

Kirjoitettu paikka on ääretön

Miten kirjoittaminen sekä luo paikkoja että syntyy elinympäristöstämme

Pirjo Kantojärvi
Jyväskylän yliopisto
Pro gradu -tutkielma
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Kirjallisuus
Elokuu 2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Pirjo Kantojärvi	
Työn nimi – Title Kirjoitettu paikka on ääretön. Miten kirjoittaminen sekä luo paikkoja että syntyy elinympäristöstämme.	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Elokuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 98 (sekä liitteet)
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Kaunokirjallinen teos voi kuvata monenlaisia paikkoja monin eri keinoin. Lukija lukee valitsemaansa teosta omassa sen hetkessä paikassaan ja hänelle muodostuu tekstin kautta mielikuva jonkinlaisesta ympäristöstä. Henkilö, joka kirjoittaa, on samanaikaisesti sekä todellisessa kirjoituspaikassa että luomansa tekstin sisäisessä maailmassa oman mielensä kautta.</p> <p>Tekstit sekä luovat paikkoja että syntyvät omasta elinympäristöstämme. Jokaisella on oma henkilökohtainen paikkahistoriansa. Lukeminen voi auttaa havainnoimaan esimerkiksi omaa asuinpaikkaansa eri näkökulmista. Kun kirjoittaa erilaisia tekstejä, sekä omaelämäkerrallisia että fiktiotakin, voi samalla kirjoittaa uusiksi oman elämänsä paikkoja. Lukija ja kirjoittaja voivat luoda aktiivisesti omaa suhdettaan elinympäristöihinsä.</p> <p>Pro gradussani pohdin, miten kirjallisuus ja kirjoittaminen voivat yhdessä vaikuttaa paikan kokemukseen. Kysymyksinäni ovat: Miten erilaiset paikat vaikuttavat kirjoittamiseen? Miten kirjoittaminen muuttaa paikkoja? Miten kaunokirjallisuus vaikuttaa paikkojen kokemukseen sekä niistä kirjoittamiseen?</p> <p>Kohteenani ovat ne julkiset, avoimet tilat, joissa elämme. Niissä kohtaavat sekä yksityinen että yhteinen merkitysten muodostuminen. Pro gradussani pääpaino on kirjoittamisessa. Se kulkee punaisena lankana lävitse koko työn. Esimerkkeinä toimivat oman paikan hahmottaminen luetun kirjallisuuden pohjalta, paikkapäiväkirja sekä inspiraatioretket.</p> <p>Humanistinen maantiede, omaelämäkerrallisuus, merkitysten muodostuminen, ajan ja muistamisen ulottuvuudet sekä aistien kautta läsnä oleminen ja elinympäristönsä kokeminen ovat alueita, joiden kautta kirjoittamista ja paikkaa voidaan lähestyä. Gaston Bachelardin <i>Tilan poetiikka</i> toimii yhtenä taustamateriaalina, kun lähestyn paikkojen sisäkkäisyyksiä ja talon kuvan merkitystä sekä unelmoinnin roolia tässä kokonaisuudessa. Kaunokirjallisuudesta erityisesti Pasi Ilmari Jääskeläisen <i>Harjukaupungin salakäytävät</i> on esimerkkinä siitä, miten paikan voi nähdä uudella tavalla lukemisen kautta.</p> <p>Kirjoittaminen ja lukeminen yhdessä osoittavat, miten ihminen voi kielen kautta vaikuttaa omaan kokemukseensa elinympäristöstään. Siten ennen tyhjäksi koetusta tilasta voi muodostua paikka, jonka on itse sanallistanut.</p>	
Asiasanat – Keywords kirjoittaminen, lukeminen, kirjallisuus, luova kirjoittaminen, paikka, tila, elinympäristö, miljö, omaelämäkerrallisuus, humanistinen maantiede, aistit, kokeminen, merkitykset, <i>Harjukaupungin salakäytävät</i> , <i>Tilan poetiikka</i>	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

Sisältö

1. Johdanto.....	5
1.1 Taustakirjallisuus	7
1.2 Taustateorioita.....	7
1.2.1 Humanistisesta maantieteestä topografiaan	8
1.2.2 Gaston Bachelard ja mielenmaisemat.....	10
1.3 Aiempaa tutkimusta.....	13
1.4 Kirjoittamisen ja kirjallisuuden osuudesta.....	14
1.5 Johdannon lopuksi.....	18
2. Paikka, missä olemme	19
2.1 Paikka ja tila.....	20
2.2 Ympäristö ja maisema	22
2.3 Julkinen tila.....	23
3. Sanallistettu paikka	24
3.1 Merkitysten luominen.....	24
3.2 Paikan nimeäminen	25
3.3 Kirjoittamalla merkityt	27
4. Paikka kirjallisuuden käsitteistössä.....	31
4.1 Topografiasta tapahtumapaikkaan ja miljööseen.....	31
4.1.1 Henkilö ja paikka.....	36
4.2 Kirjallisuus ja paikka kohtaavat.....	38
4.3 Lukeminen Bachelardin kanssa	41
4.3.1 Lukija kohtaa <i>Harjukaupungin salakäytävät</i>	43
5. Paikka sekä yksin että yhdessä muistettuna ja kerrottuna	47
5.1 Paikkaan sisältyvät kollektiiviset muistot ja tarinat	48
5.1.1 Paikan henki sekä myyttisyys	50
5.2 Omaelämäkerrallinen paikka	53
5.2.1 Paikka yksilön muistona	56
5.3 Paikasta kirjoittaminen	58

5.3.1 Paikan läsnäolo kirjoittamisessa.....	62
5.3.2 Paikkapäiväkirja	67
6. Aistit ja merkitykset	72
6.1 Kokeminen ja havainnot	72
6.2 Aistittavat muutokset.....	76
6.3 Kokemus ja aistit kirjoittamisessa ja kirjallisuudessa	80
6.3.1 Inspiraatioretket.....	82
7. Lopetus	87
Lähdeluettelo	89
Liite 1.	99
Liite 2.	108

1. Johdanto

Sanat ovat kuin kivetys. Katu, jolla kulkea. Sanat ovat yhtä aikaa sekä paikka että tilanne, joka luo paikan pysähtymiselle. Lauseet muodostavat tilan, johon voi mennä sisälle ja jonka voi ottaa mukaansa. Siksi kirjoitetulla paikalla ei näytä olevan rajoja. Paitsi sellaiset, jotka itse sille kuvittelemme, ja silloinkin rajat tarkoittavat, että rajan toisella puolella on edelleen jotain olemassa.

Kirjallisuus luo erilaisia paikkoja. Ne voivat olla sekä realistisia että kuviteltuja, sijoittua meidän tuntemaamme maailmaan tai jopa rinnakkaistodellisuuteen. Ne ovat paikkoja, joiden olemassa olon kirjallisuus mahdollistaa sekä vahvistaa. Sanat tekevät ne todellisiksi ja saavutettaviksi, missä ikinä itse olemmekin lukuhetkellä.

Samanaikaisesti se ympäristö, missä elämme, vaikuttaa siihen, mistä kirjoitetaan ja kerrotaan. Kirjoittaja voi käyttää aineistonaan näkemiään paikkoja, joko sellaisenaan tai luovuuden lähteinä. Tekstin vastaanottaja, lukija lukee teosta sitä vasten, miten hän kokee elinympäristönsä. Näin syntyy kehä, jossa paikka, kirjoittaminen ja lukeminen kohtaavat tekstin kautta.

Pro gradussani pohdin, miten erilaiset paikat vaikuttavat kirjoittamiseen ja miten kirjoittaminen muuttaa noita paikkoja. Aiheenani on myös, miten kaunokirjallisuus vaikuttaa kokemukseemme paikoista ja sitä kautta kirjoittamiseen. Fiktio näyttää, millaisia merkityksiä todelliset paikat voivat saada.

Kysymys on paikan, kirjoittamisen ja tekstin, sekä sitä kautta mahdollisesti syntyvän kirjallisuuden, välisestä vuorovaikutuksesta. Nämä kolme eri elementtiä liittyvät toisiinsa ja kommunikoivat keskenään. Niiden merkitystä tai mahdollisuuksia toisiinsa liittyen ei välttämättä arjessa huomata. Kirjallisuus, kirjoittaminen ja oma elinympäristö voidaan kokea toisistaan erillisinä alueina, siitä huolimatta, että niiden keskipisteenä on kokija. Hän, joka on yhtä aikaa lukija, sanallistaja että eläjä omassa paikassaan. Yrjö Sepänmaa (2014a, 24) mainitsee, miten luontoa voidaan ajatella kirjana ja siten ihmisen toimintaa elinympäristössään voidaan verrata niin lukemiseen kuin kirjoittamiseenkin. Tämän ajatuksen pohjalta voin pro gradussani lähestyä kokijan ja hänen elinympäristönsä välistä vuorovaikutusta.

Lähtökohtana aiheelleni on kiinnostukseni kirjallisuutta ja kirjoittamista kohtaan. Minulle, kuten varmasti monelle muullekin, kirjoittaminen on tapa jäsentää maailmaa ja

pohtia sitä. Kirjallisuus antaa aineksia tälle, se tuottaa uusia mielikuvia ja tapoja tarkastella elämää. Kirjoittaminen ja lukeminen tukevat toisiaan.

Paikan merkitys on viimeisten vuosien aikana kiinnostanut minua yhä enemmän. Olen tähän mennessä elämäni muuttanut joitakin kertoja. Jokaiseen uuteen paikkaan kestää aikansa sopeutua. Vähitellen ympäristöön tutustuu yhä paremmin ja siitä tulee oma. Samanaikaisesti minusta on kiinnostavaa lukea kirjoja, jotka mahdollisesti kuvaavat tuttuja seutuja. Niiden kautta voi huomata ja oivaltaa paikasta jotain uutta.

Tein pro seminaarityöni Maria Peuran teoksesta *Valon reunalla* (2005). Pohdin siinä paikan ja henkilöhaahmon vuorovaikutusta, miten ne ovat teoksessa erottamaton osa toisiaan. Pro gradussasi laajennan aihetta koskemaan henkilöhaahmon sijaan lukijaa ja kirjoittajaa. Minua kiinnostaa selvittää, miten kirjoittaminen toimisi osana oman paikan hahmottamista. Kirjoittamisen ja lukemisen kautta sekä uudet että vanhat elinympäristöt voi nähdä uudella tavalla.

Pohdintani keskittyy julkisiin paikkoihin ja ulkomaailmaan. Ympäristöihin, jonne kaikilla on mahdollisuus mennä ja olla. Yksityiset kodit ja rakennusten sisätilat jätän ihmettelyni ulkopuolelle. Rajaus on oleellinen siksi, että haluan selvittää, miten paikasta, joka ei ole kenenkään oma, voi tulla osa minua itseäni kirjoittamisen kautta. Nämä paikat, kuten esimerkiksi kaupungit tai luonnonmaisemat, ovat sellaisia, joiden kirjallisen kuvauksen kohteita voi löytää myös todellisesta elämästä. Koska paikka on julkinen, kokemus siitä on osaksi jaettu muiden kanssa. Paikasta voi tehdä yksityisen kirjoittamalla, kunnes joku lukee tekstin, jolloin kokemuksesta tulee jälleen jaettu.

Kirjoittaminen tai lukeminen ei ole välttämätöntä oman paikkakokemuksensa luomisessa. Molemmilla keinoilla voi kuitenkin avata omaa ympäristöään. Sanat voivat tehdä näkymättömiä asioita näkyviksi ja nostaa tiedostamattomia asioita tarkastelun kohteeksi. Ihmettely, kokeminen ja aistiminen ovat osa leikkiä ympäristön ja sanojen kanssa. Pauli Tapani Karjalainen (2006, 85–86) mainitseekin mielikuvituksen roolin paikkaan liittyen:

Paikat ovat myös mielikuvituksemme kohteita. Mielikuvissamme voimme luoda paikkoja, joita sellaisenaan ei ole lainkaan olemassa. Tällaiset paikat voivat olla menneitä, nykyisiä tai tulevia. (Karjalainen 2006, 85–86.)

Oletukseni on, että kirjoittamalla ja lukemalla voi tavoittaa ympäristönsä uudella tavalla. Kaikki paikat, jossa on ollut, joissa juuri nyt on tai joissa tulee joskus tai ei milloinkaan olemaan, ovat sanojen ja, kuten edellä todettiin, myös mielikuvituksen ulottuvilla.

1.1 Taustakirjallisuus

Pyrkimyksessäni avata kirjallisuuden, kirjoittamisen ja paikkakokemusten vuorovaikutusta, käytän lähteenä sekä teoria- että kaunokirjallisuutta. Runous ja erilaiset proosatekstit luovat kuvaa siitä, miten paikka voi näyttäytyä teksteissä. Samalla niistä voi haakea vaikutteita kirjoittamiseensa. Jokainen teksti antaa omalla tavallaan lukijalleen mahdollisuuden tavoittaa erilaisia, mahdollisia ympäristöjä.

Esimerkkeinä toimivat muun muassa Italo Calvinon (2007) *Näkymättömät kaupungit*, Maria Peuran (2005) *Valon reunalla* sekä Pasi Ilmari Jääskeläisen (2010) *Harjukaupungin salakäytävät*. Calvinon teos auttaa pohtimaan paikan merkitystä. Peuran teoksessa korostuu henkilön ja paikan välinen yhteys ja Jääskeläinen näyttää, miten Jyväskylä muuttuu tavallisesta kaupungista taianomaiseksi, elokuvalliseksi kokemukseksi. Marcel Proustin (2007, 2008) *Kadonnutta aikaa etsimässä* osoittaa muun muassa, miten pelkästään paikannimen ajattelu voi luoda mielikuvia.

Kirjoittaminen on oleellinen osa aihettani. Esimerkiksi Maria Peuran (2012) *Antaumuksella keskeneräinen*, Merete Mazzarellan (2013) *Elämä sanoiksi*, Julia Cameronin (2002) *Tie luovuuteen* ja Natalie Goldberg (2011) *Lukeva mieli* tuovat kirjoittamisen sävyjä mukaan. Nämä teokset voidaan ajatella oppaina tai kuvauksina siitä, millaista kirjoittaminen voi olla rutiinien ja kokemusten pohjalta. Niistä löytyy myös esimerkkejä siitä, miten paikka voidaan kirjoittaa tai miten paikka voi vaikuttaa kirjoittamiseen.

1.2 Taustateorioita

Kaj Nyman (2003, 20) on artikkelissaan ”Kun on tunteet” asettanut tekstilleen kolme lähtökohtaa, jotka kiteyttävät yhteen myös pro graduni pohjalla olevan ajatuksen ihmisen ja paikan välisestä suhteesta.

1. Arkkitehtuuri on ihmisille arkea.
2. Ympäristön kokeminen on ihmisellä kuten muillakin eläimillä perustaltaan ruumiillista.
3. Ihmisen ympäristösuhde on toisin kuin muilla eläimillä kielellinen. (Nyman 2003, 20.)

Ruumiillisuus sekä kielellisyys ja ympäristön arkisuus ovat jotain, jotka voidaan liittää kokemuksellisuuteen sekä taiteen kykyyn tuoda esille arjesta jotakin uutta. Nyman kirjoittaa artikkelissaan arkkitehtuurista, mutta lähtökohdat voivat koskea myös ihmisen luontosuhdetta. Molemmat, sekä luonto että rakennettu ympäristö, ovat ihmisen merkityksellistämisiä ja luomia. Kuten aiemmin totesin, en pro gradussani erota näitä kahta eri ympäristöä toisistaan. Se tuntuisi keinotekoiselta, sillä luonto ja rakennettu ympäristö

voivat elinpiirissämme lomittua toisiinsa. Samalla tavoin kuin haemme inspiraatiota luonnosta, myös kaupunkimainen ympäristö voi tarjota materiaalia kirjoittamiseen. Tämän osoittavat muun muassa eri kaupunkeihin sijoittuvat teokset. Esimerkiksi tulenkantajien tekstit ja Mika Waltarin komisario Palmu – teokset kuvaavat urbaania ympäristöä (Mäkelä 1994, 101–118).

1.2.1 Humanistisesta maantieteestä topografiaan

Kun aiheena on paikka, liittyy se osaksi maantieteitä. Lähestymistapani aiheeseeni nojaa taustaltaan humanistiseen maantieteeseen. Se taas kuuluu kulttuuri- eli ihmismaantieteeseen (Koho 2008, 24). Sirpa Tani (1997, 216–217) on kuvannut, miten humanistinen maantiede suhteutuu maantieteeseen:

Myös maantieteessä ylhäältä katsominen – suurten kokonaisuuksien hahmottaminen, alueiden rajaaminen ja kuvaaminen, yleistysten etsintä – on tavallista. Humanistisen maantieteen näkökulma on kuin kameran sukellus kadun tasolle, yksittäisen ihmisen arkeen ja hänen kokemuksiinsa. Samalla kun tarkastelun taso muuttuu, muuttuu myös se, mihin pyritään: siirrytään yleisestä ja ulkopuolisesta kohti yksityistä, ainutlaatuista ja subjektiivista. (Tani 1997, 216–217.)

Humanistisessa maantieteessä paikkaa ei lähestytä sen piirteitä hahmotellen, ulkokuoren kautta. Sen sijaan oleellista on kokemus. Paikka on ympäristö, jossa eletään. (Karjalainen 2003, 11.) Satu Koho tiivistää humanistisen maantieteen teemoiksi ”yksilön paikkaan liittämät merkitykset, jotka avautuvat subjektiivisten paikkakokemusten, tunteiden, arvojen, muistojen ja odotusten kautta” (Koho 2008, 24).

Fyysisellä ympäristöllä, aisteilla ja kokemuksellisuudella on yhteys kirjoittamiseen. Omaelämäkerrallisuus on yksi esimerkki tästä. Pauli Tapani Karjalainen (2003, 11) käyttää geobiografian käsitettä liittäessään yhteen paikan, sen luoman merkityksen sekä elämäntarinan. Geobiografian lisäksi Karjalainen (2006, 83–92) käyttää myös termiä topobiografia. ”Filosofisemmin ilmaistuna geobiografia on ajan ja tilan eksistentiaalisen sidoksen tulkitsemista” (Karjalainen 2003, 11).¹

Humanistinen maantiede ja geobiografia osoittavat, miten paikat ovat elämäkerrallisia. Edeltävään sisältyy ajatus tarinasta, paikan ja henkilön toisiaan luovasta vuorovaikutuksesta, joka on sanallistettavissa. Kirjallisuudessa paikan ja henkilön kuvaus voivat

¹ Virpi Kaukio (2013, 143) toteaa ymmärtävänsä, että Karjalaisen termeissä geobiografia ja topobiografia on taustalla sama teema. Hän perustelee sitä kahden Karjalaisen artikkelin pohjalta. Ne molemmat ovat minullakin lähteenä: Karjalainen 2004 ja 2006.

peilata toisiaan. Samalla tavoin vuorovaikutuksessa ovat myös todellisessa elämässä ihminen ja elinympäristö.

Humanistisessa ympäristöntutkimuksessa on kohteena niin mikro- kuin makrotasotkin. Se kattaa ihmisen suhteen ympäristöönsä lähtien esimerkiksi yksilöntasosta aina yhteiskunnallisiin tai kulttuurisiin rakenteisiin. Ympäristö tarkoittaa sekä rakennettua että muokattua elinympäristöä, kuten kaupunkeja, luonnonympäristön lisäksi. (von Bonsdorff 2011, 17.) Määritelmä ympäristöntutkimuksesta sopii yhteen humanistisen maantieteen – käsitteen kanssa. Pauline von Bonsdorffin (2011, 17) kuvauksen perusteella kohteena on koko ihmisen ympäristö eli kaikki niin metsistä ja tunturimaisemista aavikoille kuin pikku kylistä suurkaupunkeihin. Pro gradussani ymmärrän elinympäristön käsitteen yhtä laajana. Se on kaikki se, missä elämme elämäämme.

Taiteen anti ympäristöntutkimukselle liittyy siihen, että taide samalla näyttää asioita ja johdattaa niiden pohdintaan. Joskus näemme taiteen kautta miten on eletty ja katsottu ennen; joskus näemme siinä itsemme, joskus molempia. Vaikka taide ei tuota vastauksia, se voi auttaa paitsi ymmärtämään asioita monipuolisemmin, myös muodostamaan harkitumpia kantoja. Taiteen tuottama maiseman tuntemus ei ole objektiivista eikä absoluuttista, mutta se on todellista, koska se edellyttää astumista teoksen maailmaan. (von Bonsdorff 2011, 19.)

von Bonsdorffin esittelemä pohdinta taiteen merkityksestä on teoksesta *Tunne maisema* (Heinänen & von Bonsdorff & Kaukio 2011), joka liittyy erityisesti maalaustaiteeseen, eikä niinkään kirjallisuuteen. Ymmärrän hänen määritelmänsä kohteeksi kuitenkin myös kirjallisuuden, koska samalla tavoin kuin patsas, näytelmä, maalaus tai sävellys, kaunokirjallisuuskin muodostaa lukijan koettavaksi jonkinlaisen paikan.

Paikkaa voidaan pohtia myös ympäristömytologian kautta. Käytän pro gradussani lähteenä Seppo Knuutilan ja Ulla Pielan (2014) toimittamaa *Ympäristömytologia – teosta*, koska sen sisältämässä artikkelissa on lähestytty niitä näkymättömiltäkin vaikuttavia, mutta silti aistittavissa ja kerrottavissa olevia tekijöitä, joita paikkoihin liitämme.

Paikkaan liittyvät käsitteet tila ja maisema. Kirjallisuuden puolelta topografia sekä miljöön -käsite kuvaavat paikan ilmentymistä teksteissä. Ulla Salmi (2003, 217) tuo artikkelissaan ”Vuohihirven laidunmailla” esille paikan kuvauksen moninaisuuden kaunokirjallisuudessa. ”Sekä todellisessa maailmassa että kirjallisuudessa niitä² luonnehtivat mitä moninaisimmat merkitykset, tehtävät, mielikuvat ja kokemukset” (Salmi 2003,

² paikkoja

217). Tämä osoittaa, miten kirjallisuus ja todellinen paikka heijastavat toisiaan. Ne eivät ole erillään, vaan yhteyksissä toisiinsa erilaisin verkostoin.

1.2.2 Gaston Bachelard ja mielenmaisemat

Gaston Bachelardin *Tilan poetiikka* (2003) on pohdintojeni taustalla. Teoksessaan Bachelard esittää filosofisen näkökulmansa paikkojen, kuten kodin, kuvan muodostumiseen. Hän käyttää tästä esimerkkeinä kaunokirjallisia tekstejä. Pro gradussani *Tilan poetiikka* toimii eräänlaisena peilinä aiheeni eri osa-alueille.

Tilan poetiikka saa mielen asennoitumaan uudelleen niinkin yksinkertaiseen kuvaan kuin taloon. Teoksessa talo on sekä todellinen rakennus että uneksinnassa rakentuva laaja kokonaisuus, jossa yksityiskohdat ja avoin ulkomaailma kohtaavat. Kirjallisuuden paikkakuvauksia voi lähestyä pohtien, miten syväälle itse niihin astuu sisälle. Bachelard (2003, 188) toteaaakin, että ”[t]alo on sieluntila vielä suuremmassa määrin kuin maisema”.

En täysin allekirjoita Bachelardin näkemystä talon mallin kaikenkattavuudesta. Mielenmaisema laajempaan alueena luo jokaiselle mahdollisuuden määritellä sen, miten paikan merkityksellisyys rakentuu. Esimerkiksi Marie Kajava (2013, 33–54) on pro gradussaan maininnut mielenmaisemikseen Merenneitokiven, villatakin ja niittyaukeaman metsänlaidalla. Ne osoittavat, miten monin tavoin oman maisemansa ja paikkansa voi ymmärtää. Kuitenkin taloon liittyvä ajatus paikan rajaamisesta sekä Bachelardin teoksessaan esille tuoma kotoisuus tai käpertyminen paikkaan auttavat hahmottamaan aihetta.

Tim Cresswell toteaaakin, että Bachelardin näkemyksessä ulkopuolista tilaa lähestytään sen kokemuksen kautta, joka on syntynyt kodin, tai talon, tilan kokemuksen myötä (Cresswell 2007, 24–25). Siten on olemassa malli, jonka avulla voi pyrkiä ymmärtämään monenlaisia tiloja.

Bachelardin näkemys todellisuudesta pohjaa fenomenologiaan.

Hänen³ lähestymistapansa on perustavanlaatuisesti fenomenologinen siinä mielessä, että hän tarkastelee todellisuutta sellaisena ja siten kuin se ilmenee meille. Fenomenologia haastaa perinteisen subjekti-objekti-jaottelun asettumalla siihen missä todellisuus syntyy. Se ei siis ajattele todellisuutta jonain ensin olemassa olevana, jota subjekti sitten voisi havainnoida, vaan tarkastelee todellisuutta sen todellistumisessa. (Roinila 2003, 12.)

³ eli Bachelardin

Cresswell on kirjoittanut fenomenologian tavasta suhtautua paikkaan. Hänen mukaansa fenomenologiassa pohditaan paikan olemusta lähtökohdasta, jossa pyritään määrittelemään, mitkä tekijät ovat paikkaan liittyen sellaisia, jotka tekevät siitä juuri paikan. (Cresswell 2007, 22–23.) Myös taiteella ja fenomenologialla on yhteytensä. Sitä on esimerkiksi esitelty teoksessa *Elämys, taide, totuus. Kirjoituksia fenomenologisesta estetiikasta* (Haapala & Lehtinen toim. 2000). Fenomenologia on laaja ja monitahoinen filosofian suuntaus. Pro gradussani se on läsnä lähinnä Bachelardin pohdintojen taustalla, mutta ei niinkään omana lähtökohtanani aiheeseeni.

Bachelard esittää fenomenologisen ja psykoanalyttisen tutkimuksen erona sen, että edellä mainittu keskittyy kirjoittamisen seurauksena syntyneeseen lopputulokseen, kun jälkimmäinen etsii syitä ja analysoi. Fenomenologisessa lähestymistavassa itse poeettinen kuva on tärkeää, ei niinkään sen syntyprosessi. (Bachelard 2003, 53–55.)⁴

Vaikka psykoanalyysi ja psykologia ovatkin edellä mainitun kaltaisen arvioinnin kohteina, ovat ne Bachelardilla yhdessä fenomenologian ja syvyydspsykologian kanssa muodostamassa topos-analyysia. Sen kohteena on erityisesti talo, joka liittyy omaan olemiseemme. (Bachelard 2003, 67–68.) Vaikuttaa siltä, että Bachelard etsii sävyjä, joiden kautta ilmentää omaa lähestymistapaansa suhteessa muiden tapoihin.

Topos-analyysilla tarkoitan kotoisen elämämme paikkojen systemaattista psykologista tarkastelua. Muisti on menneisyyden teatteri ja kulissit pitävät yllä henkilöahmojen hallitsevia rooleja. (Bachelard 2003, 82.)

Kyse on siis muistoista. Sanan teatteri käyttäminen tässä yhteydessä luo jo tunnelmaa siitä, ettei muistiin tarvitse suhtautua jonakin, joka toistaa todellisuutta. Se on paikka, jossa kulissit vaihtuvat ja jossa käsikirjoitukset voivat muuttaa muotoaan. Tämä tapa auttaa suhtautumaan muistamiinsa paikkoihin leikin kautta. Kyseessä on kuin eräänlainen nukkekoti, jonka voi kalustaa uudelleen ja jonka voi rakentaa niin pähvilaatikoista kuin kivistä ja oksistakin.

Bachelard kiinnittää huomionsa onnelliseen, puoleensa vetävään tilaan ja sen kuviin eli sen voi määritellä toposiksi. Se tarkoittaa paikan rakastamista. Tilaan liittyy kuviteltuja arvoja ja se on eletty kuvittelusta käsin. Kuitenkin Bachelard kirjoittaa myös siitä, miten uneksinnalla luodaan suojaumuureja. (Bachelard 2003, 82, 65–66, 89, 77.) Oletan, että kyseessä on kokemus turvasta ja siitä, miten oma talo eli eräänlainen paikka

⁴ *Tilan poetiikan* suomentaja Tarja Roinila (2003, 11, 23–27) toteaa teoksen alussa, että Bachelard käyttää sekä fenomenologian että psykoanalyysin teorioita hyvinkin vapaasti oman filosofisen pohdiskelunsa taustana ja filosofisten termien käyttämisessäkin ilmenee samaa vapautta.

hahmottuu uneksinnan ja muistojen kautta. Topofilian kaltaisen kiinnittymisen voi liittää myös ajatukseen mielenmaisemista eli paikoista, jotka voi kokea omikseen.

Suhtaudun Bachelardin luomaan positiiviseen kuvaan kodista ideaalina, jota ei todellisuudessa ole välttämättä olemassa. Se on kuva, jonka avulla voidaan määritellä kaikki muu mitä on. Kysymys on aineksista, jotka henkilö liittyy kuvittelemaansa onnelliseen paikkaan. Samalla onnellisen paikan pohtiminen voi luoda kirjoittamiselle turvallisuutta. Kun paikka on rajattu, sitä voi hallita ja sen voi itse määritellä. Onnellisuudelle on vastavoimansa, mutta paikan kuvauksessa nämä molemmat voivat olla läsnä. Oletan, että jos tekstiin saa sisällytettyä edes pienen kuvauksen paikasta, joka on henkilön näkökulmasta positiivinen, sen tunnelma kumpuaa myös muualle tekstiin.

Bachelardin huomion kohteena ovat runon yksittäiset irralliset kuvat komposition sijaan. Poeettisen kuvittelun fenomenologisen tutkimuksen ja topos-analyysin kohteena on kielellisiä tiloja synnyttävät lause, säe tai säkeistö, joissa kuva on. Kuvan ja metaforan suhteen toisiinsa Bachelard määrittelee siten, että ensin mainittu syntyy kuvittelussa, kun taas jälkimmäinen luo hetkellisen muodon johonkin ilmaisusta itsestään erilaiseen, vaikeasti ilmaistavaan asiaan. (Bachelard 2003, 46–47, 51, 192–193.)

Yhtenä oleellisimpana tapana hahmottaa luetun herättämiä mielikuvia on sanapari vastakaiku ja kajahtelu, joita Bachelard käyttää. Ne liittyvät tekstin vastaanottamiseen. Niistä kahdesta Bachelardin kohteena on kajahtelu. Vastakaiku liittyy siihen maailmaan, jossa elämme ja siellä oleviin tekijöihin, sekä tunteisiin ja muistoihin, sekä siihen, miten runon kuulee, eli runo on jotain, joka on ulkopuolella. Kajahtelussa taas ulkoisen todellisuuden sijaan syvennetään omaa olemista ja otetaan teksti itselle. Jälkimmäinen on syvällisempää läsnä olemista ja ensimmäinen pinnallisempaa. Ensin tapahtuu kajahtelu ja sitten sen seurauksena vastakaiku. (Bachelard 2003, 42–43.)

Tilan poetiikkaa mainitaan käytettävän arkkitehtuurin opetuksessa⁵. Laajemmalti Bachelardin teos on myös kirjoittamisen ja lukemisen filosofiaa. Se pohtii, miten tekstit kommunikoivat sen kanssa, millaisena koemme ympäristömme. Teos on kuin maisema, joka avautuu moneen suuntaan ja jonka lähestyminen vaatii sen hyväksymistä, ettei kaikkea voi nähdä ja tavoittaa kokonaan.

⁵ *Tilan poetiikan* (2003) lopussa on Juhani Pallasmaan (2003, 485–493) teksti otsikolla ”Tilan poetiikka ja arkkitehtuurin teoria”.

1.3 Aiempaa tutkimusta

Seuraavaksi mainitsen muutamia esimerkkejä siitä, miten paikan sekä kirjallisuuden tai kirjoittamisen yhteyttä tai pelkästään paikan kokemista on voitu lähestyä. Pro graduni on osa näiden väitöskirjojen ja myös pro gradun maailmaa.

Marie Kajava (2013) on tehnyt kirjoittamisen pro gradu – tutkielmansa otsikolla *Mielen maisemia – näytelmäkirjailijan yksilöllistä poetiikkaa hahmottamassa*. Kajava on avannut mielenmaisema -käsitettä. Pohdin työssäni myös mielenmaiseman taustalla olevia elementtejä sekä mahdollisuuksia sen rakentamiseen niin, että mielenmaisemasta tulee osa todellista maisemaa. Kajavan pro gradun lukeminen herätti ymmärtämään, millaisia mahdollisuuksia koetuilla ja eletyillä ympäristöillä on suhteessa taiteeseen ja luovuuteen.

Päivi Kymäläisen (2005) väitöskirja on *Geographies in Writing, Re-imagining Place*. Aihe liittyy ihmismaantieteeseen (human geographies) ja siihen miten maantieteessä kirjoitetaan paikkaa. Kirjoittaminen tulee ymmärtää tässä yhteydessä laajasti, sillä se ei tarkoita vain konkreettista kirjoittamista, vaan esimerkiksi merkitysten antoa. (Kymäläinen 2005, 3-5.) Kohteena on siis tieteessä kirjoitettu paikka, ei niinkään luovan kirjoittamisen prosessi ja kirjoittava yksilö. Minun lähtökohtanani on subjekti, joka aktiivisesti lukemalla sekä kirjoittamalla vaikuttaa omaan käsitykseensä elinympäristöstään. Se, että maantieteessäkin paikka voi hahmottua sen mukaan, miten siitä kirjoitetaan, osoittaa, miten merkitykset muodostuvat.

Virpi Kaukion (2013) väitöskirja on *Sateenkaari lätäkössä, Kuvitellun ja kerrotun ympäristöestetiikka*. Hän on siinä muun muassa kirjoittanut itse tekstejä paikoista, joissa on käynyt, sekä käyttänyt aineistona kaunokirjallisia tekstejä, joissa on kuvattu tiettyjä paikkoja (ks. esim. Kaukio 2013, 2-3, 40–42, 153–155). Kaukion lähtökohta aiheeseen on samankaltainen kuin omani, vaikka tapamme tarkastella aihetta eroaa toisistaan johdettujen näkökulman erilaisuudesta.

Tavallisen ihmisen ympäristökokemuksissa ovat kuitenkin usein pinnalla varsin toisenlaiset taustatiedot, kertomukset, mielikuvitukseen ja tunteisiin vetoavat kulttuurituotteiden luomat mielikuvat ympäröivästä todellisuudestamme. Näiden merkityksen ja toimintatapojen parempi ymmärrys ympäristökokemuksessa on tutkimukseni tärkein kysymys: millaisia esteettiset kokemuksemme ovat kertomusten kansoittamissa ympäristöissä, *täällä?* Toisaalta tarkastelen asiaa fiktion sisältä: millaista on olla *siellä*, fiktiivisessä ympäristössä? Liikenne välittömien – fyysisesti, paikan päällä tapahtuvien – ympäristökokemusten ja erilaisten taiteen

ja fiktion tarjoamien kesken ei ole vaikutussuhteeltaan yksisuuntaista tai -tasoista. (Kaukio 2013, vii.)

Ympäristöestetiikka on myös mahdollinen tapa lähestyä ihmisen suhdetta elinympäristöönsä. En syvenny pro gradussani tähän teoriaan sen enempää, vaikka tiedostan sen liittyvän myös ihmisen ja paikan väliseen suhteeseen. Minua kiinnostaa liike fiktiivisten ja todellisten paikkojen välillä, mikä voi tapahtua niin lukemisessa kuin myös omassa paikkakirjoittamisessakin. Kun omasta elinympäristöstään tekee fiktiota, pysyy se silti jollain tasolla edelleen todellisena epätodellisista elementeistään huolimatta.

Satu Koho (2008) on väitöskirjassaan *Minun tuuleni, minun mereni, Koettu ja eletty paikka Joni Skiftesvikin martinniemeläisteoksissa* tuonut esille kirjallisuuden ja todellisen paikan suhdetta. Koho kuvailee, miten Skiftesvikin teokset ovat vaikuttaneet hänen tapaansa nähdä Martinniemi (Koho 2008, 12–13). Etsin itse samankaltaista kirjallisuuden yhteyttä omaan paikkakokemukseeni sekä sitä myöten kirjoittamiseeni. Menneisyydessä todella eläneiden henkilöiden lisäksi myös fiktiiviset henkilöt ovat voineet kulkea samoilla seuduilla kuin minä.

Paikkaan voivat liittyä myös erilaiset hankkeet ja tarinoiden keräykset⁶, joissa päästään ilmaisemaan omaa paikkasuhdettaan. Ne osoittavat, miten monin tavoin ihmiset pohtivat ja jäsentävät omaa elinympäristöään sekä samalla ottavat sitä haltuunsa. Pro graduni liittyy tähän. Haluan viedä ideaa siihen suuntaan, että kirjoituskilpailut ja hankkeet eivät olisi ainoita tilanteita, joissa henkilö tulisi pysähtyneeksi miettimään omaa paikkasuhdettaan. Luovan kirjoittamisen kautta on mahdollista astua lähemmäksi sitä maisemaa, jossa on elänyt ja elää.

1.4 Kirjoittamisen ja kirjallisuuden osuudesta

Mielikuvituksen kyky, joka sallii kirjoittajien tutkia maailmaa, omia kokemuksiaan ja toisten mahdollisia kokemuksia, on sekä viisas että perimmältään luotettava (Ihanus & Bolton 2009, 112).

Teoria- ja kaunokirjallisuuden keskustelun keskellä kulkevat mukana pohdintani kirjoittamisen mahdollisuuksista. Tarkoitukseni on etsiä keinoja, joilla kirjoittamisella voi avata paikkasuhdettaan ja lisätä luovuuttaan. Erilaiset kirjoitusharjoitukset voivat olla osa tätä prosessia. Niiden avulla voi etsiä ja löytää paikkoihin kätkeytyviä luovan kir-

⁶ Esimerkiksi *Sata suomalaista äänimaisemaa* (Järviluoma & Koivumäki & Kytö & Uimonen 2006) teos sisältää kirjoituskilpailuun osallistuneiden tekstejä äänimaisemistaan.

joittamisen mahdollisuuksia. Inspiraatioretket, paikkapäiväkirjan pitäminen sekä kirjoittaminen ja paikkaan tutustuminen kaunokirjallisuuden pohjalta toimivat esimerkkeinä.

Olen hakenut muun muassa erilaisista kirjoittajaoppaista esimerkkejä siitä, miten paikkoja voi hyödyntää kirjoittamisessa. Paikka esimerkiksi miljöönä on osa kirjoittamisessa luotua tarinaa. Vaikka kirjoittaisi omista elinympäristöistään omaelämäkerrallisuuden kautta, se ei tarkoita luovuuden ja mielikuvituksen hylkäämistä.

Haluan nostaa pro gradussani esille henkilön oman aktiivisen roolin merkitysten luomisessa, omaksumisessa ja käytössä. Asetan myös itseni lukijan, kokijan ja kirjoittajan asemaan. Pyrin haastamaan omaa tapaani nähdä elinympäristöni. Lähtöajatuksenani paikan ja kirjoittamisen maailmaan on, että ympäristöä on sanallistettava yhä uudelleen. Sitä on haastettava taiteen keinoin, jotta kerronnassa ja merkityksissä tapahtuisi liikettä. Itsensä haastaminen auttaa ymmärtämään, miksi kokee elinympäristönsä sellaisena kuin se on ja millaisia muita näkemyksiä siitä voisi olla. ”Fenomenologinen tosiasia on, että vasta odottamaton saa (ympäristönkin) näkymään” (Karjalainen 2004, 54).

Se, että ihminen nähdään yhtä aikaa sekä maailman tuotteena että sitä aktiivisesti tuotavana olentona, liittyy humanistiseen ajatteluun. Aktiivisuus voidaan erottaa sekä fyysiseen toimintaan että henkiseen, jolloin ensin mainittu edustaa työprosessia ja jälkimmäinen kieltä ja kommunikaatiota. (Häkli 2004, 63.) Kirjallisuus vaikuttaa tiedostamattammekin siihen, miten näemme maailman. Tekstejä ja muuta taidetta hyödynnetään myös herättämään tiettyjä miellelyhtymiä. Oletan, että lukijana ja kokijana minulla on mahdollisuus vaikuttaa tähän prosessiin. Passiivisen vastaanoton sijaan kysymys on aktiivisesta prosessoinnista, tiedon vastaanotosta ja muokkauksesta. Kirjoittaminen on yksi tapa vaikuttaa siihen, että merkitykset pysyvät muuttuvina ja elävinä. Kirjallisuus ja kirjoittaminen ovat osa elämää ja siten kiinteä osa niitä paikkoja, joissa elämme.

Mieleen voi nousta kysymys siitä, miksi pitäisi kirjoittaa, jos pelkästään omaelämäkerrallinen ajattelu tai aistien herättäminen sekä läsnä oleminen voivat avata paikkaa. Kuitenkin kirjoittamiseen liittyvät mielikuvituksen, oudontamisen tai vieraannuttamisen sekä leikin ulottuvuudet mahdollistavat paikkakokemuksen muuttamisen kirjallisten keinojen avulla. Kaunokirjallisuudessa voidaan pohtia paikkojen olemassa oloa ja niiden merkityksiä. Tekstit ovat leikkiä ajatuksella siitä, mikä on mahdollista ja mikä ei.

Fedoran, kivisen kaupungin keskellä on metallinen palatsi jonka jokaisessa huoneessa on lasipallo. Kun katsoo pallon sisään, näkee jokaisessa sinisen kaupungin joka on erilaisen Fedoran malli. Sellaisia muotoja kaupunki olisi voinut saada

ellei se syystä tai toisesta olisi tullut sellaiseksi kuin sen tänään näemme. (Calvino 2007, 35.)

Oman ympäristön näkeminen eritavalla voi olla haastavaa. Sitaatti *Näkymättömät kaupungit* -teoksesta kuvaa sitä, miten yhden paikan sisälle rakentuu samanaikaisesti monia erilaisia paikkoja. Jokainen kokee ympäristönsä omalla tavallaan, omista henkilökohtaisista lähtökohdistaan käsin. Kirjoittamisharjoituksien avulla on mahdollista irrottautua totutusta, jos unohtaa hetkeksi sen, miten asioiden pitäisi olla.

Goldberg on kirjoittanut kriittisestä mielen äänestä, joka vaikeuttaa kirjoittamista. Hän kuvailee sen olevan kuin portin vartija, joka toimii esteenä syvemmälle pääsemiselle. Äänestä huolimatta kirjoittamista on vain jatkettava. (Goldberg 2011, 28–29.)

Kirjoittamisessa tulisi saada yhteys sekä itseensä että siihen, mitä on kohteena, kuten tarinaan tai paikkaan. Kuvaus tästä koetusta yhteydestä tulisi saada annettua myös lukijalle. Kyse on yksityiskohdista ja läsnäolosta. (Goldberg 2011, 195–196.) Kirjoittaja on myös itse oman tekstinsä lukija jossakin vaiheessa. Siten yhteydet omiin ajatuksiinsa ja kokemuksiinsa muodostuvat kerroksellisiksi. Kirjoittamisen lisäksi myös lukeminen on keskittymistä ja mielen vapaaksi päästämistä. Irrottautumista siitä, mikä on ja siirtymistä siihen, mikä voisi olla. Goldberg mainitsee lukemisen olevan osa kirjoittamisen oppimista (Goldberg 2011, 98).

Paras tapa opiskella kirjoittamista on tutkia jotain kirjaa ja päästä sisään kirjailijan mieleen. Mutta samalla kun tutkii jonkun toisen mieltä, tutkii omaansa. Jos meitä lukijoita kyllästyttää tai emme keskity, voi olla, että kirjailijan teksti on sekavaa tai abstraktia – hän liihottelee siellä täällä ilman konkretiaa. Mistä hän puhuu? Muista: mieli heijastaa mieltä. (Goldberg 2011, 98–99.)

Lukemisessa kommunikoidaan itsensä, tekstin, tekstin kirjoittajan ja kaiken sen kontekstiedon kanssa, mitä itsellä on hallussa sillä hetkellä.

Toisen tekstistä voi omaksua piirteitä omaan kirjoittamiseensa (ks. Goldberg 2011, 73–74). Kyse ei siis ole plagioinnista, vaan teoksista voi löytää itselleen uusia värejä, uuden tavan, jolla katsoa ympärilleen. Erilaiset paikkakuvaukset ruokkivat mielikuvi- tusta. Tekstit auttavat ymmärtämään, miten kokemus paikasta voi olla jaettu ja silti yksityinen.

Kirjoittamisen liittyvät oppaat sekä kirjoittamisen ja kirjallisuuden opiskelu ovat saaneet minut vakuuttuneeksi siitä, että kirjoittamisen avulla voi luoda uutta sekä lisätä omaa luovuuttaan ja ymmärrystään. Kertominen ja tarinallistaminen näyttäisivät olevan jokin, joka tapahtuu osaksi automaattisestikin:

Meillä on taipumus nähdä ympäristö kertomuksena tai draamana. Kertojat eläytyvät eläinten rooliin seuraten niiden mielenliikkeitä ja tarkoituksia, toiset sankarillisiksi, toiset roistomaisiksi leimaten. Jäsennämme irralliset havaintomme syy-seuraussuhteiseksi kertomukseksi. (Sepänmaa 2014a, 24.)

Sepänmaa (2014a, 24) tuo myös esille arvostelun, joka on kohdistunut edellä mainitun kaltaista ihmismäistämistä kohtaan. Kuitenkin sitaatti tuo esille sen, että luonnon sekä myös kaupunkimaiseman voi kerronnallistaa. Samalla voi tekstissään luoda erilaisia asetelmia ja osoittaa, miten paikka voi näyttäytyä esimerkiksi vastakohtaisuuksina. On olemassa ympäristö sellaisenaan, ilman ihmistä, mutta on myös ne ajatukset, jotka rakentavat ymmärrystä omasta elinpiiristämme.

Kirjoittamisen pro graduun kuuluu kirjallinen osuus, joka minulla on novellikokoelma. Olen kirjoittanut tekstit viimeisten viiden vuoden aikana lähtien vuoden Sanataiteen linjan opinnoistani Oriveden opistolla ja jatkuen Jyväskylän yliopiston luovan kirjoittamisen kurssiin. Kortepohjan vapaa-aikatoimikunnan⁷ alaisena toimiva kirjoittajapiiri KorteScriberum on myös toiminut paikkana, jossa on kirjoitettu paljon ja jossa olen saanut palautetta teksteistäni.

Kun olen kirjoittanut novellejani, tarkoitukseni ei ole ollut ensisijaisesti kirjoittaa jostakin paikasta. Siitä huolimatta jokaiseen niistä on rakentunut oma ympäristönsä, niin tekstin sisäinen, minun mielikuvissani oleva kuin lukijan mahdollisesti tavoittama. Pohdin työssäni, miten eri aikoina kirjoitetuissa novelleissani on läsnä mielikuva jostakin paikasta. Se ei ehkä esiinny tekstissä suoraan, mutta muistan, mistä olen lähtenyt hakemaan maisemaa ja sävyä tekstini tapahtumille. Ne eivät ole välttämättä olleet tiedostettuja valintoja kirjoittamishetkellä. Olen myös huomannut uusien paikkojen läsnäolon novelleissani, kun olen uudelleen lukenut ja muokannut niitä.

Pro graduni lopussa on myös liitteenä kaksi tekstiä. Ensimmäinen teksti, *Maa voi koskettaa taivasta*, on osaksi kirjoitettu paikkapäiväkirjamerkinnän pohjalta. Siinä näkyy, miten koettu ympäristö on vaikuttanut tarinan yksityiskohtiin. Tutusta ympäristöstä on tullut siinä vieras. Toinen teksti, *Puiden varjeluksessa*, pohjaa inspiraatioretkellä kirjoitettuun tajunnanvirtamaiseen tekstiin, jota olen muokannut. Molempien taustat ovat siten samankaltaiset, mutta erona on, että inspiraatioretken tarkoituksena oli kirjoittaa jotain, kun taas ensin mainittu teksti syntyi paikan kokemisen ja merkintöjen innoittamana. Tekstit ovat liitteenä, jotta niiden kautta voi hahmottaa sitä, miten paikkaa voi kirjoittaa ja muuttaa omassa tekstissään joksikin uudeksi. Niiden ei ole tarkoitus olla

⁷ Kortepohjan vapaa-aikatoimikunta eli KVAT on osa Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan toimintaa.

valmiita tarinoita, vaan keino kokeilla, miten paikasta voi saada aineistoa omalle luovalle kirjoittamiselleen.

1.5 Johdannon loppuksi

Kuvittelen usein, että sanat ovat pieniä taloja kellareineen ja ullakkoineen. Terve järki oleskelee ensimmäisessä kerroksessa, aina valmiina ”kanssakäymiseen ulkomaailman kanssa”, samalla tasolla toisten kanssa, ohikulkijan kanssa joka ei koskaan ole uneksija. Portaiden kapuaminen sanatalon sisällä on asteittaista abstrahointia. Meneminen alas kellariin on uneksimista, eksymistä epävarman etymologian kaukaisille käytäville, mahdottomien aarteiden etsimistä. Runoilijan elämä on kulkemista ylös ja alas sanojen sisällä. Kapuaminen liian korkealle ja laskeutuminen liian alas ovat sallittuja runoilijalle, joka yhdistää maan ja ilman. (Bachelard 2003, 317.)

Pro graduni on yhtä aikaa sekä filosofiaan kurkottava, taiteesta innoitustaan hakeva että käytännönläheisyyteenkin pyrkivä. Paikkaa on lähestytty monista eri näkökulmista ja sitä tutkineita sekä siitä kirjoittaneita henkilöitä on paljon. Sama liittyy taiteeseen, aisteihin, kokemukseen tai merkitysten syntymiseenkin. Koska kyseessä on pro gradu, monia tunnettuja teoreetikkoja jää pois eikä aiheeseen voida syventyä niin paljon kuin laajemmassa työssä olisi ollut mahdollista. Tiedostan tämän puutteen. Tästä huolimatta toivon, että työni auttaa ymmärtämään, mitä mahdollisuuksia kolmen eri tekijän, eli paikan, kirjoittamisen ja kirjallisuuden, välille voi muodostua yhden yksittäisen aktiivisen kokijan ja tekijän kautta.

2. Paikka, missä olemme

Asuu aikansa

Omituista tulla uuteen paikkaan ...
Maisemaa
niin pitkälti kuin niemet ujuvat
ja sisämaassa valopilkkujen
täplittämät taajat tantereet,
kadunkulmien ratkaisematon suurristikko.
Sitä katsoo. Siihen eksyy.
Asuu aikansa

– mikä muuttuu?
Osaa ihmiset
ja välimatkat. Tietää.

Joka päivä on kuin kaluttu.
Aloitteita, uuden odotusta,
sykähdyttä
ei enää ole, tokko saisikaan ...
Ruukkukasvi oppii ruukun reunat,
rajoitukset, lokeroinnit, ryhmät.
Olemisen saalis mahtuu kouraan.
Tulee harhailua ikävä,
oli silloin olo avarampi, kukkulalta näki.

(Kivikk'aho 1998, 341.)

Ensin on tiedettävä, missä olen. Paikalla ja tilalla on omat määritelmänsä. Se, miten näemme elinympäristömme, muotoutuu valittujen sanojen kautta. Eila Kivikk'ahon runossa paikka on jotain, minne saavutaan, missä ollaan ja mikä muuttuu ajan myötä toiseksi pysyen silti yhä samana. Eläminen paikassa muodostaa rajat, joiden sisällä kokee olevansa.

Paikasta on kirjoitettu paljon. Ihmisen suhdetta paikkaan sekä paikan merkitystä on määritelty sekä käytännönläheisistä että filosofisista näkökulmista. Aihetta voidaan pohdita esimerkiksi maantieteelliseltä, etnologiselta, yhteiskunnalliselta, historialliselta ja taiteelliselta suunnalta. Käsitteen moniulotteisuuden vuoksi tuon esille vain joitakin työni kannalta oleelliseksi katsomiani näkökulmia. Tärkeintä on ymmärtää, että paikka on yhtä aikaa arkinen ja monikerroksinen, monella tavalla elämään vaikuttava tekijä. Ihmisen rooli on olennainen osa kokonaisuutta.

Maisema sekä luonto, paikka ja tila ovat von Bonsdorffin mukaan tärkeitä käsitteitä niin humanistisen ympäristöntutkimuksen kuin taiteen ja tutkimuksen piirissä (von Bonsdorff 2011, 17). Paikka ei ole helposti määriteltävissä oleva sana, käsite ja kohde, vaik-

ka se arkisuudessaan ensin vaikuttaisi siltä (Cresswell 2007, 1-2, ks. myös Tuan 2011, 3-7). Esimerkiksi Jouni Häkli (2004) käsittelee teoksessaan *Meta Hodos*, miten maantiede ja siten paikka sekä tila ovat määrittäneet suhteessa eri tutkimusteorioihin.

2.1 Paikka ja tila

Cresswell viittaa John Agnewiin⁸, joka on määritellyt paikkaa sellaisten tekijöiden kuin sijainnin (location), materiaalisen ympäristön, joka luo paikan (locale) sekä subjektiivisen, tunteisiin pohjautuvan kiinnittymisen luoman paikan tajun (sense of place), kautta. Tällöin paikkaan liittyvät siellä olevat ihmiset sekä paikan muodostuminen esimerkiksi fyysisen ympäristön rakentamisen kautta sekä ajatusten ja tunteiden tasolla. Agnewin mainitseman sijainnin Cresswell aukaisee siten, että paikka mielletään usein pysyväksi sijainniksi, mutta esimerkiksi liikkuva laiva on sijaintiaan muuttaessaan edelleen myös paikka. (Cresswell 2007, 7.)

Paikka voidaan ilmaista koordinaateilla, jotka kertovat sijainnin. Koordinaatti ei välttämättä luo mielikuvia, minkä esimerkiksi paikan nimen mainitseminen voi saada aikaiseksi. (Cresswell 2007, 2.)

Tila (space) eroaa paikasta siten, että se on siihen verrattuna abstraktimpi asia (Cresswell 2007, 8, Tuan 2011, 6). Paikka ja tila liittyvät toisiinsa. Paikka on pysähdys, joka tapahtuu tilassa liikkumisessa. Kun tilaan tutustutaan ja siihen liitetään arvoja, syntyy silloinkin paikka. (Tuan 2011, 6.) Voi ajatella, että jokainen paikka on ensin tyhjä tilaa, kun sinne saapuu. Se on täytettävä omilla mielikuvilla ja aistikokemuksilla sekä tarinoilla ja muutettava paikaksi, jossa on. Toisaalta, jos katsoo jotakin paikkaa etäältä, esimerkiksi kirjallisuuden kautta, syntyy silloinkin tilaan täytettä sanojen ja merkitysten avulla.

Paikka on osa sitä, miten maailma ymmärretään ja nähdään. Se liittyy siihen, miten paikat ja ihmiset nähdään toisiinsa liittyen. Joskus se voi johtaa erotteluun meidän ja teidän paikkojen välillä. Kyseessä on valittu tapa tarkastella paikkoja ja määrittellä niitä. (Cresswell 2007, 11.)

Paikka on yhtä aikaa sekä tutkimusten kohde että tapa, ajatusmalli, jonka kautta alue nähdään ja jolla sitä lähestytään esimerkiksi tutkimuksissa (Cresswell 2007, 15). Käsitteenä paikka on osa merkityksenantoa. Se ymmärretään ja määritellään jollakin valitulla tavalla.

⁸ Cresswell mainitsee teoksen lopussa lähteen: Agnew J (1987) *The United States in the World Economy*. Cambridge University Press, Cambridge.

Alueisiin liitetään merkityksiä. Ne eivät ole lähtöisin vain yksilöstä, vaan ovat osa myös laajempaa kokonaisuutta. Siihen liittyvät siten sekä uskonnolliset ja ideologiset että poliittiset ja yhteisölliset tekijät. ”Viime kädessä kaikki inhimillinen kulttuurinen toiminta on tulosta sopeutumisesta paikkoja, maastoja ja maisemia koskevaan dialogiin ja representaation politiikkaan.” (Anttonen 2014, 74–75.) Paikan voidaan ajatella siten olevan yhtä aikaa sekä ihmisen toimintaa luova että tuon toiminnan tulos.

Paikkaa voidaan tuottaa ja luoda monilla eri tasoilla yksilöistä yhteisöihin sekä valtion ja hallinnon kautta. Paikka voi olla monen eri tahon vaikutuksen kohteena. Tiloista on tullut paikkoja, koska ne ovat merkityksellisiä ja niihin ollaan kiinnittyneitä. (Cresswell 2007, 5, 7.) Paikan muutos voi olla siellä vaikuttavan yhteisön toteuttamaa liikettä. Pelkästään yksilö ei luo omaa elinympäristöään, vaan siinä on läsnä koko sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Siten esimerkiksi julkinen tila on yhtä aikaa muiden sekä minun.

Paikka voidaan määritellä siis joksikin, joka on subjektiivisesti koettu ja ymmärretty, mutta täytyy muistaa että sen kokeminen ja ymmärtäminen muodostuu myös aina jaettujen kokemusten ja yhteisen kulttuurin kautta. Jaetut kokemukset ja kulttuuri myös muokkaavat paikkoja siksi, mitä ne ovat. Hyvin samalla tavoin usein määritellään (tuotettua) tilaa. Näin päädytään tilanteeseen, jossa paikan ja tilan eroja ja niiden olemusta on hyvin vaikea määritellä. (Laitinen 2004, 8.)

Cresswell kuvailee, miten on mahdollista muuttaa tila omaksi paikakseen tekemällä esimerkiksi muutoksia huoneeseen, jossa näkyy siellä aiemmin asuneiden jättämiä merkkejä (Cresswell 2007, 2).

Tästä on kyse kirjoittamisessakin. Se on oman jäljen lisäämistä johonkin, joka on aiempia merkityksiä täynnä. Tekstit jättävät muistijälkiä siihen ympäristöön, josta ne ovat syntyneet. Jotkut kirjallisuuden jättämät jäljet voivat olla vahvempia, jos miettii pelkästään Raamatun tapahtumien alueita, antiikin tarujen Kreikkaa tai pelkästään James Joycen Dublinia tai Mikael Niemen Pajalaa.

Itselleni tärkeinä paikkaan liittyvinä kirjoittamisen kokemuksina ovat olleet kaksi yliopiston eri kurseille kirjoittamaani tekstiä keväällä 2014. Eletty ja koettu ympäristö –kurssille kirjoittamassani esseessä pohdin, miten Jyväskylä vähitellen muuttui tuntemattomasta kaupungista tutuksi. Omaelämäkerralliseen kirjoittamiseen liittyneessä kurssissa pohdin enemmän lapsuuden asuinpaikkaani. Näiden tekstien kirjoittaminen auttoi minua ymmärtämään paremmin paikan olemusta.

2.2 Ympäristö ja maisema

Myös ympäristön käsitettä on oleellista hahmottaa. Se on monipuolinen, moneen suuntaan ulottuva sana, joka voidaan liittää esimerkiksi niin materiaaliseen todellisuuteen kuin sosiaalisiin suhteisiin ja virtuaaliseen maailmaa (Knuuttila & Piela 2014, 7). Ajattelun ympäristön tarkoittavan tässä yhteydessä koettua ja elettyä paikkaa, missä on. Riitta Laitinen toteaa, että ”[y]leisessä merkityksessään ympäristö ympäröi, tila taas voi olla irrallinen, ulkopuolella” (Laitinen 2004, 4). Ympäristö voi siten olla jotain havaittavaa. Tila on jotain etäämpänä olevaa, hahmottomampaa.

Jos paikka on jotain, missä ollaan, maisema on jotain, jota katsotaan ulkopuolelta. Tämänkaltainen visuaalisuuteen pohjautuvat kohde voi olla sekä luontoa että rakennettua ihmisen luomaa ympäristöä. (Cresswell 2007, 10–11.)

Myös von Bonsdorff viittaa maiseman ja havaitsemisen suhteeseen. Taide on osa niiden vuorovaikutusta sekä tuottamalla että tukemalla. Se myös muuttaa ja kyseenalaistaa havaitsemisen tapoja. (von Bonsdorff 2011, 17.)

Se, missä sävyssä paikkoja kuvataan, on valinta. Kirjoittaessa voi joutua miettimään, kirjoittaako jostakin paikasta pyrkimyksenään vaikuttaa sen olosuhteisiin vai käyttääkö sitä puhtaasti inspiraation lähteenä. Se, valitseeke tapahtumapaikaksi esimerkiksi kaupungin Lapista, Itä-Suomesta tai pääkaupunkiseudulta vaikuttaa siihen, mitä paikasta kerrotaan.

Kun maisema muuttuu, kyse on väistämättä myös menetyksistä, sillä mikään elämänmuoto ei ole muuttumaton. Toisaalta juuri muutosten kautta ympäristö on merkityksiltään kerroksellinen: siinä on piilossa asioita, joita voidaan osoittaa muun muassa kysymällä ja näyttämällä. (von Bonsdorff 2011, 18.)

Muutos ei ole välttämättä huono asia. von Bonsdorff (2011, 18) mainitsee muutokseen liittyen menetyksen. Oletan, että taiteen kautta voidaan käsitellä paikkaan liittyviä menetyksiä. Se on tallennuskeino, joilla voidaan ottaa haltuun, jäljentää ja siirtää tuleville sukupolville jotakin siitä, mitä on ollut. Esimerkiksi menneisyyden kaunokirjallisuus voi näyttää jotain omasta ajastaan. Kun valokuviiin liitetään aikalaisten kertomia tarinoita, kuva vahvistuu ja muotoutuu yhä elävämmäksi. Esimerkiksi Kirsi Saarikangas (2011, 179–185), joka on kirjoittanut lähiökertomuksista artikkelissaan ”Asuinmaiseman moniaistiset muistot”, on todennut seuraavaa:

Erityisten, tilaan ja paikkaan kiinnittyvien merkitysten rinnalla kertomusten avulla voi lähestyä asuinympäristön merkitysten muotoutumisen tapoja ja eletyn tilan muotoutumista. Eletyllä tilalla tarkoitan asukkaiden ja ympäristön paikallisissa ja

aina ainutkertaisissa kohtaamisissa muotoutuva tilaa. Siinä yhdistyvät ympäristön merkitykset ja ihmisten kokemukset ympäristöstä, mutta se on enemmän kuin kumpikaan niistä yksinään. (Saarikangas 2011, 181.)

Edeltävä Saarikankaan kuvaus näyttää palaavan luvun alussa esitettyyn humanistisen maantieteen ihmisen ja paikan toisiaan luovaan vuorovaikutukseen. Kyseessä on ennen kaikkea eletty tila eli kokemuksellinen suhde johonkin paikkaan. Paikasta tulee enemmän, kun siihen yhdistetään sen kokeva ihminen. Siten voi kirjallisuuden tai kirjoittamisenkin ajatella toimivan. Eletty tila kasvaa kerroksellisemmaksi kerronnan kautta. Paikkaa ei vain eletä, vaan sen kanssa käydään dialogia.

2.3 Julkinen tila

Paikkaa voidaan määritellä sekä yksityisenä että julkisena tilana. Pro gradussani pohdin näiden kahden alueen risteämistä. Julkisen tilan käsite rajaa aihealueestani pois esimerkiksi yksityiset kodit. Pyrin rakennusten seinien ulkopuolisten paikkojen pohdintaan. Siihen ympäristöön, jossa liikutaan, kun astutaan ulos ovesta.

Pelkkä urbaani kaupunkiympäristö ei ole ainoastaan julkista tilaa. Myös virtuaalinen tila tai taide- ja mediaesitysten diskurssiivinen tila ovat siihen liittyvien keskusteluiden kohteena. Kun julkista tilaa määritetään, lähtökohtana voi olla sen avoimuus, joka tarkoittaa, että kaikilla on mahdollisuus päästä sinne. Tästä huolimatta tiloja voivat määritellä erilaiset säännöt. Samoin avoimet tilat voivat erota toisistaan monin eri tavoin, esimerkiksi erilaisten käyttötarkoitusten mukaan. Tila on muuttuva ja se saa merkityksensä ihmisten kautta. Myös valta liittyy tiloihin. Voidaan esimerkiksi määritellä, millainen toiminta on siellä sallittua ja millainen ei. Se voi johtaa kamppailuun, koska ihmiset voivat kokea, että tila on kaikkien, eikä yksistään jonkun hallussa. (Ridell & Kymäläinen & Nyysönen 2009, 7-10.)

”[J]ulkinen(kin) tila on samaan aikaan sekä sosiaalisissa suhteissa tuotetuksi tuleva että noita suhteita vastavuoroisesti ylläpitävä ilmiö” (Ridell ym. 2009, 11). Kirjoittamisella voi ilmentää kamppailuja ja tilan haltuun ottoa eri tavalla kuin todellisessa elämässä, jossa säännöt määrittelevät tiukemmin, mikä on luvallista. Mielikuvituksen avulla voi kyseenalaistaa vallitsevia normeja.

Pro gradussani on oleellista, että kohteena on julkinen, kaikille avoin tila. Se mahdollistaa laajan liikkumisen ja omien merkitysten muodostamisen suhteessa jo olemassa oleviin merkityksiin.

3. Sanallistettu paikka

Hän sanoi:

– Merkit muodostavat kielen mutta ei sellaista jonka sinä luulet tuntevasi. Käsitin että minun oli vapauduttava kuvista jotka tähän asti olivat ilmoittaneet etsimistäni asioista: vain silloin voisin oppia käsittämään Hypatian kieltä. (Calvino 2007, 49–50.)

Calvinon esimerkki kuvaa, miten ymmärtääkseen jotakin paikkaa ja sen toimintaa, on ensimmäiseksi ymmärrettävä sen kieltä ja merkityksiä. Aivan kuin vasta sanojen todellisen merkityksen kautta oppisi kulkemaan paikassa. ”*Merkityksellä* kieli sulkee ja poeettisella ilmaisulla se avautuu” (Bachelard 2003, 448). Luovalla kirjoittamisella, uusilla ilmaisuilla on mahdollista muuttaa suljettuja merkityksiä.

Eri kielet ja kielen sisällä olevat murteet luovat paikkoihin sävyeroja. Minunkin ympäristöni syntyy sanoista: menen kartanolle, nypin maasta vesiroskia, katson väylän ylitse, mietin, kuinka paljon hilloja saadaan tänä vuonna, syön lappapuuroa. Kun kuulen tutun puherytmin, se herättää kysymään, mistä sinä olet poissa, mikä on se paikka, johon voin pelkän puheen pohjalta sinut sijoittaa. Murteella kirjoitettu teksti viestii myös paikan sijainnista tai ainakin tekstin henkilön mahdollisesta paikkabiografiasta.

3.1 Merkitysten luominen

Sanat rakentavat sen, missä olemme tai vastakohtaisesti sen, missä emme ole. Niillä on merkityksensä, vaikka pyrkisimme neutraaliin puheeseen. Siten paikka ja käyttämämme kieli ovat molemmat osa merkitysten muodostumista sekä muodostamista. ”Emme voi kohdata elämässämme mitään tilaa ilman, että kulttuurinen merkitys- ja käsitevarastomme ovat kohtaamisessa läsnä” (Laitinen 2004, 2). Kirjoittaessani erilaisia paikkaan liittyviä tekstejäni olen edelleen osa sitä maailmaa, jossa elän, vaikka yrittäisinkin irrottautua kaikesta olemassa olevasta sanojen tasolla. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kirjoittaessa voisi pyrkiä kohti kuvaamisen vapautta.

Karjalainen toteaa, että ”[k]ieli näyttää ympäristön”. Konteksti ja kielelliset käytännöt vaikuttavat ympäristön ymmärtämiseen. (Karjalainen 2004, 49.) Myös Mikko Lehtonen (1996, 11) tuo esille kielen roolin ihmisen elämässä:

Kieli ja sen merkitykset ovat näkemykseni mukaan maailmassa olemista, todellisuuden jäsentämistä ja identiteettien tuottamista. Ne ovat olennainen osa yhteistä historiaamme, itsemme ja yhteiskuntiemme tekemistä. (Lehtonen 1996, 11.)

Kieli ja siten sanat vaikuttavat koko ihmisenä olemiseen. Ne luovat elinympäristöämme. Sanat ovat myös ulkoapäin annettuja, osa sosiaalista vuorovaikutusta. Bachelardin (2003, ks. esim. 75, 81, 90, 96) aiheena olevan kodin voi ajatella olevan paikka, ympäristö, joka ensimmäisenä kohdataan ja ymmärretään. Siihen sijoitetaan siten myös ensimmäiset merkitykset.

Lehtonen (1996, 13) tuo esille, ettei ulkoapäin tulevia, annettuja merkityksiä välttämättä pohdita. Teoksessaan *Merkitysten maailma* hän kysyy:

Mitä tapahtuu, kun tekstit ja lukijat kohtaavat? Kuinka merkitykset muodostuvat? Mikä rooli tässä on kielellä, kielen olomuodoilla ja teksteillä, mikä konteksteilla, mikä taas lukijoiden kulttuurisella sijoittuneisuudella? (Lehtonen 1996, 13.)

Samankaltaisia kysymyksiä on mahdollista esittää silloin, kun lukee paikkaa kuvaavaa tekstiä ja pohtii omaa elinympäristöään. Silloin voi miettiä, miten paikan merkitykset ovat muodostuneet ja miten tapa, jolla kieltä käytetään, vaikuttaa siihen. Paikkaan liittyvät merkitykset voivat olla valmiiksi annettuja. Risto Ahti tuo tämän esille seuraavasti:

Me opetamme esimerkein ja sanoin lapselle käytännön todellisuutta, että hän osaisi ilmaista sen, mitä me haluamme hänen ilmaisevan, ja tulisi tavoille. Me näytämme puun ja pensaen ja annamme niille nimet ja käyttötarkoitukset. Pyydämme lasta toistamaan ne – suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, saksaksi ja latinaksi. Myönnettäköön tämä! Hetken ajan me annamme itsellemme ja lapselle mahdollisuuden ”hullutteluille”. Lapsi saa tuokion ajan kokea jotain uutta, totta ja hämmentävää. Ja mekin, päivän, kaksi, näemme maailman uutena. Mutta nopeammin kuin äkkiä, lapsesta tulee meille oikean puun kaataja ja oikeiden marjojen poimija. (Ahti 2002, 11.)

Sanat ovat tilan eli paikan ymmärtämisen kannalta oleellisia. Niiden avulla nimetään, mikä on missäkin eli voidaan sanoa tuolla tai tässä yhtä hyvin kuin Helsingissä tai Lapsissa, New Yorkissa tai Portugalissa. Sanat mahdollistavat osoittamisen. Kuitenkin vaikka sanoisin jonkin olevan jossakin, se ei tee paikasta pysyvää. Kysymys on paikan suhteesta minään, pyrkimyksestä ilmentää aistittuja asioita ymmärrettävällä tavalla.

3.2 Paikan nimeäminen

Yksinkertaisemmillaan sanat ja paikat liittyvät toisiinsa paikannimissä. Esimerkiksi Cresswell (2007, 2) tuo esille nimeämisen merkityksen paikan luomisessa sen sijaan, että käytettäisiin vain koordinaatteja.

Nimi identifioi. Samalla se erottaa paikat toisistaan. Eri kulttuureissa ja kielissä ilmenee paikannimiä eli tapa on yhteinen. Kieli ja kulttuuri vaikuttavat kuitenkin siihen,

millaisia annetut nimet ovat. (Ainiala & Saarelma & Sjöblom 2008, 86–87.) Veikko Anttonen (2014, 85) toteaa pohtiessaan muun muassa pyhä-alkuisia paikannimiä seuraavaa:

Ihmisillä on ollut sukupuoleen, sosiaaliseen asemaan ja liikkuvuuteen, eri elinkeinojen harjoitukseen sekä erilaisiin materiaaleihin, kuten viljelykasveihin ja puihin liittyvää tietoa, jonka perusteella he ovat nimenneet paikkoja ja liittäneet ne osaksi sosiaalisesti määrittynyttä toimintaympäristöään ja sen paikkaperusteista käyttäytymiskoodistoa. Paikannimitieto kytkeytyy erottamattomasti ympäristön ja maiseman jäsentämiseen. Ihminen ei identifioi paikkoja pelkästään niissä havaittavien tunnuspiirteiden perusteella, vaan suhteessa muihin paikkoihin. (Anttonen 2014, 85.)

Jotkut ympäristöstään käytettävät sanat voivat pohjata lapsena opittuihin ja käytettyihin nimiin ja jotkut nimitykset taas ovat voineet jäädä muuten elämää esimerkiksi liittyen johonkin paikassa tapahtuneeseen. Paikasta käytetty nimitys voi vaihdella sen mukaan, millaisesta tilanteesta on kyse, esimerkiksi kenen kanssa henkilö keskustelee. Kaikkia asuinseutuunsa liittyviä nimiä ei välttämättä käytetä aktiivisesti ja joitakin ei edes tiedetä. Se, kuinka kauan on asunut paikassa, voi vaikuttaa tähän. ”Jo pitkään seudulla asunut tuntee ja tietää myös alueen vaihteita ja historiaa ja saattaa tuntea ja käyttää nimiä, jotka myöhemmin ovat jääneet syrjään.” (Ainiala ym. 2008, 144–153, 156.)

Tunnistan hyvin tilanteen, jossa esimerkiksi paikassa kauemmin asuneet käyttävät jotakin nimitystä, jota en osaa sijoittaa mielikuvissani minnekään. Erilaisten paikannimien käyttäminen on rikkaus, se tuo vaihtelua kuvaukseen ja tekstissäkin kertoo siitä, millainen henkilön paikkasuhde on. Esimerkkinä voi olla tilanne, jossa joku tulee kysymään neuvoa, koska ei löydä jotakin paikkaa. Se, miten reitin pyrkii kertomaan, on valaisevaa. Varsinkin jos ei muista kadunnimiä, voi ohjeiden antaminen olla hyvin luovaa.

Käyttämiensä paikannimien taustoja voi tutkia. Siten voi saada uutta tietoa elinympäristöstään. Nimelle voi keksiä myös itse tarinan. Paikannimet voivat elää omaa elämänsä ajan mukana ja saada uusia tulkintoja sen mukaan, millaisia merkityksiä niihin liittyy. Jotkut kaupungit voivat alkaa ajan myötä symboloida jotakin, kuten Marja-Leena Hakkarainenkin seuraavassa toteaa:

Kaupunkeihin on niiden perustamisesta lähtien liitetty erilaisia ihmisten julkiseen kanssakäymiseen ja sen tapoihin liittyviä mielikuvia ja merkityksiä. Maailmanhistorian ensimmäinen suurkaupunki, Babylon, symboloi kulttuurien ja kielten sekoitusta, kun taas Ateena on mielletty länsimaisen demokratian esikuvaksi. (Hakkarainen 2009, 210.)

Paikannimet voivat kertoa esimerkiksi historiasta. Suomessa useilla paikoilla on sekä suomen- että ruotsinkieliset nimet (ks. esim. Ainiala ym. 2008, 126–128), mitkä osaltaan antavat oman sävynsä kyseiselle paikalle. Fiktiossa paikannimelle voi antaa erityistä painoa ja sen avulla voi kertoa lukijalle jotakin.⁹ Lempinimet voivat antaa oman sävynsä paikan luonteeseen. Paikannimet voivat myös herättää erilaisia mielleyhtymiä, kuten Proust (2007) kirjoittaa romaanissaan.

Keväälläkin saattoi käydä niin, että jostain kirjasta keksimäni Balbecin pelkkä nimi herätti minussa myrskyjen ja normantilaisen gotiikan kaipuun; vastaavasti joskus myrskysäällä Firenzen tai Venetsian nimi sai minut ikävöimään aurinkoa, liljoja, Dogien palatsia ja Pyhän Marian kirkkoa.

Mutta vaikka nuo nimet sulattivatkin ikiajoiksi näistä kaupungeista saamani mielikuvan, ne samalla myös muuttivat sitä ja alistivat sen ilmestymisen ajatuksiini omiin lakeihinsa, sillä seurauksella, että se sekä kaunistui että myöskin huomattavasti etäännytti Normandien tai Toscanan kaupunkien arkitodellisuudesta, ja liioittelemalla mielikuvitukseni omapäisiä iloja ne lisäsivät tuleviin matkoihini kätkeytyvien pettymysten vaaraa. Ne ihannoivat mielikuvaa, jonka olin muodostunut tietyistä maapallon kolkista tekemällä niistä yksilöllisiä, toisin sanoen todellisemman tuntuisia. (Proust 2007, 255–256.)

Proustin teoksessa nimet herättävät kertojassa mielikuvia ja tunteita, mutta samalla nuo mielikuvat ottavat vallan todellisuudesta ja todelliset paikat jäävät niiden varjoon. Kuten aiemmin todettiin nimen identifioivasta vaikutuksesta, myös Proust kuvailee, miten nimen kautta paikoista tuli yksilöllisempiä. Siten kielen kautta voidaan luoda ympäristöä ja saada se erottumaan. Sanat sisältävät sen, minkä lukija, kirjoittaja ja konteksti, jossa ne on luettu ja kirjoitettu, niihin sisällyttävät.

Sanat tekevät sen, missä olen. Harjua ei ollut olemassa minulle, ennen kuin näin sen keskellä Jyväskylää vahtimassa ympäristöään. Samalla tavoin Seminaarinmäki, Mattilanniemi tai Ylistönrinne muotoutuivat yliopiston alueeksi. Ennen nämä paikannimet olivat vain pisteitä kartalla. Toisaalta jotkut paikannimet herättävät mielikuvia, vaikka siellä ei olisi koskaan käynyt. Esimerkiksi Pariisi, New York ja Sydney ovat kaikki suurkaupunkeja, joiden tunnettavuus muodostuu monien tiedonlähteiden kautta.

3.3 Kirjoittamalla merkityt

Lapsuus luo sanoja ja merkityksiä ympäristöön. Näin voi olla myös paikkaan liittyen. Leikkiminen on osa sitä, miten maailmaa voi hahmottaa.

⁹ Palaan paikan nimiin luvussa 4.1 Topografiasta tapahtumapaikkaan ja miljööseen, kun aiheena ovat kaunokirjallisten teosten nimet.

Sandra W. Russ on kirjoittanut leikkimisen ja kirjoittamisen yhteydestä. Hän käyttää käsitettä ”pretend play” eli mielikuvitusleikki. Tämän kaltaiseen lapsuuteen liittyvään leikkimiseen, johon aikuinen voi palata kirjoittamisessa, kuuluvat esimerkiksi tarinan-kertominen, spontaanius, riskinotto ja luomisen ilo. (Russ 2009, 247.)

Kuten Russ on todennut, kirjoittamisen voi ajatella olevan osaksi eräänlaista leikkiä. Lapsena leikkimisen kautta ainakin minun ympäristöni sai uusia merkityksiä. Aikuisena on kuitenkin oppinut, millaisena ympäristö tulisi nähdä.

Ihmisellä on valtava määrä kontakteja aistiseen maailmaan. Mutta hänellä ei ole sanoja kuvaamaan aistimaailmaa.

Kun vanhemmat vievät lapsen kaupunkiin – liikenteen ja ihmispaljouden keskel-le, heillä ei ole muuta sanaa sanottavana kuin ”Tämä on Helsinki, Helsinki on Suomen pääkaupunki.”

Mennään metsään, ”nyt ollaan metsässä”. ”Täällä kasvaa kukkia.” ”Niityillä on perhosia ja tuoksua ja kaikenlaista.” Isä ja äiti opettavat osaamista, hallitsemista, keinoja ja tapoja – omia tottumuksiaan. (Ahti 2002, 12–13.)

Ahti kuvailee, miten lapsen kokemus maailmasta eroaa aikuisen näkemyksestä. Aikuiset antavat vastaukset lasten ihmetteleville kysymyksille ja opettavat, miten maailmaa kat-sotaan, miten aisteja kuvaillaan. (Ahti 2002, 11–18, 22.)

Leikkiminen voi tarkoittaa sitä, että uskaltaa esittää kysymyksiä maailmasta, eikä hyväksy ensimmäisenä mieleen tulevia, opittuja vastauksia. Pelko ja tottumus voivat rajoittaa sanoilla leikkimistä. Siksi monenlaisen kirjallisuuden lukeminen voi auttaa. Silloin voi pohtia, miksi jotakin kuvausta ei hyväksy todellisena.

Cameron muistuttaa myös luovuuden ja leikin yhteenliittymisestä. Hän kirjoittaa meissä olevasta sisäisestä taiteilijalapsestamme, joka voidaan saada tekemään asioita leikin eikä kurin avulla. (Cameron 2002, 157–158.)

Erilaiset kirjoitusharjoitukset voivat auttaa. Luovuus voi herätä rajoitusten kautta. Siitä on kyse monesti lapsenakin. Leikissä täytyy pystyä kuvittelemaan asioita, joita ei ole, esimerkiksi näkemään piha avaruushallintokeskuksena ja leikkimökki joulupukin tonttujen ruokalana. Silloin paikka on yhtä aikaa sellainen kuin se on sekä saa uuden merkityksen. Todellisuuden asettamat rajoitukset ohitetaan mielikuvituksen avulla.

Aikuisuus tuo mukanaan vakiintuneen paikan tajun (Tuan 2006, 15). Kuitenkin ympäriilleen voi katsella kuin lapsi. Lapsena pelkästään kotipiha oli täynnä mahdollisuuksia. Pyykkilinjassa sai kiipeillä ja metsiin rakentaa majoja. Kirjoittamisen kautta voi yrittää jälleen tavoittaa seikkailujen maisemat ja yhtäkkiä metsä onkin viidakko ja uima-renkaat isoja keksejä, joilla ruokitaan järvessä asuvia hirviöitä.

Frog tuo esille, miten modernisaatio on muuttanut ihmisten suhdetta ympäristöönsä. Sen myötä ympäristön inhimilliset piirteet, esimerkiksi ukkoselta, ovat kadonneet vähitellen. Luonto ja kaupungit voidaan nähdä toisilleen vastakkaisina. Luontoon myös liitetään hyvinvointia tuottavia piirteitä uhkaa liittyvien mielikuvien sijaan. (Frog 2014, 68–70.)

Ukko on kadonnut, piruja ei enää ole, veden, metsän ja kivien haltijat ovat hävinneet kuin unohdetut unet. Näiltä olennoilta kielletään uudessa ympäristössä olemassaolo: maailman näkeminen modernin tieteen mekanisoidun mallin mukaisesti kieltää puilta, vedeltä, tuulelta ja jopa tulelta sosiaalisen toimijuuden. (Frog 2014, 69.)

Oletan, että tämänkaltainen ajattelu yliluonnollisista asioista on edelleen olemassa lapsen tavassa ajatella. Myös kirjoittaminen ja tarinan kerronta rohkaisevat näkemään metsät edelleen peikkojen asuttamina ja kerrostalon saunassakin voi asua kaupungistunut saunatonttu. Mielikuvitus päästetään vapaaksi ja nähdään mahdolliset todellisuudet. Varmasti monia on varoitettu veteen menemisestä, koska jokin olento voi napata mukaansa. Ajatus vaikkapa Vellamon tai Ahdin läsnäolosta vesistöissä luo niihin oman tunnelmansa. Kirjoittamisen kautta voi etsiä ei-loogisia, mahdollisesti myytteihin pohjautuvia merkityksiä, joita paikkoihin on liittänyt. Esimerkiksi hiidenkivet ovat jo nimensä puolesta jotain, joka on todellisuutemme ulkopuolelta. Tämän kaltaisia tilanteita voi lähteä kokeilemaan teksteissään. Omaelämäkerrallisuuden kurssille kirjoittamassani tekstissä oli esimerkiksi seuraavanlainen kohta:

Pyörätiet ovat mustaa asfalttia. Syksyllä lehdet liimautuivat niihin kiinni kuin matoksi.

Ehkä puissa asuu haltijoita. He heräävät öisin, irrottavat lehdet varovaisesti vaahteroista ja koivuista sekä pyyhkivät ne kirkkaiksi, jotta aiemmin maalatut värit erottuisivat. Haltijat antavat lehtien leijailla maahan ja osan he liimaavat asfalttiin kiinni, jotta musta kivi ei imisi itseensä kaikkia valon värejä. He tekevät sen, jotta ympäristömme olisi kauniimpi elää heille itselleenkin.

Noin olisin voinut kertoa itselleni, kun olin pieni.

Kuvittelemisen auttaa näkemään toisin.

Yhtenä lähestymismahdollisuutena paikan kirjoittamiseen voi olla vieraannuttaminen tai oudontaminen. Se liittyy käsitteenä kirjallisuuden teorioista formalismiin. Vieraannuttamisessa arkinen, automaattistunut, kommunikoinnissa käytetty kieli muuttuu kirjallisuudessa kieleksi, joka on uutta ja outoakin. Runoudessa vieraannuttamisen keinot voivat näkyä esimerkiksi sanavalinnoissa, alkusoinnuissa tai rytmisissä ja proosassa taas esimerkiksi kerronnan tasolla. Kuitenkin vieraannuttamiseen käytetyt keinot voivat ajan myötä muuttua arkisiksi ja automaattistua. Oleellista vieraannuttamisen keinoihin liittyy-

en on se, ”miten ja missä keinoa käytetään eli missä funktiossa se on”. (Koskela & Rojola 2000, 37–40.)

Harjukaupungin salakäytävissä esiintyvä Jyväskylä on sekä todellinen ja tuttu että vieras. Bachelard kirjoittaa esimerkiksi tutun tarinan nurin kääntämisestä, joka luo kuvittelulle uuden lähtökohdan (Bachelard 2003, 295).

[--] kuvittelun raikkaus, sen oma toiminta tekee tutusta vierasta. Tarvitaan yksi ainoa poeettinen yksityiskohta, jotta kuvittelu asettaa meidän uuden maailman eteen. Siitä lähtien yksityiskohta vie voiton laajalta näköalalta. Yksi ainoa kuva – kunhan se vain on uusi – avaa maailman. Maailma muuttuu koko ajan, kun sitä katsotaan kuvittelun tuhannesta ikkunasta. (Bachelard 2003, 295.)

Myös ympäristömytologiat on mahdollista liittää siihen tapaan, miten merkitykset syntyvät. Sepänmaa (2014a, 21) toteaa, että ”[y]mpäristömytologia inhimillistää ja personifioi luonnon ja ympäristön”.

Ympäristönsä elävöittäminen voi olla yksi mahdollisuus vuorovaikutukseen oman paikkansa kanssa. Tällöin voi käydä keskustelua sen paikan kanssa missä on ja jopa ymmärtää, että paikka muokkaa myös kokijaansa.

Tämä paikan kanssa käyty vuorovaikutus näkyy Sepänmaan esille tuomassa ajatuksessa, jossa molempien, sekä ihmisen että ympäristön, koetaan sopeutuvan toisiinsa ja toimivan kuin yhteistyön eri osapuolina. Luontoa voidaan lähestyä niin kuin se olisi ihmismäinen. ”Inhimillistävä kieli tekee ympäristön läheisemmäksi ja käsitettävämmäksi.” (Sepänmaa 2014a, 21–22.)

Valon reunassa joki saa persoonan.

Ahne joki. Kevätulvien aikaan se nielaisi jonkun. [--] Mutta kaikkein eniten puhuttiin keväästä, jona joki riehaantui täysin ja kiskaisi mukaansa vanhainkodin. Koko kylä oli auttamassa, kun vanhuksia kerättiin jäälautoilta. Niitä, jotka joki ehti nielaista mustaan kitaansa, naarattiin vielä syksyllä. Ahne. Halusi pitää saaliinsa. Joskus se heitti ruumiin kaukaiselle rannalle, josta kukaan ei osannut etsiä. Ehkä se nautti saadessaan yllättää yksinäisen kalastajan märkänävällä ihmissaaliilla. (Peura 2005, 6.)

Pelkästään ajatus siitä, että pienillä sanoilla voidaan inhimillistää omaa elinympäristöä ja paikkaa, antaa sille uusia ulottuvuuksia. Kaunokirjallisuudessa kuvattu paikka voi muodostua lähes päähenkilön kaltaiseksi, läsnä olevaksi kokonaisuudeksi, joka tuntuu elävältä ja todelliselta, jopa tietoiselta toimijalta.

4. Paikka kirjallisuuden käsitteistössä

Henkilöt ja tapahtumat sijoittuvat aikaan ja tilaan kaunokirjallisuudessa (Kurikka 1998, 7). Kyseessä on tapahtumien paikka ja ympäristö (Steinby 2013, 78). Paikka, joka on oleellinen osa elämäämme, on osa myös kirjallisuudessa esiintyvää todellisuutta, jonka voimme tavoittaa lukiessamme.

Sanataiteessa kuvataan lukemattomia paikkoja ja tiloja, niin konkreettisia tiloja kuin mielentiloja, jotka saavat psykologisia, historiallisia, yhteiskunnallisia ja filosofisia ulottuvuuksia. Kirjallisuudentutkimuksessa on puhuttu miljöökuvauksesta, on mm. tutkittu analogioita henkilöhahmojen ja miljöökuvauksen välillä, on lähdetty positivistisesti etsimään ”todellisia” vastineita teosten tapahtumapaikoille ja täten redusoitu sanataide reaali maailman kuvastajaksi. Erityisenä lajina on pidetty ns. kotiseutukirjallisuutta, regionalistista kirjallisuutta, jonka tarkoituksiksi on nähty kirjailijalle tärkeän (maalais)miljöön esittäminen ihanteellisenä. Uusi näkökulma kirjallisuuden paikka- ja tilamotiiveihin saadaan, kun tarkastellaan niiden tematisoitumista kulttuurimaantieteilijöiden ja humanistisen maantieteen luomien käsitteiden avulla. (Kurikka 1998, 7.)

Jotta voi kirjoittaa, on ymmärrettävä, miten paikat rakentuvat ja näkyvät teksteissä. Millainen rooli niillä on tarinan rakentumisessa? Seuraavaksi lyhyt katsaus siihen, miten paikka näkyy kirjallisuuden tutkimuksessa. Lähtökohtanani on edelleen paikan kirjoittaminen, joten peilaan esitettyä sitä vasten. Sen pohjalta paikka on lähtökohta ja kohde, ei niinkään taustaksi vaadittava kirjallisuuden osa-alue. Ihmisen sisäinen ja ulkoinen maailma kohtaavat paikan kuvauksessa. Kirjallisuudessa se toteutuu tiettyjen ratkaisujen kautta.

4.1 Topografiasta tapahtumapaikkaan ja miljööseen

Jukolan talo, eteläisessä Hämeessä, seisoo erään mäen pohjaisella rinteellä, liki Toukolan kylää. Sen läheisin ympäristö on kivinen tanner, mutta alempana alkaa pellot, joissa, ennenkuin talo oli häviöön mennyt, aaltoili teräinen vilja. Peltojen alla on niittu, apilaäyräinen, halki-leikkaama monipolvisen ojan; ja runsaasti antoi se heiniä, ennenkuin joutui laitumeksi kylän karjalle. Muutoin on talolla avaria metsiä, soita ja erämaita, jotka, tämän tilustan ensimmäisen perustajan oivallisen toiminnan kautta, olivat langenneet sille osaksi jo ison jaon käydessä entisinä aikoina. (Kivi 2004, 5.)

”*Tapahtumapaikka* mainitaan usein kertomuksen alussa” (Steinby 2013, 78), ja niin alkaa myös Aleksis Kiven romaani *Seitsemän veljestä*. Se kertoo paikan, johon tapahtumat sijoittuvat, kuvaa talon ympäristöä ja antaa menneisyyden. Teksti ei ole irrallaan maailmasta, vaan se luo oman maailmansa todellisen sisälle.

Teos sekä luo että olettaa maailman, jossa siinä kuvatut tapahtumat, henkilöt,

tunteet ja kokemukset toteutuvat: teoksessa esitettyyn liittyvä paikka, jossa siinä esitetty on (Salmi 2003, 216).

Ulla Salmi (2003, 216–263) on artikkelissaan ”Vuohihirven laidunmailla” lähestynyt kirjallisuuden paikankuvausta topografia käsitteen näkökulmasta. Hän toteaa, että paikka voi olla sekä kohde, jota teosta lukiessa tarkastellaan ja johon voi osana teosta liittyä eri tehtäviä, että väline, jonka kautta teosta lähestytään. Paikka voi ilmetä teoksessa topografia-figuurin retorisen perinteen mukaisesti myös sekä sijaintina että kuvauksen kohteena. (Salmi 2003, 221, 223.)

Kirjallisuuden sanakirja määrittelee käsitteen topografinen runous siten, että se on ”[n]imetyn paikan, etenkin rakennuksen, kaupungin tai luonnonnäkymän seikkaperäiseen kuvaukseen keskittyvä runous; Samuel Johnsonin teoksessaan *The Lives of the most eminent English Poets* (1777–81) käyttöön ottama käsite”. Topografia runossa kohdetta voidaan katsoa korkealta. Silloin kuvattuina näkyminä voivat olla esimerkiksi alhaalla sijaitsevat puistot ja maatilat. Laajaa näkymää voidaan kutsua myös panoraa-maksi. ”Laajan maisemanäkymän kautta kirjailija voi kiteyttää isänmaallisia tuntojaan, mutta tarvittaessa myös ottaa objektivoivaa, yhteiskuntakriittistä etäisyyttä elämään ja maailmanmenoon.” (Hosiaisuus 2003, 938, 677–678.)

Edeltävään liittyvä myös käsite locus amoenus, jossa kuvauksen kohteena on ihanne-maisema kuten esimerkiksi niitty tai lehto. Sen voi esimerkiksi löytää suomalaisten sekä reki- että muiden kansanlaulujen lisäksi niin antiikin ja keskiajan kuin renessanssinkin ajan kirjallisuudesta. (Hosiaisuus 2003, 527–528.)

Edeltävien määritelmien lisäksi paikka on paljon muutakin ja sitä voidaan lähestyä monesta eri suunnasta. Sitä voidaan pohtia niin kirjallisuuden teoriasta käsin kuin todellisen paikan määritelmien kautta.

Jos jokin on olemassa, se on olemassa jossakin. Kirjallisuudessa esiintyvä paikka voi olla todella monenlainen. Paikan realistisuus voi vaihdella, samoin sen yhteydet todellisuuteen. Esimerkiksi teoksessa oleva paikka voidaan nimetä jonkun todellisen paikan mukaan tai vastakkaisesti se voidaan jättää jopa ilman nimeä. Ylipäätensä paikan kuvauksen tarkkuus voi vaihdella. (Salmi 2003, 218, Steinby 2013, 78–80.) Paikan moninaisuus kirjallisuudessa antaa kirjoittamiselle laajat mahdollisuudet. Paikka on elävä aihe, minkä voi erilaisia, eri tyylilajeja edustavia teoksia lukiessaan havaita.

Tapahtumaympäristöön voi sisältyä erilaisia funktioita suhteessa teokseen. Tekstissä esiintyvä paikka voi toimia kehyksenä tapahtumille, se voi olla kiinteä osa tapahtumien

mahdollistumista tai tunnelman luontia. ”Paikat ja tilat voivat saada kaunokirjallisessa teoksessa myös *symbolisen* merkityksen.” (Steinby 2013, 78, 80, 82.) Symbolisuuden lisäksi paikkaan voivat liittyä myös myyttisyys ja metaforisuus (Salmi 2003, 218).

Kun tapahtumien ja toiminnan taustana kuvataan jotakin erityistä sosiaalista toimintaympäristöä yhteiskunnan sisällä, sitä kutsutaan *miljööksi*. Miljööllä nähdään olevan usein siihen kuuluvia *henkilöitä karakterisoiva merkitys*. (Steinby 2013, 80.)

Ympäristön kuvaus on osa myös henkilöiden kuvausta (ks. esim. Steinby 2013, 80–82). Salmi viittaa J. Hillis Millerin käyttämään käsitepariin, luomisen ja paljastamisen tapahtumaan, jossa oleminen, esimerkiksi henkilö, sekä on paikassa että luo sitä (Salmi 2003, 226–227) ¹⁰. Se antaa kirjoittajalle aseman suhteessa paikkaan, josta hän kirjoittaa. Paikka on kohde, joka syntyy kirjoitetun kuvauksen kautta. Tärkeintä ovat ne tavat, joilla paikan haluaa tuoda esille. Kirjoittaja on paikan luomisen lisäksi myös itse jollakin tavoin osa luomaansa paikkaa.

Erilaisia teoksia lukemalla voi huomata, miten paikkoja kuvataan. Se antaa kirjoittamiselle tilaa liikkua ja luvan tehdä paikoista oman näköisiä tai kuvauksia todellisuudesta. Realismi ja mielikuvitus, sekä mahdollisten että mahdottomien paikkojen kuvaus on luvallista. Eri paikkoja voi vertailla toisiinsa kirjoittamalla. Siten voi etsiä eroja, joita ei välttämättä muuten huomaa elinympäristöstään. ”Vähemmän tuttua paikkaa voidaan kuvata verraten sitä tuttuun paikkaan ja luoda siitä lukijalle esimerkiksi eksoottisen paikan vaikutelma” (Steinby 2013, 79).

Paikat voivat olla rinnakkaisia ja sisäkkäisiä, jostakin paikasta voidaan siirtyä toiseen paikkaan vaikkapa kuin seikkailuromaaneissa tai pysyä paikallaan, paikat voivat olla eri tavoin yhteydessä toisiinsa sekä niiden välillä voi olla jännitettä ja vastakkainasettelua. Jostakin paikasta voidaan kertoa, vaikka ei oltaisi siellä. Paikkaan voi liittyä myös erilaisia ajallisia kerrostumia ja eri henkilöt voivat kokea sen toisistaan eroavin tavoin. (Salmi 2003, 218–219.) ¹¹

Bachelard toteaa, että talo voi avautua, kasvaa ja laajeta ulkomaailmaan. Realistisuutta etsivä ei välttämättä ymmärrä sitä. ”Mutta talouneksija näkee taloja kaikkialla. Hänel-

¹⁰ Salmen lähteenä on Miller J. Hillis (1995) *Topographies*. Stanford: Stanford University Press.

¹¹ Salmi viittaa kuvatessaan paikan eri muotoja katsomaan: Bakhtin M.M (1937-1938/1981) ”Forms of Time and the Chronotope in the Novel. Notes towards a Historical Poetics” teoksessa Edited by Michael Holquist, *The Dialogic Imagination. Four Essays*. Translated by Caryl Emerson and Michael Holquist. Austin: University of Texas Press. sekä Lotman Jurij (1971/1977) *The structure of the Artistic Text*. Translated by Gail Lenhoff & Ronald Vroon. Ann Arbor: Department of Slavic Languages and Literatures, The University of Michigan.

le kaikki kelpaa asumuksia koskevan uneksinnan iduksi.” (Bachelard 2003, 154–160.) Kysymys on siten luovasta uneksinnasta ja mahdollisuuksien näkemisestä. Talo ei ole vain perinteinen rakennus, vaan se voi olla kaikkea muutakin.

Kajava (2013, 33–54) kuvaa pro gradussaan mielenmaisemikseen Merenneitokiven, villatakin ja metsän laidalla sijaitsevan niittyaukean. Pelkästään ne osoittavat, miten paikka on subjektiivinen kokemus ja mielen rakennelma. Kirjallisuudessa ei ole outoa havaita henkilön asuvan esimerkiksi kukkaruukussa. Silloin se on paikka, josta maailmaa katsotaan.

Paikka liittyy myös draamaan ja näytelmiin, jossa paikka on osa runousoppiin kuuluvaa kolmen ykseyden lakia ajan ja toiminnan rinnalla (Kinnunen 1985, 121, ks. myös Salmi 2003, 220). Aarne Kinnunen mainitsee kaksi tekijää, jotka luovat paikasta merkitsevän. Joko paikka pysyy samana koko ajan tai paikkaa vaihdetaan. (Kinnunen 1985, 124.) Paikka voi olla siten olennainen osa tekstiä ja esitystä eri tavoin.

Joko paikka on alun alkaen merkitsevä: tori, kirkko, salonki, hovi, linna, sairaala, tai siitä tulee merkitsevä ihmisten kommunikointiliikeddinnän, kommunikoinnin rytmin, seurauksena. Paikka jolle aina tullaan keskustelemaan tai jossa muka satumoisin kohdataan kerrasta toiseen, tulee merkitseväksi. (Kinnunen 1985, 124–125.)

Salmi toteaa, että myös poeettisessa tekstissä paikka voi olla läsnä, vaikka sitä ei suoraan mainittaisikaan, jolloin se voi olla esimerkiksi näkymätön sijainti, jossa puhuja on. Hän mainitseekin, että paikka voi ilmetä eri tavoin eri kirjallisissa lajeissa. (Salmi 2003, 222–223.) Bachelard käyttää *Tilan poetiikassa* runoja esimerkkeinä, mikä osoittaa, että myös poetiikassa rakentuvaa paikkaa on mahdollista lähestyä.

Kuten aiemmin on tullut esille, paikkaa ei välttämättä tarvitse kuvata tarkasti. Jos pystyn kuvittelemaan paikan, johon teksti sijoittuu, oletan, että se kirjoittaa itsensä jollakin tapaa näkyväksi. Tämä antaa pohjaa niin lukemiselle kuin kirjoittamisellekin. Koska olen aina jossakin, on minulla paikka, josta voin lähteä kertomaan.

Selkeän lähtökohdan fiktiivistä maailmaa koskevien käsitteiden tarkastelulle muodostaa sen kysyminen, *millä tavoin lukija pääsee käsiksi tuohon fiktiiviseen maailmaan: millä tavoin tuo maailma on meille annettu* (Steinby 2013, 68).

Edeltävää kysymystä voi esittää myös todellisen paikan suhteen. Kysymyksen kautta voi lähestyä myös niitä keinoja, joita aikoo omassa kirjoittamisessaan käyttää.

Usein paikannimi voi näkyä teoksen nimenä. Silloin paikan merkitys suhteessa muuhun tekstiin korostuu. Evelyn Waughin vuonna 1945 ilmestyneessä teoksessa *Brideshead*

Revisited (suomeksi *Mennyt maailma*) nimi osoittaa, miten tärkeä paikka on ollut päähenkilölle. Muina esimerkkeinä voivat olla muun muassa Antti Tuurin (1985) *Pohjanmaa* ja Henrik Tikkasen (1976) *Kulosaarentie 8 Kulosaari puh. 35*. ”Usein teoksen nimessä käytetty paikannimi [--] korostaa henkilöiden ja heidän elämänsä sidoksisuutta juuri tiettyyn paikkaan ja miljööseen” (Steinby 2013, 81–82). Toisaalta paikannimi voi herättää myös uteliaisuutta teoksen suhteen. Miksi ja mitä tapahtuu juuri tuossa paikassa? Miksi paikkaa kuvataan juuri tuolla nimellä? Esimerkiksi Niemen (2002) romaanin nimi *Populäärimusiikkia Vittulajänkältä* voisi olleen tämänkaltainen tapaus.

Paikannimi ilmenee esimerkiksi *Harjukaupungin salakäytävissä* eräänlaisen lempinimen tavoin. Harju on olennainen osa sitä maisemaa, jossa päähenkilö liikkuu. Muu kuin todellinen nimi luo paikalle oman vivahteensa. Paikka on uudelleen nimetty, mutta siten, että jokin ominaisuus tulee siitä esille. Siten paikka voi saada uusia merkityksiä.

Kirjoita paikkakunnan nimi, paikka, jonka tunnet. Jos keskityt, laaja ajatusten kirjo kulkee mielesi läpi. (Goldberg 2011, 40.)

Goldbergillä on tarkoituksena tavoittaa nimen kautta jotain sellaista, jota ei välttämättä muuten huomaisi. Nimen kautta sinne voisi päästä. (Goldberg 2011, 40.) Asko Martinheimo toteaa, että nimellä mainitusta todellisesta paikasta kirjoittaminen voi olla haasteellista, koska silloin tulee kiinnittää huomiota kuvauksen totuudenmukaisuuteen. Vaikka paikan nimeä ei mainitsisikaan, voi kirjoituksensa taustalle valita pohjaksi tuntemansa ympäristön, jota voi muokata ja muuttaa tekstissään toisenlaiseksi. (Martinheimo 2000, 113.) Jääskeläisen Jyväskylä on sekä todellinen että muokattu. Todellisuudenmukaisuuden vaatimus liittyy siihen, mitä genreä vasten teos asettuu.

Martinheimon ohje liittyen tutun paikan pohjana olemisesta tuntuu toimivalta tekniikalta. Samalla voi valita monista erilaisista maisemista, joissa on liikkunut ja yhdistelläkin niitä. Itse olen toiminut niin kirjallisen osuuden novelleissani *Elämä on tarkoitettu säilytettäväksi*, *Koti on hylätty kaupunki* ja *Irti narusta*.

Novellini *Elämä on tarkoitettu säilytettäväksi* ympäristössä on pikkukaupunkimaisuutta. Kuvittelen päähenkilön elinympäristön olevan Tornion Juhannussaaren tai Jyväskylän Mäki-Matin kaltaista. Alueilla on omakotitaloja vierekkäin, osa vanhoja ja osa vasta rakennettuja. Tärkeintä ympäristössä on talojen läheisyys suhteessa toisiinsa. Kyseessä on seutu, joka on kävelymatkan päässä jonkinlaisesta keskustasta, mutta jossa on oma rauhallinen tunnelmansa. Se on kuin kylä keskellä kaupunkia. Novellissani olevaa puistoa kirjoittaessa mielessäni oli myös kuva erilaisten elokuvien New Yorkista ja sen

puistoista. Siten kaukana oleva tuntematon paikka ja tuttu ympäristö sekoittuivat toisiinsa.

Novellissani *Koti on hylätty kaupunki* näkyy Jyväskylän vaikutus mäntyineen. Halusin kirjoittaa tekstin, jossa kaupunki on kaukana merestä. Päähenkilö haluaisi lopulta palata takaisin sisämaahan, vaikka hänellä olisi ollut mahdollisuus asua meren äärellä. Jyväskylän läsnäolo onkin lähinnä juuri luontoon liittyvien maisemallisten lähtökohtien tasolla, ei niinkään kaupunkina. Toisaalta tekstissäni esiintyvät meri ja hiekkaranta sijoittuvat mielessäni enemmän Etelä-Eurooppaan kuin suomalaiseen maisemaan.

Novellini *Irti narusta* tuo eteeni mielikuvan Kemistä ja meren, joka kiiltää etäällä ja aaltoilee. Muistan, miten olen joskus piirtämällä yrittänyt saada aaltojen liikettä kiinni siinä onnistumatta. Novellin kannalta ei ole oleellista tietää, että olen astunut mielikuvissani Kemin kaltaiseen paikkaan, mutta tiedän itse, millaisessa mielenmaisemassa olen kirjoittamishetkellä liikkunut. Kyseessä on enemmänkin tunnelma ja sävy kuin konkreettinen paikka. Pysähtynyt aika, jota ei ole.

Edeltävien novellieni kautta olen toisaalta kirjoittanut paikkoja uusiksi, mutta tuonut niihin myös uusia sävyjä. Oletan tekstieni muuttuvan minulle itsellenikin sen mukaan, missä erilaisissa ympäristöissä tulen elämäni aikana käymään. Jotkut mielikuvat voivat vahvistua ja toiset taas hiipua. Se, että on käynyt erilaisissa paikoissa, auttaa muokkaamaan esimerkiksi kaupunkien karttoja uusiksi ja yhdistelemään niitä. Tuntuu siltä kuin mielen sisäiset kartastot laajenisivat.

4.1.1 Henkilö ja paikka

Lukija kohtaa kirjassa esitetyn paikan henkilön ja kertojan kautta. Vaikka lukukokemus on yksityinen, voi lukija itse olla julkisessa tilassa, kuten puistossa, lukemassa teoksen maailmaa. (Hakkarainen 2009, 213.) Siten eri paikat kohtaavat yhden henkilön eli lukijan kautta. Kertoja tai henkilö toimii tiedon välittäjinä ja kokemuksen luojana.

Kirjallisuudessa paikka syntyy henkilöiden kautta, mutta se myös rakentuu heille. Henkilöt ovat toimivia subjekteja suhteessa paikkaan. (Salmi 2003, 222.) Samalla tavoin lukija on subjekti suhteessa tekstin paikkaan sekä todelliseen ympäristöönsä.

Henkilön ja paikan välinen suhde voi olla moninainen. Ympäristö voi epäsuorasti kuvata henkilön piirteitä tai kyseessä voi olla syyhyn tai seuraukseen perustuva tilanne. Silloin henkilön piirre voi johtua ympäristöstä tai vaikuttaa siihen, millainen hänen ympäristönsä on. Maiseman ja ympäristön erona on, että maisema on olemassa henkilöstä

riippumatta, jolloin siinä ei esiinny samankaltaista kausaalisuhdetta. Siitä huolimatta maiseman ja henkilön luonteen välillä voi olla suora tai käännteinen suhde eli ne voivat olla samankaltaisia tai kontrastisessa suhteessa toisiinsa. Silloin maisema voidaan nähdä analogiana luoteelle tai mielentilalle. (Rimmon-Kenan 1999, 89–90.) Maisema voi heijastaa henkilön mieltä (Wellek & Warren 1969, 279).

Shlomith Rimmon-Kenanin tavoin myös René Wellek ja Austin Warren ovat liittäneet miljöön kuvauksen henkilöihin. He toteavat, että on monenlaista tapaa kuvata miljöötä. Kuvaus saattaa olla vähäistä, yksityiskohtaista tai perustua lähinnä miljöön aikaan saaman tunteen kuvaukseen. (Wellek & Warren 1969, 278–279.)

”Edelleen: miljöö saattaa olla massiivinen ja määräävä tekijä – ympärillä olevaa tarkastellaan silloin aineellisena tai yhteiskunnallisena vaikuttajana, jota yksilö ei voi juurikaan hallita” (Wellek & Warren 1969, 279).

Edeltävässä tulee ilmi se, miten henkilö voi kokea voimattomuutta suhteessa siihen paikkaan, jossa hän on. Valtasuhteet ja sosiaalinen puoli ovat osa sitä.

Luonteenpiirteitä ilmaisevina metonymioina käytetään usein henkilön fyysistä ympäristöä (huone, talo, katu, kaupunki), samaten myös inhimillistä ympäristöä (perhe, yhteiskuntaluokka). Tässäkin jatkuvuussuhdetta, joka syntyy henkilön ja ympäristön läheisyyden perusteella, täydentää usein syysuhde samaan tapaan kuin ulkoisen olemuksen kuvauksissa. (Rimmon-Kenan 1999, 86.)

Ympäristöön liittyen Wellek ja Warren mainitsevat erityisesti kodin metaforisen ja metonymisen muodon. ”Kuvatkaa koti, ja olette kuvanneet ihmisen.” (Wellek & Warren 1969, 279.) Kodin kuvauksen liittäminen henkilöön on läheisessä yhteydessä Bachelardin *Tilan poetiikan* kanssa, jossa kodin rooli ullakoineen ja kellareineen on suuri (ks. Bachelard 2003, 73–131). Kirjoittaessa voi pohtia, miten henkilön ja kertojan roolit muotoutuvat tekstiin. Silloin voi kirjoittaa erilaisia ympäristökuvauksia, jotka olisivat lähtöisin erilaisilta henkilöiltä.

Kirjallisuuden tutkimuksessa huomioidaan, miten paikan ja henkilön välillä voi olla yhteneväisyyksiä. Samaa voi pohtia omassa paikkasuhteessaan. Kuinka paljon paikka kertoo itsestäni? Millaisia valintoja teen, kun katson maisemaa, mitä huomaan ja mitä en huomaa sekä miksi tilanne on niin? Hakkarainen (2009, 235) toteaaakin, miten eri tavalla lukija ja teoksen henkilö kokevat kirjoitetun paikan:

Romaanien ja kertomusten henkilöihahmoille niissä rakentuva kaupunkitila on eletty ja koettu tila, joka on sekä reaalin että imaginaarinen. [--] Lukijalle puolestaan fiktion kaupunkitila voi olla henkilöihahmojen havaintojen ja kokemusten

kautta huomattavasti todempi kuin millaisena kaupunki näyttäytyy vaikkapa uutisten etäännytetysti ja ulkokohtaisesti esittämänä [--]. (Hakkarainen 2009, 235.)

Kirja vie sisälle maailmaansa. Lukijan on mahdollista uppoutua lukukokemukseen. Siihen vaikuttaa kuitenkin se, miten hän lukee sekä tekstissä käytetty tyyli. Jos on kiinnostuneempi esimerkiksi teoksen tavasta rakentaa maailma, voi sitä tarkkailla ulkoa päin. Samoin teksti itsessään voi olla sellainen, että se estää lukijaa pitämästä paikkaa totena.

4.2 Kirjallisuus ja paikka kohtaavat

Olemassa oleva paikka tulee kirjallisuudessa esille uudessa muodossa. Tekstit eivät ole irrallaan todellisuudesta, eivätkä ole niiden kirjoittajat tai lukijatkaan. Siksi on oleellista ymmärtää, miten kirjallisuus ja paikka voivat kohdata toisensa.

Eurooppalaisessa kirjallisuudessa kaupunkikuvaukset ovat olleet sidoksissa eri aikakausien kirjallisiin esitystapoihin ja -konventioihin. Realistisissa romaaneissa kaupunki esitettiin usein panoraaman kaltaisena näkymänä, ja kerronnan keskipisteenä on yksilö, joka ikään kuin haastaa kaupungin kaksintaisteluun, pui sille nyrkkiä tai laskee lannistuneena katseensa maahan. [--] Modernistisessa kirjallisuudessa kronikan ja panoraaman tilalle tulivat henkilöiden sisäinen kokemus ja tajunnanvirta. [--] Postmoderneissa romaaneissa usko yhteiseen todellisuuteen ja mahdollisuuteen jäljentää tai peilata sitä on lähes kokonaan kadonnut [--].

Viime vuosikymmenten aikana on ollut nähtävissä siirtymä kansallisista kirjallisuuksista ylitajun kirjallisuuteen, jossa kirjoittajat liikkuvat eri maiden ja kulttuurien välillä. (Hakkarainen 2009, 212.)

Hakkarainen tuo edellä esille sen, miten eri aikakausien tyyliuunnat kirjallisuudessa ovat vaikuttaneet paikan kuvaukseen. Vaikka hänen kohteenaan on kaupunkikuvaus, osoittaa sitaatti, miten paikkojen voidaan ajatella saaneen erilaisia merkityksiä. Se, miten paikkaa kuvataan, vaikuttaa lukijan mielikuviin siitä. Kuinka paljon kuvaus heijastaa todellisuutta, jonka lukija tuntee? Kun sanallinen paikka rakentuu, se voi avata olemassa olevaa kokemusta eri elinympäristöistä. Siten kuvaus ei sulkeudu pelkästään kirjan sisälle, vaan levittäytyy laajemmalle.

”Fiktiolle ominaisesti romaanit eivät pyri vain peilaamaan aktuaalisesti olevaa todellisuutta; ne antavat sille symbolisia tulkintoja ja luovat myös vallitsevalle vaihtoehdoisia näkymiä” (Hakkarainen 2009, 235).

Kirjallisuuden todellisuuteen pohjautuvilla paikoilla sekä kirjailijan elämän merkittävillä paikoilla voi mahdollisuuksien mukaan käydä.

The Atlas of Literature (1996) näyttää paikan ja kirjallisuuden vuorovaikutuksen. Malcolm Bradbury toteaa, miten kirjallisuus sekä paikka, matkustaminen ja tutkiminen liittyvät toisiinsa. Hän myös huomauttaa, että sen lisäksi miten kirjoittaminen liittyy

paikkoihin, myös paikat ovat saaneet vaikutteita teksteistä. *The Atlas of Literature* -teoksessa ovat läsnä kirjoitettujen paikkojen lisäksi myös ne paikat, joissa kirjailijat ovat itse toimineet. (Bradbury 1996, 8-9.)

Kirjallisuus, kirjoittaminen ja paikan muutos liittyvät toisiinsa. Esimerkkeinä voivat olla sekä teokset, joissa aiheina ovat uuden paikan omaksuminen ja muuttaminen, että myös matkakirjat. Teoksilla voi olla vaikutusta siihen, millainen mielikuva jostakin paikasta muodostuu.¹²

Matkakirjat ovat yksi kirjallisuuden alue (ks. esim. Hosiaislouma 2003, 563–565). Yrjö Varpio (1997) on kirjoittanut 1800-luvun suomalaisesta matkakirjallisuudesta teoksessaan *Matkalla moderniin Suomeen*. Matkakirjojen kautta oli mahdollista oppia tuntemaan vieraita seutuja (Varpio 1997, 9).

”Nykypäivän lukijalle vanhat matkakirjat eivät ole sanan varsinaisessa mielessä löytöretkiä, koska maailma tunnetaan, mutta ne johdattelevat silti uusien asioiden jäljille” (Varpio 1997, 9). Toisaalta matkojen kuvaukset voivat edelleenkin olla esillä. Esimerkiksi Internetissä voidaan jakaa matkakokemuksia ja vertailla niitä. Sieltä voidaan hakea omaa matkaa varten tietoa. Myös erilaiset matkaoppaat tai -ohjelmat voivat toimia matkojen suunnittelun pohjana. Vaikka Varpio (1997, 10) toteaaakin, että on esitetty matkakirjallisuuden lajin 1900-luvulla joko kokonaan kadonneen tai sen roolin merkittävyyden ainakin pienentyneen, oletan, että edelleen ihmiset haluavat kertoa matkoistaan ja jakaa kokemuksiaan. Nyt tietoa voidaan välittää toisenlaisin keinoin kuin matkakirjoilla.

Matka on fyysinen suoritus, jonka ulottuvuuksia voidaan luonnehtia fyysisillä tuntemuksilla ja matkustamiseen käytetyllä ajalla. Matkan kuvaus sen sijaan kuuluu esittämisen kategoriaan ja sitä säätelevät samat periaatteet kuin esittämistä yleensäkin. Matkan kuvaus ei ole matkan jäljennös vaan eräänlainen uusi matka. Kuvauksena matkakertomus on riippuvainen ajattelun ja esittämisen muuttuvista säännöistä, samoista jotka säätelevät kaikkia kirjallisia esityksiä. (Varpio 1997, 9–10.)

Jos matkan kuvausta ajattelee uutena matkana, kuten Varpio edellä esittää, on lukija erityisesti silloin mukana paikan muutoksissa. Samalla kirjoittamista voi ajatella uutena

¹² Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on julkaissut eri kaupungeista teoksia alaotsikolla *Kirjailijan kaupunki*. Esimerkiksi Marjut Paulaharjun toimittamaan *Oulu – Kirjailijan kaupunki* (2009) teokseen on koottu kirjallisia merkintöjä kyseiseen paikkaan liittyen. Teoksessa Mike Robinson & Hans-Christian Andersen (toim.) (2003) *Literature and Tourism, Essays in the Reading and Writing of Tourism*. London: Thomson Learning. on artikkeleita, joissa pohditaan paikan ja kirjallisuuden suhdetta turismiin liittyen.

matkana. Tekstin luomisen hetkellä kirjoittaja pääsee uudelleen mielensä kautta käymiinsä paikkoihin. Kolmas matka tapahtuu, kun kirjoittaja lukee oman tekstinsä.

Varpion mukaan kaunokirjallisuus näkyi matkakirjallisuudessa. Jokin teos saatettiin ottaa myös mukaan luettavaksi matkan aikana. Matkakirjallisuuteen vaikuttaneista kaunokirjallisuuden edustajista Varpio mainitsee muun muassa J. L. Runebergin ja teoksista Kalevalan. Kotimaan lisäksi myös ulkomaille suuntautuville matkoille löytyi kaunokirjalliset keskustelukumppanit. Niiden lisäksi muut samaa aluetta esitelleet matkakirjat olivat osa teosten välillä käytyä keskustelua. (Varpio 1997, 209–211, 213.)

Matkakuvauksissa maisema nähtiin kaunokirjallisuuden lävitse, ja kirjallisuussitaatit toistuvat tavan takaa matkakuvauksissa. Matkaelämykset synnyttivät omiakin runoja, joita vanhan matkakirjaperinteen mukaisesti sijoiteltiin matkakirjaan. (Varpio 1997, 209.)

Matkakirjallisuus toimii esimerkkinä siitä, miten paikoista voi kirjoittaa tai mistä etsiä itselleen vaikutteita. Samalla näkyy se, miten kaunokirjallisuus ja todellinen paikka voivat käydä keskustelua kirjoittamisen kautta. Calvinon *Näkymättömät kaupungit* on eräänlainen kaunokirjallinen matkakertomus. Se sisältää ihmeellisiä, kuvitteellisia kaupunkia, jotka voisivat olla todellisia ja ovatkin sitä jollain tasolla. Calvinolta on mahdollista ottaa mallia omaan paikkojen kuvaukseensa.

Kaupunkia on lähestytty myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisemassa kirjasarjassa. Esimerkiksi teokseen *Lontoo – kirjailijan kaupunki* (Niemi toim. 2008) on koottu kirjallisia kuvauksia kyseisestä kaupungista. Teoksen alussa on kuvattu sitä ajatusmaailmaa, mihin teos nojaa:

Tarkoituksena on pohtia ja kuvata sitä, miten suomalaiset kirjailijat, toimittajat, tutkijat ja kulttuurivaikuttajat ovat eri aikoina nähneet ja kokeneet maailmankaupunki Lontoon. Miten he ovat kuvanneet Lontoota ja sen elämää romaaneissaan, runoissaan, lehtiartikkeleissaan, matkakertomuksissaan ja kirjeissään? Mistä asioista he kertovat ja millä tavoin, ja mistä he taas vaikenevat? Mitä he muistavat ja haluavat muidenkin muistavan? (Niemi 2008, vii.)

Kuten Marjaana Niemi kuvaa, kysymys on valinnoista, joita kirjoittajat ovat tehneet.

Merkitysten rakentuminen kaupungista näyttää alkaneen jo aiemmin, ennen paikkaan saapumista. Ennakkokäsitykset ja tiedot vaikuttivat kokemusten muotoutumiseen. Ennen matkaa voitiin esimerkiksi lukea kirjallisuutta, joka liittyi kohteeseen. Ennakkokäsitykset saattoivat sekä vahvistua että rikkoutua matkan aikana. (Niemi 2008, vii–viii.)

Paikkaan sisältyvät merkitykset ja merkitysten uudelleen toistaminen näkyy siinä, miten paikasta on kirjoitettu. Esimerkiksi Lontoosta kirjoitettiin asiallisesti, mutta toisaalta myös hetkellisesti tunnelmoidenkin (Niemi 2008, ix).

Asiallinen kaupunki sai asiallisen kuvauksen. Lontoossa kirjoitetuissa matkakertomuksissa ja kirjeissä on vähemmän herkkää tunnelmointia ja >>sinisiä hetkiä>> kuin esimerkiksi Pariisin ja Rooman kuvauksissa: tunnelmoinnin sijasta lukijalle tarjoillaan usein vakavaa pohdintaa ja tarkkoja havaintoja ympäröivästä yhteiskunnasta.

Toki tunnelmointia on Lontoonkin kuvauksissa – on Thamesin samettisilta, ballerinanhehkeitä kastanjapuita ja Lontoon Cityn kauniita miehiä – mutta hetken tunnelmoituaan kirjoittajat usein päätyivät taas analysoimaan ympärillään levittäytyvää valtavaa kaupunkiyhteiskuntaa. (Niemi 2008, ix.)

On hyödyllistä havahtua siihen, miten paikat rakentuvat. Se auttaa ymmärtämään, millaista taustaa vasten omat kirjoitukset mahdollisesti rakentuvat tai millaisena elinympäristö näyttäytyy. Se myös avaa, miksi jotkut kirjallisuudesta luetut paikat tuntuvat tummilta kuin toiset. Ehkä niillä on yhteyksiä omiin elinympäristöihin.

4.3 Lukeminen Bachelardin kanssa

Paikan taju on esteettistä herkkyyttä ja jotakin sellaista, mitä meillä kaikilla on – enemmän tai vähemmän. Jos runoilijat ovat jollain tapaa erityislaatuisia, johtuu se heidän poikkeuksellisen voimakkaasta paikan tajustaan ja, mikä vielä tärkeämpää, heidän kyvystään ilmaista tuntuksensa ja herkkyytensä sanoin niin, että muut voivat jakaa sen. (Tuan 2006, 23.)

Kirjallisuuden ja kirjoittamisen voidaan ajatella sisältävän Tuanin edellä mainitseman kaltaista erityislaatuisuutta. ”Kuviensa uutuudessa runoilija on aina kielen alkulähde” (Bachelard 2003, 37).

Runouden arvostamisesta huolimatta Bachelard käyttää esimerkkeinä myös romaaneja, esimerkiksi kuvaillessaan kellarin roolia kerronnassa. Teoksen kielen tulee olla sellaista, että se mahdollistaa pääsyn sisälle omaan maailmaan, ja hän sanookin runouden olevan syvää kirjallisuutta. (Bachelard 2003, 104, 90–93.)

Bachelard toteaa, että läsnä oleminen on oleellista runon luoman kuvan äärellä olemista. Vaikka ei tiedettäisi, mitä kirjoittaja on liittänyt tekstiinsä, siihen on lukijana mahdollista kiinnittyä. (Bachelard 2003, 31, 34.)

Poettinen kuva ei ole alisteinen millekään sysäykselle. Se ei ole menneisyyden kaiku. Pikemminkin toisinpäin: esiin räjähtävä kuva herättää kaukaisen menneisyyden kaikuja, eikä ole nähtävissä, missä syvyydessä nämä kaiut kimpoilevat ja sammuvat. (Bachelard 2003, 32.)

Merkitys ei synnykään menneisyydestä käsin, vaan tämä hetki ja runouden kuva herättävät menneisyyden. Siten Bachelard ei liitä tapaansa lähestyä runouden kuvaa syy- ja seuraussuhdetta, psykologian ja psykoanalyysin kausaalisuuden luomia tulkintoja. (Bachelard 2003, 32–34.) Voikin kenties ajatella, että ennen lukemishetkeä ei ole olemassa mitään, jolla voisi ennakoida sanojen muodostamaa kuvaa. Sen sijaan kuva herättää reaktion, jonka myöhemmin voidaan ajatella selittävän sitä, miten kuva koettiin. Bachelard (2003, 34) ei kielläkään, etteikö kuvasta seuraisi myös jotakin. Hän toteaaakin, että ”kuva on *ennen* ajattelua” (Bachelard 2003, 38).

Jos poeettisen kuvan ongelmaa halutaan valaista filosofisesti, on turvauduttava kuvittelun fenomenologiaan. Ymmärrän sillä poeettisen kuvan tutkimista ilmiönä, jossa kuva puhkeaa tämänhetkisyydessään ymmärretyn ihmisen tietoisuuteen sydämen, sielun ja olemisen välittömänä ilmentymänä. (Bachelard 2003, 34.)

Kajahtelu synnyttää vastakaiun sekä tunteet ja muistot eli ne seuraavat sitä, eikä toisinpäin (Bachelard 2003, 43). Tämä liittyy ajatukseeni siitä, miten paikka lukiessa voi astua sisälle kirjoitettuun maailmaan. Tuo tuttu ja silti yhtä aikaa tuntematon paikka herättää mielikuvia. Bachelard kuvaakin lukukokemuksen vaikutusta lukijaan:

Ennen kuin kuva liikuttaa pintaa, se on koskettanut syvyyksiä. Tämä pätee aivan tavalliseen lukukokemukseen. Saamme todellakin ikiomaksi kuvan, jonka runon lukeminen tarjoaa. Kuva juurtuu meihin. Olemme ottaneet sen vastaan, mutta meistä tuntuu että olisimme voineet luoda sen, että meidän olisi pitänyt luoda se. Siitä tulee kieleemme uusi olento, se ilmaisee meidät tekemällä meistä sen mitä se ilmaisee, toisin sanoen se on samalla kertaa sekä ilmaisun että meidän olemisemme kehkeytymistä. Ilmaisun luo olemista. (Bachelard 2003, 43–44.)

Edellä kuvatussa tilanteessa lukija on lukenut tekstiä niin, että syventyy siihen. Bachelard toteaaakin lukutavoista, että psykologi keskittyy tunteisiinsa, psykoanalyttikko tulkintoihinsa ja kriittinenkin lukutapa estää kajahtelun syntymisen (Bachelard 2003, 44).

Lukemisen kautta voi tutustua monenlaisiin paikkoihin. Niiden aikaansaama dialektiikka voi synnyttää meissä kajahtuksia. (Bachelard 2003, 173.)

Bachelard näyttää pyrkivän välttämään liiallisen analysoivaa lukutapaa suhteessa kielen luomaan kuvaan. Lukutapa vaikuttaa haastavalta. Toisaalta se, että lukuhetkellä eläytyy tekstiin, ei poissulje sitä, että jälkeinpäin miettii, mitä mielikuvia teksti minussa herätti. Kyseessä on silloin kaksi erillistä hetkeä. Samaa syvällistä lukutapaa voi käyttää myös paikkaa lähestyessä. Esimerkiksi aistien kautta voi olla enemmän läsnä ympäristössään. Silloin voi hetkeksi unohtaa tulkinnat ja menneisyyden ja vain olla. Antaa ympäristön kajahtella. Vastakaiun, eli kommentoinnin ja dialogin aika on myöhemmin kirjoittaes-

sa. Ja kirjoittaessakin voi tavoitella kajahtelua siten, että on läsnä siinä mielikuvassa, jota kuvailee ja jättää pois kriittisyyden. Kysymyksessä on monestakin yhteydestä tuttu kirjoittamisen ohje: näytä, älä selitä.

4.3.1 Lukija kohtaa *Harjukaupungin salakäytävät*

Kukaan ei tiedä, että lukiessamme joudumme kiusaukseen ryhtyä runoilijaksi. Me ikään kuin elämme yhä uudelleen tuon kiusauksen. Kyllähän jokainen vähänkin intohimoinen lukija ruokkii ja torjuu haluaan olla kirjailija. Kun luetut rivit ovat liian kauniita, vaatimattomuus torjuu halun. Mutta halu syntyy uudelleen. (Bachelard 2003, 48.)

Kun lukee teosta, joka herättää mielikuvia, ne voi kirjoittaa itselleen ylös. Jos teksti liittyy johonkin paikkaan, sen voi kirjoittaa paikkapäiväkirjansa sivulle. Mikään ei estä olemasta kirjoittaja lukijan lisäksi, sillä jo on eräänlaisessa kirjoittajan roolissa todellisen kirjailijan kanssa.

Kirjailija Siri Hustvedt (2011, 127) kertoo miten lukemansa voi myös nähdä:

Näen kaikki lukemani romaanit kuvina, ja myös muistan keksimäni kuvat. Jotkut niistä olen lainannut oman elämäni tutuista paikoista. Joidenkin taas arvelen olevan peräisin näkemistäni elokuvista, kirjojen kuvituksista tai maalauksista. Minun täytyy voida *sijoittaa* henkilöt jonnekin. Monet ihmiset joiden kanssa olen keskustellut vahvistavat hekin näkevänsä kirjat. Kerran kuitenkin tapasin keskustelupaneelissa miehen – runoilijan ja kääntäjän – joka vannoi, ettei luonut mielesään kuvia kirjoja lukiessaan. (Hustvedt 2011, 127.)

Lukemistapoja on erilaisia. Siksi esimerkiksi kuvan vastaanottamisen voi kokea monin eri tavoin. On hyvä tietää, miten itse hahmottaa lukemaansa, koska sitä kautta voi oppia keinoja myös omaan kirjoittamiseensa.

Lukeminen ja luova kirjoittaminen liittyvät toisiinsa. Kirjoittamista varten, sen sisällön syntymiseen, voi liittyä tutkimuksen tekemistä. Kirjoittamiseen liitetty intuitio muotoutuu erilaisiin teksteihin perehtymisen kautta. Siten se vaatii pohjakseen harjoittelua ja opiskelua. Laajasti monien erilaisten tekstien lukemista voi ajatella eräänlaisena työvälineiden talteen keruuna oman äänen työkalupakkiin. (Coles 2013, 155, 157–158, 162.) Intuitio voi liittyä siihen, miten maailmaa katsoo. Kun on lukenut esimerkiksi kaupungista kertovaa tekstiä, voi omassa tekstissään avata omaa tapaansa katsoa ja kirjoittaa samasta paikasta. Itseltään voi kysyä, mitä minun kehittynyt intuitioni sanoo siitä, mistä kirjoitan. Mieli voi siten etsiä aineistoja eri lähteistä tekstinsä rakennuspalasiksi ja merkitysten taustoiksi.

Tekstiin syntyvät merkitykset muodostuvat lukemistilanteessa, jossa ovat myös läsnä kontekstit ja kulttuuriset käytänteet. Siten ennakkotiedoilla on vaikutusta. Silti tekstit

voivat myös ohjata lukijaa tietynlaiseen tulkintaan ja luentatapaan. Merkitykset ovat siten lukijan ja tekstin vuorovaikutuksen aikaansaannosta. (Lehtonen 1996, 114, 116, 152, 132.) Kun luen erilaisia paikkaan liittyviä teoksia, voin etsiä tekstin merkityksiä, mutta samanaikaisesti tuotan niitä myös itse. On eri asia lukea tutusta paikasta kirjoitettua tekstiä kuin tuntemattomasta.

Jääskeläisen *Harjukaupungin salakäytävissä* liikutaan Jyväskylässä. Romaanin kaupungissa on maagisia paikkoja. Niitä voitaisiin kuvata myös paikan hengen kautta, sillä eri paikoilla on oma tunnelmansa. Maagisuus tekee tutuista kaduista ja puistoista erilaisempia. Se, että Jyväskylä on minulle yhtä aikaa tuttu että tuntematon, näkyi siinä, miten luin teosta. Toisaalta etsin tietoja, jotka tunnistin todellisuudesta ja pystyin sijoittamaan kartalle, toisaalta taas teos auttoi katsomaan kaupunkia tarkemmin.

Paikka on piiloutunut silloin, kun se on huomaamaton osa arkea. Jokin muutos paikassa voi nostaa sen huomioinnin kohteeksi, kunnes ajan myötä muotoutumisprosessissa paikka jälleen piiloutuu eli arkistuu. Paikkaan voi liittyä kuitenkin myös tulevaisuuden odotuksia siitä, millainen se tulee joskus olemaan. Muistot taas vievät sinne, millainen paikka ennen oli. (Karjalainen 2006, 84–85.) Bachelard kirjoittaa myös uneksinnan kohteena olevasta tulevaisuuden talosta. Tuossa uneksinnan kohteessa ei välttämättä koskaan todella asuta. (Bachelard 2003, 170.)

Lukemisen voi ajatella suuntautuvan sekä tulevaan että menneisyyteen. Pro gradusani lukeminen suuntautuu molempia paikkoja kohti.

Bachelard haastaa lukijan kuvittelemaan olevansa osa teoksen luomista. Sen tavoittaakseen teos on luettava uudestaan. (Bachelard 2003, 104–105.) Kun luin *Harjukaupungin salakäytävät* toisen kerran, kiinnittyi huomioni toisaalta siihen, millaisia johtolankoja teoksen alkupuolelle oli jo sijoitettu, mutta nyt myös enemmän siihen, miten esimerkiksi paikka oli läsnä tekstissä. Lukemisessa ei ollut enää kiire saada selville, millainen juoni on.

Jääskeläisen teoksen kautta on mahdollista päästä sisälle erilaiseen Jyväskylään. Päähenkilön kulkemia reittejä voi seurata ja verrata siihen, miten on itse havainnoinut kaupunkia.

Harju oli Jyväskylän tärkein maamerkki. Jos seisoi sen laella kasvot kaakkoon päin, näki kortteiden yli Jyväsjärvelle, sen takana olevaan Kuokkalaan ja pidemmällekin. Harjun pohjoista päätyä reunusti Harjukatu, joka muuttui koulurakennuksen kohdalla Sepänkaduksi. (Jääskeläinen 2010, 19.)

Jääskeläinen kuvailee Jyväskylää *Harjukaupungin salakäytävien* alussa tarkasti. Löytyy katuja, joita pitkin päähenkilö kulkee, on puistoja ja muita maamerkkejä, kuten kävelykadun kompassi, jotka hän ohittaa. Jouduin lukiessani etsimään kartan ja selvittämään, missä päin kaupunkia teoksessa liikutaan. Vaikka kartta ei olekaan tarinan kannalta oleellinen, se auttaa hahmottamaan kokonaisuutta ja kulkemaan itse samoilla kaduilla. Oli kummallista huomata liikkuneensa samoja reittejä pitkin kuin päähenkilökin.

Harjukaupungin salakäytävissä Jyväskylä on aivan jotain muuta kuin se paikka, minä tunnen. Silti se oli myös tutunoloinen. Teoksen luettua saattoi siinä kuvattuja paikkoja katsoa tarkemmin. Teos onkin esimerkki siitä, miten pienillä muutoksilla todellisuudesta saa uudelleen kirjoitettuna jotakin toisenlaista. Paikka on luotu uudelleen ja täytetty merkityksillä, joita lukijalla ei siihen liittyen kenties aiemmin ollut.

Lopulta kirjoitin muistiin teoksessa esiintyviä paikkoja. Samalla kun luin, alkoi Jyväskylä hahmottua eteeni. Aivan kuin olisin piirtänyt karttakuvaa myös mielessäni päähenkilön reiteistä. Samalla teksti herätti kirjoittamaan omia paikkapohdintoja.

Teoksen päähenkilö Olli pohtii Neron portaiden menneisyyttä ja sitä, miten monet ihmiset olivat ennen kulkeneet samoja portaita pitkin Harjulle.

Portaat ovat olleet olemassa kahdeksankymmentä vuotta. Hän ajattelee ensin jalkojaan ja sitten kaikkia, jotka ovat hänen laillaan kulkeneet portaisissa tai jotka hänen jälkeensä niihin astuvat seuraavien vuosikymmenten aikana. Tai ehkä vuosisatojen – minnekäs massiiviset kiviportaat katoaisivat edes kaupungissa, joka syö omaa historiaansa. (Jääskeläinen 2010, 201–202.)

Edeltävä kuvaus herätti ajatuksia liittyen sekä vanhaan kotiseutuuni että Jyväskylään. Molemmat paikat näkyvät kirjoittamassani tekstissä:

Kuljen katuja pitkin. Mäeltä mäelle, peltojen reunoja, joen kaltaisia oja etsien. Tunnen taloja, vaikka en muistakaan niistä kaikkea. Näen edessäni, miten olen ennenkin kulkenut. Seuraan itseäni.

Mäen päällä on vanha talo, jossa on ollut neuvola. Keltainen rakennus. Kannanmunankeltuainen. Rapistuva maali. Vastapäätä, tien toiselle puolelle, eteen avautuu koulunpiha, puisen aidan takana pilkottavat rakennukset. Yritän ajatella, miten vanhempani tai isovanhempani ovat kulkeneet samoilla seuduilla. Tiedän, että samat rakennukset ja tienoot ovat kulkeneet heidänkin mukanaan. Ja minäkin olen saanut ne, osakseni, juurikseni. Halusin tai en. Minulla ei ole valtaa valita.

Jyväskylä on valinta. Kun kiipeän Harjulle, se on minun olematta kuitenkaan. Siihen ei liity historiaa, ei menneisyyttä, ei tarinoita. Se on jotain, joka vain on. Kuin odottamassa. Ehkä jotkut ovat kiivenneet sen portaita pitkin, mutta onko niillä henkilöillä ollut minulle merkitystä? Ne ihmiset eivät ole minun muistoistani mukana, joten olen aivan yksin portaiden edessä. Eri tavalla kuin seuduilla, joissa sukuni on elänyt, joiden tarinoita olen kuullut.

Molemmissa teksteissä, niin Jääskeläisen kuin minunkin, näkyvät se, miten juuret voivat liittyä paikkaan ja miten menneisyys on läsnä nykyhetkessä. Kirjoitin siten teoksen inspiroimana auki elinympäristöäni. Erilaisia kaunokirjallisia paikankuvauksia voi käyttää lähtökohtana omalle kirjoittamiselleen. Teoksia ei ole tarkoitus kirjoittaa uudelleen, vaan niiden innostamana etsiä itselle uusia näkökulmia paikkahistoriaansa.

Teokset voivat auttaa tutustumaan paremmin myös vaikkapa johonkin kaupunkiin. Toukokuussa 2015 kiersin joitakin *Harjukaupungin salakäytävissä* mainittuja maisemia. Jopa vanhan hautausmaan viereinen maaginen kohta löytyi ainakin sijaintina. Oli mielenkiintoista miettiä, miten kirjan henkilö kuvitteellisesti liikkui samoilla kaduilla kuin minä. Paikkaa katsoi omasta sekä luetun tekstin näkökulmasta.

Itseltään voi kysyä, miten minä näkisin saman maiseman? Lukiessa voi pohtia, mitä keinoja kirjailija on käyttänyt paikankuvauksessa ja millaisista tekijöistä tunnelma rakentuu. Entä millaiset paikankuvaukset ovat tehneet suurimman vaikutuksen? Onko kuvaus liittynyt tuttuun, todelliseen ympäristöön vai onko kyseessä ollut täysin fiktiivinen tai etäinen paikka, joka on tuntunut tutulta?

5. Paikka sekä yksin että yhdessä muistettuna ja kerrottuna

”Harvoin kuulemme elämäntarinaa ilman viittauksia erilaisiin paikkoihin” (Erkkilä 2005, 195). Omaelämäkerrallisuus sekä geobiografia tuovat esille yksilön henkilökohtaisen paikkahistorian. Omaelämäkerrallisen kirjoittamisen avulla voidaan eritellä omaa elettyä ympäristöä ja sen vaikutusta nykyhetkeen. Oleellisena osana tähän liittyy aistien osuus, koska niiden kautta kertyy aineistoa muistiin. Omaelämäkerrallisuuteen voi liittää päiväkirjakirjoittamisen eli paikan ja ajan tallentamisen itselle. Samankaltaisena lähestymistapana voivat olla esimerkiksi matka- ja unipäiväkirjat.

Ihmiset ovat etsineet syitä, seurauksia ja tarkoituksia kaiken kohtaamansa takaa. He ovat tehneet maailmaa itselleen merkitykselliseksi pohtimalla kokemuksiaan, kertomalla itselleen ja toisille tarinoita, tarkkailemalla ympäristöään ja tuottamalla sitä koskevia oletuksia. He ovat nähneet kaikkialla merkityksiä, malleja ja analogioita, verranneet kohtaamaansa jo aiemmin tuntemaansa. (Lehtonen 1996, 16.)

Kyse on merkityksellistämisestä. Ihminen tuottaa käsitystä maailmasta sekä itselleen että myös muille. (Lehtonen 1996, 16.) Tämäkin prosessi on sidoksissa aikaan ja paikkaan.

Olen esittänyt, että paikka hidastaa ajan kulkua, pysäyttää sen ja voi jopa - tarjoamalla takaisinpaluun mahdollisuuden – kääntää sen suuntaa. Paikassa, toisin kuin ajassa, tunnemme olomme kotoisiksi, ikään kuin olisimme ei-ajallisia olentoja, jotka ajan virta on selittämättömästi saanut pyydetyksi satimeensa. (Tuan 2006, 26.)

Vaikka paikkaa voi ajatella ajallisena, joskus tuntuu siltä, ettei aika tai paikka muutu. Tämä voi ilmetä esimerkiksi junassa tai lentokoneessa, kuten Antti Hyryn (1981, 116–130) novellissa *Junamatkan kuvaus* junassa oleva henkilö kokee.

Hänestä tuntui, että aika kului hitaasti. Minä olen nyt tällä kohdalla, en vähän etempänä, enkä millään muulla kohdalla. Mistähän se johtuu, ettei voi olla kuin yhdellä kohdalla kerrallaan. Matka kuluu niin nopeasti kuin juna kulkee. Mitenkähän se ihminen voi aina jotenkin olla, nyt, eilen, huomenna, joka hetki se on vain jotenkin. (Hyry 1981, 128.)

Kirjoittamisen kautta Hyry on luonut kuvan junamatkan ja muistojen kautta junan ulkopuolelle kurkottelevasta hetkestä. Juna voikin toimia paikkana, jossa uneksia (Bachelard 2003, 172). Novellissani *Jätät sen minkä päätät* henkilö elää monenlaisia paikkoja lävitse junamatkan aikana. Olen matkustanut usein junalla ja pitkien matkojen aikana on mahdollista uppoutua monenlaisiin paikkoihin, niin todellisiin ikkunan takana vilahtaviin, kuin vaikkapa luettavana olevan teoksen fiktiiviseen ulottuvuuteenkin.

Lehtonen tuo esille, että julkiset merkitykset ovat osa jokaisen yksityisen minuuden muotoutumista. ”Henkilökohtaiset ja julkiset kokemukset sekoittuvat, kun rakennamme omia elämäntarinoitamme.” (Lehtonen 1996, 20–21.) Paikasta muodostunut kuva, erityisesti jaetusta julkisesta tilasta, on sekoitus yksityisiä ja yleisiä merkityksiä.

Tässä luvussa aiheena on omaelämäkerrallisen paikan muodostuminen, muistaminen sekä yhdessä muodostetut paikkakäsitykset. Lähestyn aihetta ensin yleisemmältä tasolta, siitä, miten paikka syntyy yhdessä kerrottuna. Sen jälkeen syvennyn yksilön paikkakokemukseen sekä muistoihin osana sen rakentumista.

5.1 Paikkaan sisältyvät kollektiiviset muistot ja tarinat

Bachelard kirjoittaa yksinolon tiloista, paikoista, joihin uneksinta liittyy. Ne ovat osa henkilöä silloinkin, kun niitä ei enää ole olemassa. (Bachelard 2003, 83–85.)

Hän tietää vaistonvaraisesti, että hänen yksinolonsa tilat ovat rakenteellinen osa häntä. Vaikka ullakkoa ei enää olisi, vaikka ullakkohuone olisi menetetty, vaikka nuo tilat olisi ikuisiksi ajoiksi pyyhitty nykyhetkestä eikä tulevaisuus sisältäisi lupauksia niiden jälleennäkemisestä, se että on joskus rakastanut tiettyä ullakkoa tai asunut ullakkohuoneessa, ei katoa koskaan. (Bachelard 2003, 85.)

Vaikka henkilö vetäytyisi paikkaan, jossa on yksin, ei hän silti pääse eroon aiemmin kuulemistaan paikkaan liittyvistä kertomuksista. Oleellista on, millaisia sosiaalisesti, kulttuurisesti rakentuneita kerroksia ja kertomuksia paikkoihin sisältyy. Nämä kaikki vaikuttavat siihen, miten paikka koetaan.

Heikki Riikonen (1997, 179–189) on kirjoittanut alueellisesta identiteetistä, aluetietoisuudesta ja muistinvaraisesta alueesta. Aluetietoisuuden muodostumiseen vaikuttaa se, mistä henkilö on lähtöisin ja missä hän ajattelee juuriensa olevan. Myös ajallinen pituus, jonka henkilö jossakin paikassa on, vaikuttaa siihen. (Riikonen 1997, 181–182.) Esimerkiksi minä en tunne Jyväskylän menneisyyttä kunnolla. Oletan tietäväni tai tuntevani enemmän lapsuuden kotiseutuuni liittyviä tarinoita. Kuitenkaan en ole välttämättä niistä tietoinen, koska ne ovat olleet osa elinympäristöäni.

Sen lisäksi, että paikassa voi olla siellä eripituisia aikoja asuneita ihmisiä, siellä elää myös eri sukupolvia. Eri sukupolvilla taas voi olla erilainen aluetietoisuus. (Riikonen 1997, 181–182.)

Koko elämänsä samalla seudulla viettänyt ihminen on paikallisen sosiaalisen verkoston kiinteä osa. Hän tulkitsee ympäröivää maailmaa enemmän menneen kautta kuin sellainen, joka on vasta saapunut ja jolla on vain lyhyt asumiskokemus. Muistinvaraisia alueita on yhtä paljon kuin yksilöitäkin, mutta on mahdol-

lista muodostaa muistinvaraisten alueiden ideaalityyppejä, jotka perustuvat yhteisiin, tiettyyn alueeseen liitettäviin merkityksiin ja kollektiivisiin näkemyksiin. Muistinvaraisen alueen merkitys korostuu aluetietoisuuden erojen perusteella hahmotettavien sukupolvien välisenä jakajana. (Riikonen 1997, 185.)

Riikosen mukaan muistinvarainen alue muodostuu sekä yksilön kokemuksista ja muistoista että sosiaalisten suhteiden kautta kollektiivisista piirteistä (Riikonen 1997, 185).

Paikan kuvaukset eivät siten ole vain yksilön tuottamia, vaan ne voivat olla jaettuja kertomuksia. Pasi Enges mainitsee artikkelissaan Matti Sarmelalta ympäristökertomuskäsitteen, joka liittyy ympäristösuhteeseen. Enges tuo esille myös esimerkiksi paikkatarinat ja syntykertomukset sekä mainitsee termin elämystertomus liittyen sellaiseen yhteyteen, jossa henkilö kertoo yliluonnollisesta tilanteesta, jonka joko hän itse tai joku hänen tuntemansa henkilö on kokenut. (Enges 2014, 92–93.)¹³

Kertomusten suhde ympäristöön on kaksisuuntainen. Ympäristö tarjoaa aiheita ja kiintopisteitä kertomuksille, ja kertomukset tuottavat ihmisen ympäristösuhdetta konstruoivia merkityksiä. (Enges 2014, 102.)

Muistaminen voi olla sekä yksilöllistä että sosiaalista ja se voidaan liittää johonkin paikkaan. Joidenkin muistojen ei sallita katoavan. Silloin sen ilmentäjänä toimivat esimerkiksi suojellut rakennukset sekä museot ja muistomerkit. (Cresswell 2007, 85.) Paikka voi sisältää erilaisia muistamiseen liittyviä ympäristöjä, kuten esimerkiksi hautausmaat. Yhteisestä elinympäristöstä valitaan kohteita, jotka ollaan valmiita säilyttämään ennallaan tai jotka halutaan merkitä niin, että ihmiset ymmärtäisivät paikan merkityksen. Paikka on osa sosiaalista, kollektiivista muistia. Muistot voivat rakentaa sekä ylläpitää paikkaa tarinoiden kautta. Yhtenä esimerkkinä suomalaisilla voi olla rajan takainen Karjala.

Petri J. Raivo mainitsee, että historia voi ilmetä sekä paikassa olevien fyysisten jälkien kautta, että tarinoina ja arvoina. Kulttuuri-identiteetti on yhteyksissä menneisyyteen. Tarinaan, joka siihen liittyy. Sekä muistin paikat että maisemat tukevat tarinaa. (Raivo 2004, 160–161.)

Historiallinen sijainti on siten myös muistin paikka tai maisema, *loci memoriae*, joka on kyllästetty menneisyyden merkeillä ja tarinoilla, jotka ohjaavat ja vahvistavat sekä henkilökohtaista että kollektiivista muistiamme. Muistin maisemassa ei ole niinkään tärkeää, mitä tarkalleen ottaen tapahtui. Paljon oleellisempaa on

¹³Enges mainitsee lähteikseen: Sarmela Matti (1994) *Suomen perinneatlas. Suomen kansankulttuurin kartasto 2*. Helsinki: SKS sekä liittyen elämystertomus-termiin Enges Pasi (2012) ”*Minä melkein uskon.*” *Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa kulttuurissa*. Turun yliopiston julkaisuja C338. Turku: Turun yliopisto.

se, mitä voidaan ja halutaan muistaa. Toisin sanoen, maiseman saamat merkitykset ja niihin liittyvä historiallinen tulkinta eivät muodostu itsestään, vaan niitä tuotetaan, vahvistetaan ja esitetään jatkuvasti. Menneisyyden ulottuvuudesta huolimatta historiallisen paikan tai maiseman peruspiirre on sen sitoutuminen nykyyhteeseen. Paikat ja maisemat ovat sijainteina olemassa tässä ja nyt ja niihin liittyvä menneisyys tulkitaan nykyisyydestä käsin. (Raivo 2004, 160.)

Historialliselle maisemalle voidaan luoda tarina esimerkiksi yksinkertaisesti opaskyltein, vaikka menneisyys ei muuten näkyisikään kyseisessä paikassa. Myös kopiot ja jäljitelmät paikoista ovat mahdollisia. (Raivo 2004, 160.)

Historia on paikassa, mutta sen voi löytää myös kirjasta. Kjell Westön (2006) *Missä kuljimme kerran* näytti minulle 1900-luvun alun Helsingin. Sen kautta kaupungista tuli moniulotteisempi kuin se aikaisemmin oli ollut. Samalla tavoin Mikael Niemen (2008) *Mies joka kuoli kuin lohi* on vaikuttanut ymmärrykseeni Ruotsin puoleisen Tornionlaakson menneisyydestä. Kaunokirjallisia teoksia ei pidä ottaa historiallisena totena, mutta niiden kautta voi huomata, miten menneisyys on paikoissa kiinni ja rakentuu osaksi niitä. Samalla tavoin omassa kirjoittamisessa voi lähestyä paikkoihin piirtyneitä menneisyyden jälkiä.

Paikkojen historialliset ja kollektiiviset merkitykset eivät välttämättä avaudu muualta tulleille, heille, jotka eivät ole eläneet kyseisessä paikassa. Merkitykset voivat olla myös perheen sisällä muodostuneita. Esimerkiksi ne voivat pohjautua suvun tarinaan. Se, missä suku on aiemmin asunut, voi kerrottuna muuttaa sitä, miten jotakin paikkaa katsoo. Juurtensa voi ajatella ulottuvan kauemmaksikin kuin omaan lapsuuden ympäristöönsä. Yksilön kertomien kokemusten kautta voi tulla ilmi paikan laajempikin historiallinen rooli. Oman sukunsa paikat voi kirjoittaa ylös vielä kun joku muistaa ne. Sitä kautta voi saada itselleen kartan siitä, minne kaikkialle esimerkiksi omien vanhempien tai isovanhempien elämät ovat ulottuneet ja mistä heidän paikkanäkemyksensä on muodostunut. Siihen voi peilata omia kokemuksiaan.

5.1.1 Paikan henki sekä myyttisyys

Paikan henki syntyy merkitysten kautta, jotka ovat henkilökohtaisia sekä sosiaalisesti rakennettuja. Liitän paikan muistamiseen ja paikan ilmapiiriin myös myyttisen ulottuvuuden vaikutuksen.

Paikan henki eli *genius loci* pohjautuu antiikin aikaan ja käsitykseen siitä, että paikalla, tilalla ja rakennuksella on *daimon*, *genius loci* eli paikan tuntu tai henki. Se on voinut

syntyä esimerkiksi jonkin tapahtuman kautta ja se on jokaisessa erilainen. Paikan ja tilan ajateltiin olevan luonnon tavoin eläviä ja siten niihin sisältyi myös muisti sekä henki. Ihmisen ja paikan välinen suhde oli vuorovaikutteinen. ”*Genius loci* oli henkilöitynä yhteisön – kuten esimerkiksi perheen tai valtion – suojelushenki.” (Kajannes 2005, 96.)

Aika vaikuttaa asioiden mytologisoitumiseen. Sen tarkoituksena on tiedon säilyttäminen. Ympäristömytologiaan liittyy käsitys aistimisesta ja havaitsemisesta. Havaintojen kautta syntyy tulkintoja maailmasta, kokonaisesta maailmankuvasta. (Knuutila & Piela 2014, 7-8.)

Tuskin saamme koskaan tyhjentävästi tietää, missä tarkoituksessa tuhansien vuosien takaiset lajitoverimme jättivät myyttisiä vihjeitä kieleen, esineisiin, kallioiden seinämiin. Mutta sen me tiedämme, että me katsomme heidän kanssaan samaa kalliota, jossa on heidän uurroksiaan, samaa taivasta, jonka he näkivät kirjo-kantena pyörivän yllään ja kuljemme samoja vesiä, joiden syvyyksiin taivaan valot heidänkin näkeminsään heijastuivat. (Knuutila & Piela 2014, 8.)

Ajatus menneisyydestä, joka ulottuu kauas, sekä paikasta, joka on nähnyt tuntemamme historian, antaa avaruutta. Se, miten nyt katsotaan paikkaa, on yhteydessä siihen, miten samaa ympäristöä on ennenkin katsottu.

Yksilö ja konteksti, jossa hän elää, sekä omat kokemukset ja havainnot vaikuttavat elinympäristön kokemiseen, kuten Frog (2014, 59) tuo esille:

Tieto ja ymmärrys ympäristöistä kehittyvät kulttuurin ja kokemuksen kautta. Ne rakentuvat paljolti sellaisten yhteyksien varaan, jotka mielletään merkitykselliseksi tai relevanteiksi sen seurauksena, miten ihmiset tietyssä yhteisössä, verkostossa, yhteiskunnassa tai kulttuurissa ovat tekemisissä ympäristöjen kanssa. Yhtä kaikki, merkityksellisyys ja relevanssi voivat vaihdella huomattavasti yksilöstä toiseen sekä yhden ja saman kulttuurin sisällä että kulttuurien välillä. (Frog 2014, 59.)

Frog näyttää esimerkkien kautta, miten eri henkilöt, kuten kaupunkilaisnuori tai metsästäjä, voivat katsoa samaa maisemaa eri tavoin. Tällainen havaitseminen ja sen ymmärtäminen liittyy assosiativisten yhteyksien muodostamiseen, mikä eroaa mielikuvien tasosta. Siinä vakiintuneet käsitykset ja ideologiat vaikuttavat siihen, miten havaittu asia merkityksellistyy havaittajalle. Se myös vaikuttaa havaitun relevanssiin. Frog mainitsee muun muassa sen, miten kaupunkilaisnuori tiedostaa pelto- ja metsämaiseman merkitsevän vanhemmillensa eri asiaa kuin hänelle itselleen. Tämänkaltaisessa huomiossa näkyy, miten mytologia, oma tai toisen, vaikuttaa siihen, miten ympäristö käsitetään. (Frog 2014, 59.)

Mytologisen tason tiedostaminen luo syvemmän ymmärryksen siitä, miten erilaiset uskomukset ja käsitykset vaikuttavat siihen, miten elinympäristöönsä suhtautuu sekä millaisia merkkejä sieltä havaitsee. Samalla se tuo esille yksilön ja kulttuurin vuorovaikutuksen. Tieto voi olla esimerkiksi perheen sisällä jaettu käsitys siitä, miten tiettyihin asioihin tulisi suhtautua. Aiemmin esitelty ajatus kollektiivisesta paikan muodostuksesta tiivistyy nyt pienempään ihmisjoukkoon, joka voi koostua esimerkiksi ystäväistäkin.

Mytologiaa voidaan lähestyä esimerkiksi narratiivina jostakin kokemusmaailmamme ulkopuolisesta todellisuudesta, johon liittyy myös yliluonnollisuus. Mytologian voidaan myös ajatella sisältävän malleja, joiden kautta voidaan ymmärtää sekä todellista että näkymättömissä olevaa maailmaa. Malleilla voidaan lähestyä ”niin inhimillisten kuin ei-inhimillistenkin yhteisöjen sosiaalisia todellisuuksia”. (Frog 2014, 61–62.)

Näkymättömällä maisemalla voidaan tarkoittaa joko paikan näkymättömissä olevaa menneisyyttä, kuten tapahtumia, tai nykyhetkessä läsnä olevaa näkymättömiä todellisuutta, joka on kuitenkin joskus mahdollista havaita (Enges 2014, 97).

Paikkaperinne voi välittyä myös uskomusmuotoisena, ilman kertomuksen juonikaarta. Perinnettä ei kuitenkaan synny mistä tahansa paikoista, vaan paikan täytyy olla jollakin tavalla poikkeuksellinen tai siihen täytyy liittyä jotakin erityistä, mielenkiintoa herättävää ja kertomisen arvoista. (Enges 2014, 93.)

Voi ajatella, että kun kerrotaan jostakin, kerrotaan usein tarinaa, jossa muistot ovat läsnä. Siten muistot ovat kuin ulkopuolisesta todellisuudesta. Ne tulevat mielen maailmasta, värittyneitä, muuttuneina ja silti tosina. Ne ovat dialogissa tämän hetken todellisuuden kanssa.

Harjukaupungin salakäytävissä Kerttu Kara niminen henkilö kirjoittaa Jyväskylän maagisista paikoista, joita ovat muun muassa Puistokatu, Tourujoen alue ja Harju. Niissä on jotain yhtä aikaa epätodellista, mutta aistittavaa erilaisuutta verrattuna johonkin toiseen paikkaan.

Ajatus maagisuudesta tuo lisää arkiseen ympäristöön. Pelkästään kummitustarinoiden avulla voidaan tehdä tavallisesta mökistä pelottava paikka. Sillä on merkitystä, mitä jostakin paikasta kerrotaan sekä miten. Muistikuvat ovat osaltaan luomassa paikan henkeä. Jossakin on olemassa runonlaulajien Karjala tai karu, kaamoksen ja yöttömän yön Lappi. Myös pienemmillä paikoilla voi olla oma henkensä, ilmapiirinsä. Se voi liittyä siihen, ketkä ovat siellä eläneet tai mitä siellä on tapahtunut. Samoin sellaiset sanat kuin hiidenkivi tai karhun pesäluola luovat tunnelmaa ja vanhalla hautausmaalla voi olla oma

sävynsä. Sävy voi olla positiivinen tai negatiivinen, mutta sen tunnistaa ja yleensä sen liittyy johonkin kertomukseen menneestä ja paikan historiaan.

Yliluonnollisuus ja toisen rinnakkaisen maailman läsnäolon huomioiminen voi tuntua ensin kummalliselta. Toisaalta erilaiset uskonnolliset symbolit ja rakennukset ovat osa elinympäristöämme. Samoin kansantarinat luovat käsitystä siitä, miten maailmamme on rakentunut. Pelkästään *Kalevalan* voi olettaa vaikuttavan siihen myyttiseen Suomeen, minkä sijoitamme kauas kuvittelemaamme menneisyyteen.

Myytit näkemisen ja kokemisen opastajina antavat mahdollisuuden liikkua myös sellaisilla alueilla ja paikoilla, jotka muuten ovat ihmisiltä suljettuja. Myytit sallivat pääsyn niin menneisiin kuin tuleviin, tuonpuoleisiin ja näkymättömiin maailmoihin. (Knuutila & Piela 2014, 14.)

Ymmärrän sen niin, että myytit luovat tilaa. Paikka voi olla laajempi kuin se, minkä todeksi koemme.

5.2 Omaelämäkerrallinen paikka

Geobiografia yhdistää toisiinsa paikan ja omaelämäkerran (Karjalainen 2003, 11). Topobiografia sanassa yhdistyvät kreikasta suomeksi käännettyinä paikka, elämä sekä kirjoitettu tai kuvattu (Karjalainen 2006, 91).

Geobiografia on elämänmenon (auto)biografista kuvaamista nimenomaan sen suhteen, mitä elämämme paikat meille merkitsevät. Aika liittyy luonnollisesti geobiografiaan. [-] Ja lopulta, ajan ja tilan eksistentiaalinen sidos tarkoittaa paikan elämistä. (Karjalainen 2004, 59.)

Paikat ovat aikaan kiinnittyneitä. Samoin aika, jota elämme, on osa paikkaa, jossa olemme. Molemmat ovat kiinteä osa elämäntarinaamme. Elämänsä voi muistella niiden paikkojen mukaan, missä on asunut, lomailnut tai muuten ollut.

Biografiset paikat ovat henkilökohtaisia. Ne muodostuvat muistamisessa, eikä niitä ole mahdollista täysin kartoittaa. (Karjalainen 2004, 59–60.) Jokaisella on siis elämässään paljon erilaisia paikkoja, jotka voi muistaa. Ne ovat jokaisen omia luomuksia, joten muiden voi olla vaikeaa tavoittaa niitä. Jos kertoisin tässä jotakin lapsuuteni kotitalosta, lukija ei tavoittaisi sitä samanlaisena kuin minä sen muistoissani edessäni näen. Sama tilanne on silloin, kun joku kertoo omista lomamatkakokemuksistaan. Varsinkin jos kuulija ei ole itse käynyt kyseisessä kohteessa, ei kerrottu välity yhtä vahvana, selkeänä kuvana kuin mitä se on kertojalle. Hän ei voi uneksia paikasta samalla tavoin kuin kertoja tekee.

Yi-Fu Tuan kuvailee paikan tajun syntymistä. Toisaalta voi kulua aikaa, ennen kuin paikan taju muodostuu, mutta se voi tapahtua myös hetkessä. Ajatus muuttumattomuudesta, siitä, että jokin paikka, olisi se sitten ihmisen muodostama tai luonnon, olisi pysyvä, vaikuttaa paikan tajun kehittymiseen. Siitä huolimatta mikään muuttumattomalta vaikuttava ei välttämättä ole ikuisesti pysyvä. (Tuan 2006, 15.)

Paikan taju voi olla haihtuva tunne, kuin tuoksu; se voi niin ikään olla täyteläinen, syvä ja kestävä, ja koostua monista elementeistä ja kerroksista ihmisen persoonallisuuden tapaan. Suhde kotiin on paraatiesimerkki vahvasta ja rikkaasta paikan tunnosta. (Tuan 2006, 16.)

Tuanin paikan taju lähenee kotiin liittyessään *Tilan poetiikan* aiheena olevaa kodin kuvaa. Bachelard liittää syntymäkodin ja ruumiillisuuden sekä uneksinnan toisiinsa (Bachelard 2003, 93–96).

Lyhyesti sanottuna syntymäkoti on kirjoittanut meihin asumisen eri toimintojen hierarkian. Me olemme juuri tämän talon asumisfunktioiden diagrammi ja kaikki muut talot ovat vain muunnelmia perusteemasta. (Bachelard 2003, 94.)

Bachelardin kodin kuvan voi ajatella ilmentävän osaltaan paikan tajua. Tuan (2006, 17) mainitseekin kodin paikkana, jossa voi olla ajatustensa ja unelmiensa parissa. Aivan kuin Bachelardkin, myös Tuan mainitsee merkityksellisimpänä sen kodin, jossa on kasvanut. Tämä liittyy siihen, että lapsuudessa ”aistimme ovat terävimmillään ja mielikuvituksemme vilkkaimmillaan”. (Tuan 2006, 17.)

Paikka, jota kutsuu kodiksi, voi ulottua yksittäisestä huoneesta kokonaiseen taloon, pihamaahan, naapurustoon, kaupunkiin ja niin edelleen edeten lopulta kattamaan koko maailman. Paikkaan liitetyn tunteen ja kiintymyksen vahvuus voi vaihdella näiden eri paikan tasojen välillä. (Tuan 2006, 17.) Kiintymyksen vahvuus on oleellista. Oletan että kirjoittamisella voi auttaa itseään kiinnittymään ja siten mahdollisesti kiintymään paikkaan tai ainakin löytämään siitä itselle merkityksellisiä piirteitä.

[--] jokainen todella asuttu tila kantaa itsessään talon käsitteen olemusta. [--] tulen osoittamaan, kuinka kuvittelu alkaa työskennellä kun oleminen on löytänyt pienenkin suojan: näytän, miten kuvittelu rakentaa ”seiniä” varjoista jotka eivät ole käsin kosketeltavia, ja millaista lohtua se saa suojan illuusioista – tai päinvastoin vapisee paksujenkin seinien sisällä ja epäilee jyrkempiä suojamuureja. (Bachelard 2003, 76–77.)

Bachelard toteaa, että suojan löytäminen toimii alkukohtana kuvittelulle (Bachelard 2003, 77). Ensinnäkin se tuo esille sen, että on olemassa jokin, jota vasten suojaudutaan. Toiseksi kuvittelulla on tärkeä rooli osana oman paikkansa luomista. Henkilö alkaa kuin

rakentaa taloa, kotia, koska se sisältyy asuttuun tilaan (Bachelard 2003, 76–77). Kirjoittaminen voi olla osana talon luomista. Se tekee tilasta asuttua tekstin kautta.

Turvapaikkaan liittyy unimerkitys sekä menneisyys, joka tulee mukana uuteen asuinpaikkaan. Talo mahdollistaa uneksinnan. (Bachelard 2003, 77–79.)

”[T]alon jokainen nurkka ja huoneen jokainen sopukka, jokainen suljettu tila johon on mukava vetäytyä ja jossa voi käpertyä itseensä, on kuvittelun kannalta yksinolon tila, toisin sanoen huoneen tai talon itu” (Bachelard 2003, 298).

Turvapaikkana voi toimia myös nurkkaus, johon liittyy liikkumattomuus ja paikallaan olo. ”Kun ruumiimme vetäytyy nurkkaan ja uskoo olevansa siellä varmassa piilossa, sen ympärille rakentuu kuvitteellinen huone.” (Bachelard 2003, 299.) Nurkkauksen kaltaisia vetäytymisen paikkoja voi löytää myös ulkoa, tiloista, jotka ovat avoimia kaikille. Ne ovat tarkkailijan paikkoja, joissa ollaan sivussa, mutta silti edelleen läsnä.

Jyväskylässä minulle tärkeimpiä ovat olleet ne pienet luonnonalueet, joita kaupunki sisältää. Harjun portaat on paikka, jossa voi ikään kuin astua taloon ja etsiä itselleen oman käpertymisen tilansa. Korkealta voi katsoa ympärilleen avautuvaa kaupunkia lähes kuin ikkunan kautta, erillään ja silti kaupungin vilinässä mukana olevana.

Bachelard kuvailee, miten henkilön ollessa jossakin paikassa, kuten syntymäkodissaan, hän voi uneksia jostakin toisesta paikasta. Tämä uneksinnan kohde on piilopaikka, jonne voi käpertyä. Useat paikat ovat siten sisäkkäin suhteessa toisiinsa. (Bachelard 2003, 119–122.) Siten pelkästään uneksinnan ja ajatusten suuntaa voi ohjata jonkinlaiseen paikkaan, jossa emme ole, mutta jossa haluaisimme olla.

Hyvänolontunne ja siihen liittyvä kokemus turvapaikasta syntyy käpertymisestä, kätkeytymisestä ja itseensä sulkeutumisesta. Siihen liittyy eläinten tapaa olla. (Bachelard 2003, 221.) Kirjallisen osuuden novellissani *Paperille piirretty tila* päähenkilö vetäytyy asumaan valitsemaansa ja rakentamaansa pieneen tilaan. Se on kuin paluuta jonkinlaiseen kaukaiseen tilaan, koteloon.

Päivi Kososen pitämällä Omaelämäkerta-kurssilla pohdin kaunokirjallisen tyylin avulla omaelämäkerrallista paikkaani, omaa lapsuuden ympäristöäni. Voi ajatella, että kyseessä oli bachelardmaisesti uneksinnan kautta pyrkimys palata jonnekin menneeseen.

Savupiipusta kiertyi saunantuoksua taivaalle ja autot murisivat kaukana tiellä. Kuusivuotias minäni puraisi lapasiin takertunutta lunta, vaikka niin ei olisi saanut tehdä, ja kuunteli ympäriltä kantautuvia ääniä. Ne kiehtoivat ja pelottivat yhtä aikaa. Seisoin pihalampun alla turvassa kaikelta tietäen, että pimeästä saattoi aina

palata valon alle. Laskin suksilla pihalla olevasta mäestä kohti pimeää ja kiipesin takaisin kohti valoa. Maailmassa, jonne pihatie johti, jyrivät vihaiset keltaiset lumiaurat teistä palasia ja koirat haukkuivat metsistä kuuluvia raksahduksia. Vaikka äänet ulottuivat puiden latvoihin asti, ne eivät koskaan todella saapuneet pihalle.

Kyseessä on muisto, jonka todellisuudesta en ole edes varma. Tunnelmaan on ehkä sekoittunut monta erilaista muistoa kotipihasta. Paikan taju, tunne jotakin sijaintia kohtaan rakentuu tässä, ei niinkään talon, vaan sen pihamaan kautta. Lapsuuteni kotiseudulla voidaan sanoa menevänsä kartanolle, kun tarkoitetaan ulos pihalle menoa. Kartano sanana luo kuvan tilasta, jolla on rajat.

Tunne kuten kiintymys, jota tunnetaan kotia tai muita paikkoja kohtaan eroaa toisistaan. Kotiin liittyvää tunnetta on vaikeampi selittää ja se on kehittynyt vuosien aikana. Sen sijaan muihin paikkoihin liittyviä tunteita on helpompi käsitellä. Tämä johtuu siitä, että tunteiden kerroksellinen olemus ja merkityssisältö ovat erilaisia. Koti eroaa muista maisemista siksi, että se on asuinpaikka. Kuitenkin myös suhde kotiin on muuttunut johtuen siitä, että ihmiset nykyään vaihtavat paikkaansa enemmän. Koti ei myöskään sisällä vain positiivisia puolia, vaan siihen voi liittyä negatiivisiakin asioita. (Tuan 2006, 19–20, 27–28.)

Paikkaan liittyvät tunteet ovat osa kokonaisuutta. Myös muut ihmiset vaikuttavat siihen, miten jonkin elinympäristön kokee, esimerkiksi kodin ajatukseen voivat kuulua siellä asuva perhe. Siten se, pitääkö uutta asuinpaikkaa kotinaan vai ei, vaikuttaa siihen, miten siitä ajattelee.

Paikka toimii näyttämönä elämäntarinalle. Se on siten osa kertomusta, jota elämästämme kerromme. Joissakin tilanteissa paikan rooli voi olla erityisen merkittävä, esimerkiksi silloin kun muutetaan vieraaseen maahan ja kulttuuriin. Samalla tavoin paikassa tapahtuvat muutokset, kuten luonnonkatastrofit, voivat vaikuttaa sen merkitykseen.

5.2.1 Paikka yksilön muistona

Kun on lähtenyt jostain paikasta ja palaa vaikka viikonkin kuluttua takaisin, voi tuntua siltä, että jotain on muuttunut. Ehkä pelkkä valo tai tuoksu on erilainen. Muisti voi myös herätä, kun kulkee jossakin. Hetken voi miettiä, mistä on kyse, kunnes huomaa ympäristössään jotain tuttua, joka mielessä on yhdistynyt toiseen menneisyyden paikkaan.

Karjalainen on kuvannut muistia ja sen liittymistä geobiografiaan. Muistaminen on sekä ajallista että paikallista sekä myös osa ruumiillisuutta. Merkityksellisyys ei synny ajasta, vaan asioista, jotka tapahtuvat ajassa. Tapahtumilla ja havainnoilla on paikka, jossa ne

ovat sijainneet ja joihin muistot liittyvät. Maisema on osa elettyä ympäristöä, joka rakentuu henkilön mielen ja ruumiin kautta. Siten se on sekä henkilökohtainen että liittyy muistoihimme ja odotuksiimme. (Karjalainen 2004, 63, 61, 55.)

Muistaminen on perseptiota, havaitsemista, sanan laajassa mielessä. Muistettuna (tai unohdettuna) perseptiossa on mukana kaikki aiemmin tapahtunut. Siten muistaminen ei ole vain ajattelua tai puhtaan tietoisuuden sisäistä liikettä, vaan liikettä ajan ja paikan kokonaiskentässä, jossa ulkoinen ja sisäinen maantiede ovat koko ajan dialogisessa suhteessa toisiinsa. (Karjalainen 1997, 235–236.)

Muistamisessa ovat siten läsnä kaikki entiset paikkakokemukset ja havainnot liitettynä nykyhetken havainnointiin.

Bachelard kirjoittaa menneisyydestä ja sen yhteydestä uneksintaan. Toisaalta hän toteaa, että taloon ja ulkomaailmaan liittyvät muistot eroavat toisistaan, koska niissä on erilainen vire. Taloon liittyviin muistikuviin kuuluvat arvot ja runollinen lähestymistapa. ”Talo on tila jolla on poeettinen perusta, ja kosketamme sitä kenties enemmän runojen kuin muistojen kautta.” (Bachelard 2003, 77–79.)

Oleellisimpia ovat ne merkitykset, jotka tiettyyn paikkaan on sisällyttänyt. Sitä kautta voi rakentua esimerkiksi suljetuksi, muuttumattomaksi koettu metsä tai niitty, jolle on asettanut mielessään rajat ja johon on sisällyttänyt erilaisia arvoja. Mielessään valituille, itselle tärkeiksi koetuille paikoille voi luoda pysyviä merkityksiä. Niissä aika on ikään kuin pysähtynyt tiettyyn hetkeen. Talo toimii turvapaikkana ja suojana uneksinnalle (Bachelard 2003, 79).

Paikkaan, taloon, tuo mukanaan menneisyytensä muut samankaltaiset paikat. Nämä paikat asettuivat uneksinnan kautta toistensa sisään. (Bachelard 2003, 77–78.)

Kommunikointi menneisyyden ja nykyhetken välillä on jatkuvaa, miellekarttamaista assosiaatioiden synnyttämää. Siksi esimerkiksi tajunnanvirtamaisen kirjoittamisen kautta voi mahdollisesti purkaa ajatteluketjuja. Kirjoittaminen voi tehdä muistamisesta tietoista ja menneisyyden näkyväksi. ”Koska kukaan toinen ei muista samalla tavalla kuin itse muistamme, ei ole olemassa kaikille samanlaisia paikkoja” (Karjalainen 2006, 83).

Bachelard ei kuitenkaan pidä ajallista paikantamista oleellisena:

Muistojen ajallinen paikantaminen on elämäkerturien puuhaa; se kertoo vain eräänlaisesta ulkoisesta, ulkoiseen käyttöön tarkoitettuun historiasta, joka täytyy välittää toisille. Hermeneutiikka on syvempää kuin elämäkerta; sen tehtävänä on määritellä kohtalon keskukset vapauttamalla historia ajallisesta kudoksestaan, jolla ei ole vaikutusta kohtaloon. Kotoisuuden tutkimiseksi ja ymmärtämiseksi on tärkeitä paikantaa se tilallisesti kuin määritellä tarkkoja ajankohtia. (Bachelard 2003, 84.)

Omaelämäkerrallista kirjoittamista voi tehdä ajallisten määritysten kautta. Pro gradusani painotus on enemmän luovan kirjoittamisen puolella, joiden tekstien kautta hahmotetaan oman elämänsä paikkoja. Siksi Bachelardin tilallisuus tuntuu toimivalta lähtökohdalta elinympäristönsä hahmottamiseen. Kysymys on minän ja paikan suhteesta, ei niinkään minän ja ajan, vaikka aika onkin aina taustalla.

Kirjoittamisen kautta paikkamuistiaan on mahdollista herätellä, eli tehdä Karjalaisen (1997, 236) mainitsemia tietosiakin valikoiteja muististaan. Lukeminenkin voi toimia samoin, jos lukee jotain tiettyä teosta tarkoituksenaan herättää jokin muistikuva. Esimerkiksi lapsuuden murrettaan voi yrittää pitää yllä lukemalla teoksia, joissa sitä käytetään.

Lukiessaan tai kirjoittaessaan voi myös yhtäkkiä huomata muistavansa, millaista oli retkellä jossakin tai millaisia tuoksuja liittyi johonkin ympäristöön ja millainen valo siellä oli. Muistaminen on kuin kommunikointia itsensä kanssa. Siinä katsotaan mennytä tämän hetken kautta. Karjalainen (1997, 236) erottaa toisistaan tahdosta riippumattoman ja tahdonalaisen muistin. Se tuo mieleen Bachelardin (2003, 42–43) ajatuksen kajahtelusta ja vastakaiusta. Oletan, että vaikka edeltävät tavat muistaa sekä vastaan ottaa kuva tiedostaisikin, silti ne voivat helposti sekoittua toisiinsa. Sirpa Tani kuvaa omaa kokemustaan Pariisista seuraavasti:

Muistini ja muistoni voivat siirtää minut hetkessä toiseen aikaan ja toiseen paikkaan. Hôtel de Villen pöydän ääressä entiset Pariisini yhdistyivät senhetkiseen Pariisiini. Se, mitä tuo kaupunki merkitsi minulle aikaisempien kokemusteni kautta, vaikutti siihen, millaisia tuntemuksia tuona päivänä liitin ympäristööni. Muistojeni kautta olin rakentanut itselleni tietyn kertomuksen Pariisista, narratiivisen kaupungin, jonka merkitys koostui valikoiduista muistoista. (Tani 1997, 211–212.)

Kuten Tani toteaa Pariisiin liittyen, paikalle voi syntyä tarina omien muistojen kautta. Tani mainitsee myös, miten tuo kokemus Pariisista, sen mielenmaisema, rakentui monesta eri osa-alueesta. Siinä yhdistyivät sekä fyysinen sijainti että muistot ja kokemukset. Mukana tässä olivat myös elokuvien aikaan saamat miellelyhtymät. Edeltävät tekijät vaikuttivat siihen, että paikka oli yhtä aikaa henkilökohtaisen ja silti jaettu. (Tani 1997, 225.)

5.3 Paikasta kirjoittaminen

Omaelämäkerrallinen teksti on tapa tutkia mieltä, syventää suhdetta kirjoittajan voimallisimpaan apuvälineeseen. Mutta muistelemine ei ole sentimentaalista eikä ripustautuvaa. Kirjoitamme vapauttaaksemme itsemme. (Goldberg 2011, 38.)

Goldberg (2011, 38) kuvaa, miten kirjoittamalla voi irrottautua jostakin menneisyydessä olleesta henkilöstä. Ajatuksen voi kuitenkin laajentaa koskemaan koko aikaisempaa elämää ja siihen liittyneitä paikkojakin. Kirjoittamalla ne siirtyvät mielestä sanoiksi, ulos itsestä.

Karjalainen on tuonut esille itselleen kirjoittamisen ulottuvuuden. Elämänhallintaa ajatellen on tärkeää pyrkiä hahmottamaan omaa mennyttä elämäänsä. Sen voi tehdä myös ”sanattomasti ja hiljaisesti muistellen”. Kirjoittaminen mahdollistaa paluun menneisyyteen. Samalla se voidaan kuitenkin myös sanallistaa uudestaan eli siihen liittyviä käsitteksiään voi uudelleen tulkita. (Karjalainen 2003, 14–15.)

Uusien katsantokantojen, näkökulmien, merkitysten tuottaminen, maailman tarkastelu tuorein silmin, parantaa toimintakykyisyyttämme ja oman elämämme hallintaa. Tuoreiden tarkastelutapojen löytäminen, uusien merkitysten hahmottaminen, voi olla huikaiseva kokemus. (Lehtonen 1996, 27.)

Gillie Bolton toteaa, että kirjoittaminen voi auttaa henkilöä tutustumaan itseensä sekä laajasta muihin elämäänsä liittyviin tekijöihin (Ihanus & Bolton 2009, 112). Bolton mainitsee:

Kirjoittaminen tarjoaa suhteellisen turvallisen ja luotettavan tavan ilmaista sellaisia kokemusalueita, joista muuten on vaikea kertoa. Kirjoittaminen voi tarjota tämän, koska se on ilmaisevilta ja tutkivilta lähtötasoiltaan yksityistä ja myös fyysistä ja luovaa kuten taide, musiikki ja tanssikin. Tätä voimaa hyödynnetään ammatillisessa, kehityksellisessä, reflektiivisessä käytännön kirjoittamisessa sekä henkilökohtaiseen kasvuun tähtäävässä terapeuttisessa kirjoittamisessa. (Ihanus & Bolton 2009, 112.)

Edeltävä kuvaa hyvin miten kirjoittaminen ulottuu moneen suuntaan. Se taipuu keinona moneen erilaiseen muotoon.

Kun kirjoittamaansa tekstiään lukee, käy keskustelua itsensä kanssa tekstin avulla. Samalla tavoin kuin yksilön ja paikan välillä on koko ajan käynnissä vuorovaikutus, se toteutuu myös tekstin tasolla. Karjalainen (2003, 14) toteaa, että vaikka kirjoittaisi pelkästään itseään varten, ”sellaisenakaan kertomus ei voisi olla täydellisen monologistiseksi, että jaettavuuden periaate on kielessä (kuvauksjärjestelmässä) sisäänrakennettuna potentiaalina olemassa”.

Oleellista on ottaa aktiivisen roolin merkitysten tuottamisessa. Kirjoittamisessa se voi tarkoittaa oivalluksen ja luovuuden heräämistä.

Kirjoittamisessa voi olla erilaisia vaiheita. Ensimmäiset kirjoitetut tekstit ovat itselle ja silloin voi nousta pinnalle henkilökohtaisia asioita ja mielikuvia. Kirjoittaja on yhtey-

dessä tunteisiinsa ja mieleensä. ”Tämä taso voi saada muun muassa muistiinpanojen, kirjoitelmien ja päiväkirjamerkintöjen muodon.” Henkilö voi näyttää tekstinsä myös jollekin luotettavalle lukijalle. Toisessa vaiheessa kirjoittamisessa ovat läsnä jo mahdolliset, oletetut lukijat. Tavoitteena on tekstin julkaiseminen. Kolmannessa vaiheessa tekstiä editoidaan julkaisua varten. (Ihanus & Bolton 2009, 125–126.)

Vaikka edeltävät vaiheet liittyvät julkaistavaan tekstiin, osoittaa se hyvin, ettei teksti ole valmista heti alkuunsa. Jos kirjoittaa vain itselleen, ei tekstiä tarvitse muokata tai näyttää muille. Erilaisten vaiheiden ymmärtäminen auttaa suhtautumaan paikkatekstiin-säkin hyväksyvämmiin. Kun ei ole pakkoa näyttää kenellekään tekstiään, voi vapaasti kokeilla vaikkapa runoutta ilmaisumuotona. Esimerkiksi paikkapäiväkirja kuuluisi ensimmäisen vaiheen alueeseen. Kuitenkin oletan, että uudelleen lukemalla ja muokkaamalla tekstiään, voi päästä paremmin kiinni aiheeseen, koska silloin toiminta on prosessimaisempaa. Samalla vanha teksti voi herättää uusia muistikuvia ja siten voi syntyä uutta tekstiä. Kyse on eräänlaisesta jatkuvasta uuden luomisesta hyödyntäen jo aiemmin kirjoitettua. Bachelard mainitsee runoista seuraavaa:

Se että etsitään kuvan ennakkoehtoja silloin kun ollaan keskellä kuvan olemassa-oloa, on fenomenologin silmissä piintyneen *psykologisoinnin* merkki. Poeettiseen kuvaan on tartuttava sen omassa olemisessa. Kielen päälle, tavallisen kielen yläpuolelle ilmestyvä kuva imaisee poeettisen tietoisuuden niin täydellisesti ja saa sen puhumaan niin uutta kieltä, ettei menneisyyden ja nykyhetken välisiä vastavuuksia enää voida tarkastella hyödyllisellä tavalla. (Bachelard 2003, 54.)

Tekstiään lukiessa ja kirjoittaessa on siten luotettava sen luomaan maailmaan, astuttava sisälle jonnekin, joka on olemassa ja hyväksyttävä se, minkä kieli tarjoaa. Kun hyväksyy kielen luomat kuvat sellaisina kuin ne ovat sinä hetkenä kun ne syntyvät, kirjoittaminen vapautuu. Kriittinen lukutapa seuraa myöhemmin, jos tekstiään haluaa muokata eteenpäin kohti tavoitetta kuten julkaisua. Samalla tavoin lukemisessakin voi hyväksyä toisen luoman paikan ja katsoa sitä niin kuin se olisi mahdollinen.

Bachelard toteaa, ettei talon kuvauksen tulisi olla liian maalauksellista ja pikkutarkkaa. Vastakkain ovat lörröttelevä kirjallisuus ja runous, joista jälkimmäinen edustaa Bachelardille syvää kirjallisuutta. Jos muistojen taloja kuvailisi liikaa, tarkoittaisi se sitä, että niissä vierailee, eikä niinkään lepää. Jos kerrotaan liikaa, ei henkilö itse pysty kokemaan taloa. Kun lukija jättää lukemisensa kesken ja pääsee lähelle omaa unimaailmansa sekä kokee kajahtelun, on kotoisuuden arvojen esille tuominen onnistunut. Hän on menossa kohti omaa, eikä kirjoittajan, huonetta. (Bachelard 2003, 90–93.)

Se, kuvataanko jotain paikkaa enemmän tai vähemmän ja millaisesta kuvauksesta pitää, ei ole yksiselitteistä. Bachelardin kohteena ovat tekstit, jotka sanovat sopivasti, mutta eivät liikaa. Hänen tavoitteenaan näyttää olevan tilanne, jossa lukija siirtyy kirjoittajan kuvaamasta paikasta omiin muistoihinsa. Eli lukija ei kulje esimerkiksi romaanin henkilön vieressä samaa paikkaa lävitse, vaan on samanaikaisesti jossain muualla.

Tekstit voivat erota toisistaan tyylillisesti sekä tarkoituksellaan. Kun kirjoittaa itselleen, voi uppoutua paikkaan sellaisena kuin se itselle näyttäytyy. Jos kirjoittaa lukijoille, heidät on otettava huomioon. Yksityiskohtainen kuvaileminen voi auttaa rakentamaan todentuntuisen maailman.

Kielen käyttämiseen liittyy valikoiminen, esimerkiksi sen valinta, mitä haluaa häivyttää ja mitä korostaa (Lehtonen 1996, 38). Kirjoittajallakin on mahdollisuus miettiä, miten asiansa ilmaisee. Myös vastarinnan ilmaiseminen käyttämällä kieltä eri tavoilla, esimerkiksi rikkoen olemassa olevia normeja, on mahdollista (Lehtonen 1996, 51). Ympäristöstään voi siten kirjoittaa toisin kuin on konventioiden mukaan totuttu tekemään.

Lehtonen muistuttaa, että on asioita, jotka ovat olemassa ilman niiden nimeämistä, kuten tunturit. Kuitenkin niiden merkitykset muodostuvat kielessä. Esimerkiksi metaforat vaikuttavat siihen, miten asioita tulkitaan. (Lehtonen 1996, 30, 42.)

Kieli ei ole siitä riippumatta olemassa olevien olioiden nimeämistä, vaan merkityksellistämistä, merkitysten aktiivista tuottamista, maailman tekemistä merkitykselliseksi jollakin tietyllä tavalla. Tässä mielessä kieli on aina myös havaitun todellisuuden esittämistä tietynlaiseksi. (Lehtonen 1996, 31.)

Samoin toteaa myös Karjalainen. Ympäristöön sisältyy monenlaisia, valituista näkökulmista johtuvia merkityksiä. Siksi ei ole vain yhtä oikeaa merkitystä ja tulkintaa. ”Katsomistavat avaavat perspektiivejä, jotka näyttävät ympäristön ikään kuin erilaisissa valaistuksissa, monin erilaisin sävyin.” (Karjalainen 2004, 49.)

Omaa elinympäristöä voi lähestyä eri tavoin ja jokainen tapa tekee siitä erilaisen. On eri asia kirjoittaa historiallista tekstiä asuinpaikastaan kuin pyrkiä kuvaamaan sitä sellaisena kuin se voisi olla 50 vuoden kuluttua.

Jyrki Vainonen toteaa kirjoittamisen ohjaukseen liittyen kielen luovasta voimasta:

Kirjoittajaa on houkuteltava, maaniteltava, tyrkittävä, kehotettava – muttei koskaan pakotettava – tietylle tielle. Hänet on herätettävä mielikuvitukseen, missä kaikki on mahdollista. Hänet on saatava huomaamaan, että kieli ei mekaanisesti jäljennä todellisuutta, niin kuin ns. realismin nimeen vannovat uskottelevat, vaan aktiivisesti luo sitä. (Vainonen 2003, 29.)

Tavoitteena on ohjata kirjoittaja takaisin kohti läsnäoloa (Vainonen 2003, 29). Vaikka voi kuvitella, että kirjoittaessaan paikkaansa uudelleen ja pyrkiessään luomaan erilaisia merkityksiä, on vapautumassa jostakin, se ei ole todellisuudessa täysin mahdollista. Lehtonen toteaa, ettei ihminen ole absoluuttisesti vapaa suhteessaan merkityksiin (Lehtonen 1996, 17). Jos merkityksistä ei voi olla täysin vapaa, se tarkoittaa, että ne näkyvät myös kirjoittamisessa. Oletan, että kirjoittamisen kautta on mahdollista venyttää merkityksiä ja tuoda niihin uusia sävyjä, vaikkakin kieli, kulttuurinen tausta ja muut kontekstit vaikuttavat esimerkiksi siihen, miten kirjoitetaan. Esimerkiksi kirjallisuuteen liittyvät konventiot voivat olla osa sellaisia ilmiöitä. Kuitenkin niistäkin on mahdollista valita.

Vapauden mahdollisuus valintojen tekemisessä on olemassa, vaikka sekin on rajoitettua. Toisaalta merkityksiin liittyy myös ”tilapäisyys, epävakaisuus ja alttius muutoksille”. (Lehtonen 1996, 17, 20.) Merkityksiin on mahdollista vaikuttaa.

On hyvä tiedostaa, mistä merkitykset johonkin paikkaan liittyen ovat syntyneet. Mitkä kaikki eri tekijät paikassa ovat vaikuttaneet siihen, miten sitä kuvaa? Samalla voi etsiä omaa vapauden aluettaan ja läsnä olemistaan.

5.3.1 Paikan läsnäolo kirjoittamisessa

Kirjoitettavan paikan lisäksi kirjoittamisessa voi näkyä paikka, jossa teksti tuotetaan.

Graeme Harper ehdottaa tutkimuskohteeksi juuri tätä tilaa ja paikkaa, jossa kirjoittaminen tapahtuu, jossa luova kirjoittaja on. Hän on luonut tai valinnut sen kirjoittamista varten ja sen sijainti voi vaihdella. Harper käyttää tästä määritelmää ”creative writing habitat”. Harperin ehdotus eroaa biografisen tutkimuksen tavasta käsitellä kirjoittajan ympäristöjä. Kohteena on enemmänkin paikan muokkaaminen. Hän toteaa, että paikka on muutakin kuin vain fyysinen ympäristö. Siihen liittyy se, miten toiminta ja ajattelu heijastuvat paikassa. Siten voi pohtia omaa kirjoittamispaikkaansa ja miettiä, tukeeko se jollakin tavalla kirjoittamista. (Harper 2013, 135–139.) Vaikka aiheenani ei ole suoranaisesti se paikka, jossa kirjoittaminen tapahtuu, liittyy se siihen, minkälaisia vaikutuksia paikalla on luovaan kirjoittamiseen.

Harper käyttää esimerkkinä tilannetta, jossa on tarkoitus kirjoittaa romaani, joka sijoituu Antarktikselle. Hän esittelee kolme vaihtoehtoa. Ensimmäisessä henkilö etsii kaiken mahdollisen tiedon tuosta paikasta. Hän kirjoittaa kotonaan. Paikka kuitenkin heijastelee aihetta esimerkiksi siellä olevien aiheeseen liittyvien kirjojen ja seinille laitettujen karttojen kautta. Toisessa henkilö matkustaa paikan päälle ja kirjoittaa sekä matkalle sinne että paikan päällä. Viimeisessä vaihtoehdossa henkilö pitää tärkeämpänä romaani-

nilleen valitsemiaan teemoja ja tapahtumapaikan hän valitsee sen mukaan. Hän kirjoittaa Antarktiksien tai kodin sijasta erillisessä kirjoittamispaikassa, jossa on muitakin taiteilijoita. Hän tuottaa siellä tekstiä ja viimeistelee luonnostaan kotonaan. (Harper 2013, 139–141.) Voikin olettaa, että jokaisesta tekstistä syntyy erilainen. Harperin esimerkki kuvastaa sitä, miten eri tavoin kirjoittamisen kohteena olevaa ympäristöä voi lähestyä. Harper toteaa, että suhde paikkaan ja tilaan on henkilökohtainen eli esimerkkejä on enemmänkin kuin edeltävät kolme tapaa toimia (Harper 2013, 141).

Edeltävään liittyen paikkakokemusta voi virittää esille vaihtamalla omaa kirjoituspaikkaansa. Maria Peura on pohtinut tätä aihetta:

Olen työhuoneessa, olen turvassa ja alan pohtia eri paikkojen merkitystä. Pohdin, [--] pitääkö jokaisella olla jokin tietty paikka, johon sielu tarvittaessa ankkuroituu.

Omassa työssäni huomaan, että kirjoituspaikan vaihtamiselle on sitä vähemmän tarvetta, mitä tiiviimmäksi kirjoitusprosessi muodostuu. [--]

Toisaalta jotkut nostalgiset tai eksoottiset paikat saattavat tuoda fiktion uuden kerroksen. Siksi paikkaa on välillä vaihdettava, vaikka oma kirjoituspöytä olisi kuinka ihana ja juuri sopivan korkuinen. (Peura 2012, 76–77.)

Tilan poetiikan pohjalta ajateltuna sielulla on paikka, jonne se on ankkuroitunut. Silloin kyseessä olisi menneisyydessä oleva koti. Tähän menneisyytensä Pelloon Peura (2012, 77) myös viittaa. Silti sen mielessä olevan paikan lisäksi on olemassa se paikka, jossa kirjoitustyötään konkreettisesti tekee. Peura (2012, 105) kokeekin tärkeäksi sen, että hänellä esimerkiksi on oma työhuone.

Goldberg mainitsee, miten kirjoittamisen voi aloittaa kuvailemalla sitä, missä on ja millaista juuri sillä kirjoittamishetkellä on. Se oli hänelle tapa päästä kirjoittamisessa alkuun, jonka jälkeen tekstiä voi alkaa syntyä vapaasti. (Goldberg 2011, 34–35.) Pelkkä ikkunasta ulos katsominen voisi siis riittää. Ehdotukseen liittyy eräällä tavalla itsensä paikantaminen. Vaikka se olisikin vain lähtöpiste jollekin toiselle tekstille, toimisi se silti oman sijaintinsa määrittelyssä ja havainnoinnin aloittamisessa. Kuitenkin se missä konkreettisesti kirjoittaa, kuten työhuone, ei välttämättä liity siihen, kirjoittaako omasta elinympäristöstään ja paikkahistoriastaan. Tärkeintä on aihe, ei välttämättä se, missä kirjoittaa, vaikka sekin voi vaikuttaa siihen, miten ja mitä kirjoittaa.

Goldberg kehottaa ystäväänsä kirjoittamaan siitä paikasta, mistä hän on lähtöisin (Goldberg 2011, 157). Se vaikuttaa hyvältä lähtökohdalta kirjoittamisen aloittamiselle. Aiemmin tuli esille paikan ja muistamisen liittyminen toisiinsa. Muistamiseen liittyvät tekijät voivat olla myös osa kirjoittamista esimerkiksi omaelämäkerrallisuuden kautta.

Paikan ei tarvitse olla läsnä tässä hetkessä, jotta sitä kohti voisi hakeutua ja siitä kirjoittaa. Esimerkiksi Peura (2012, 19) kurottaa kohti menneisyyttään:

Minä olen täällä. Minun kotini on kaukana. Minä kirjoitan itseäni lähemmäs kotia. Minä kirjoitan, eikä minun koskaan enää tarvitse kiinnittyä mihinkään. Olen kerran sieltä lähtenyt. En enää sinne jäädäkseni palaa. Pysyn hengissä hyvin, kun saan kaivata ja kurottaa sinne. Jokainen kurotus on tutkimusretki. Minussa on niin paljon muutakin kuin ne juuret, ne juuret. (Peura 2012,19.)

Edeltävän sitaatin kautta tulee esille paikan henkilökohtaisuus sekä omaelämäkerrallisuus. Sen pohjalta voi kuvitella, että muistot ovat aineistoa, josta voi kasvattaa uutta. Eletyt paikat ovat osa yksilöä. Siihen liittyy tietoisuus omasta paikkaan liittyvästä menneisyydestä. Samalla näkyy se, millaista on, kun on lähtenyt pois jostakin ja tiedostaa sen vaikutuksen omaan olemiseensa.

Kirjoitusharjoittelu on omana itsenä olemista. Yritys salata ja peittää oikea minänsä ei onnistu. Kun kirjoittaa, luopuu hallinnasta, ja kun teksti luetaan, voin melkein kilometrien tarkkuudella jäljittää sen, onko kirjoittaja Alabamasta, Floridasta vai Etelä-Carolinasta, vaikka hän ei viittaisikaan kotiseutuunsa. (Goldberg 2011, 113.)

Goldberg mainitsee kotiseudun tunnistamisen. Se tarkoittaa tekstitasolla sitä, miten ja millaisia sanoja käyttää. Samoin omat elinympäristöt voivat näkyä tekstissä myös tunnelman kautta, erilaisina sävyinä. (Goldberg 2011, 113–114.) Tekstissä voi ehkä näkyä, millaista kirjallisuustaustaa vasten kirjoittaa. Kuitenkaan en usko, että ketään on mahdollista täydellisesti sijoittaa pelkän tekstin perusteella jonnekin. Kirjoittaessaan voi kokeilla erilaisia keinoja kuvata asioita ja tietoisesti rikkoakin omaa yhteyttään menneeseen. Joskus lukija voi myös kirjoittajan taustan tuntiessaan sisällyttää tekstiin sellaisia oletuksia, jotka liittyisivät hänen juuriinsa jossakin tietyssä paikassa. Silloin ei ole kyse kirjoittajan paikasta vaan siitä, että lukija heijastaa omat oletuksensa tekstiin ja tulkitsee sitä sen kautta.

”[J]os ihmisillä on yhteys paikkaan [--] he kantavat maataan veressään, eivätkä voi unohtaa sitä”. Goldberg viittaa paikassa menneisyydessä tapahtuneisiin asioihin. (Goldberg 2011, 121–122.) Kyse on enemmänkin paikan historiasta. Kuitenkin sekin ulottuvuus on osa kaikkia niitä merkityksiä, joita elämänsä paikkoihin liittää. Elinympäristön maisemaa voi samalla tavalla kantaa mukanaan. Se voi näkyä erilaisena tapana katsoa maailmaa.

Kukaan meistä ei synny tyhjiöön. Syntymäaikamme ja -paikkamme heittävät meidät keskelle merkitysten muodostelmia, joilla myöhemmin opimme tuottamaan tolkkua maailmaan. Kasvamisemme yhteisöjen jäseniksi on ennen muuta

sen kulttuurin merkityskarttojen oppimista, johon olemme sattuneet syntymään. Maailmaan heitettyinä me tuotamme kyllä merkityksiä, mutta merkitysten tuottajina olemme itsekkin merkitysten, sosiaalisten suhteiden, tottumusten – lyhyesti: kulttuurin – tuottamia. (Lehtonen 1996, 18.)

Paikka voi vaikuttaa kirjoittamiseen silloin, kun siellä elää koko elämänsä, mutta myös, kun sieltä on lähtenyt pois. Peura kuvaa omaa kirjoittamistaan ja sen yhteyttä juuriinsa Pellossa. Hän epäilee, että voisi kirjoittaa eri tavalla, jos olisi ollut jostakin toisesta paikkaa kotoisin. Hän on saanut tuon paikan kautta kielen, Tornionjokilaakson murteen, jolla ilmaista itseään. (Peura 2012, 19, 77.)

Tila jonka kuvittelu on ottanut käsiinsä, ei voi pysyä yhdentekevänä tilana joka on alisteinen maanmittarin mittauksille ja arvioille. Se on eletty tila. Mutta sitä ei eletä tilan tosiasiallisuudesta vaan kuvittelun koko puolueellisuudesta käsin. Eriyisesti siihen pätee, että se on melkein aina puoleensavetävä tila. Oleminen keskittyy sen suojaavien rajojen sisäpuolelle. (Bachelard 2003, 66.)

Myös mielensä kautta voi liikkua eri paikkojen välillä, eikä välttämättä tarvitse lähteä jonnekin toisaalle (ks. esim. Peura 2012, 76–77). Tässä näkyy paikan laaja ulottuvuus. Jos on lähtenyt pois jostakin, se ei tarkoita, ettei ympäristö kulkisi edelleen mukana. Paikkaan sisältyy koko siellä koettu elämä: sosiaaliset suhteet, tapahtumat ja omaksuttu tieto maailmasta. Kirjoittajana tai lukijana voi olla yhtä aikaa sisällä paikassa ja samalla sen ulkopuolella, sekä kokijana että tekijänä. Samalla voi myös tavoitella mielessään paikkoja, joissa ei ole koskaan ollutkaan.

Mazzarella toteaa, miten paikan vaihtuminen ja kertominen voivat liittyä toisiinsa. Hän itse kertoi kuvanneensa esikoisteoksessaan muun muassa elämänsä miljöitä. Omaelämäkerrallisesta aineistosta huolimatta hän pitää teostaan kokoelmana kertomuksia. (Mazzarella 2013, 28–29.)

Mitä liikkuvammiksi käymme, mitä enemmän muutamme paikasta toiseen – ja nykyään yhä useammat vaihtavat sekä kaupunkia että maata – sitä suuremmaksi kasvaa myös ihmisen tarve kertoa oma tarinansa. Ennen saattoi turvallisesti asua siinä yhteisössä jossa oli syntynyt, ehkä jopa siinä korttelissa jossa oli syntynyt, yhdessä muiden kanssa jotka olivat niin ikään syntyneet siellä. Tämä merkitsi että ihmisellä oli ympärillään väkeä, joka tiesi kuka hän oli, joka jakoi hänen historiansa. Nykyään moni meistä tietää ainoastaan itse, kuka on, ja monet eivät ole muuttaneet läheskään yhtä etuoikeutetussa asemassa kuin minä, sillä he ovat muuttaneet siirtolaisina tai pakolaisina. (Mazzarella 2013, 28.)

Mazzarella kuvailee jossakin tietyssä pysyvässä paikassa jaettua yhteistä kokemusta. Kysymys on siitä, miten syntyy yhteisiä muistoja liittyen johonkin paikkaan. Mazzarella kuvaus menneestä on ihanteellinen. Se tuo kuitenkin esille sen, miten muuttaminen voi aiheuttaa irrallisuutta. Näen tässä paikkaan liittyvän omaelämäkerrallisen kirjoittamisen

mahdollisuudet. Kirjoittamalla voisi luoda jatkuvuutta eri paikkojen välille, kuten Peura (2012, 19, 77) kertoessaan juurtensa yhteydestä kirjoittamiseen luo.

Maiden ja erilaisten kulttuurien välillä muuttaneet ovat myös paikan merkityksiin liittyvien kysymysten äärellä¹⁴. Muuttaminen voi olla vapaaehtoista tai pakon sanelemaa.

Ajatus lähtemisestä sekä takaisin palaamisesta muuttaa paikan olemusta sekä omaa kokemustaan. Elinympäristö alkaa elää eri tavalla, kun näkökulma siihen muuttuu. Kun lähden pois, katson taaksepäin, jätän jälkeeni jotain, jonka on oltava olemassa itsenään, ilman minua. Kun saavun uuteen paikkaan, on siitä tuleva vähitellen osa minua. Kun palaan takaisin jonnekin, on sulatettava yhteen monta eri aikakerrostumaani kyseisestä tilasta. Siten paikka on liikettä, joka muuttaa muotoaan sen mukaan, missä itse sijaitseen ja miten oman sijaintini määrittelen. Kirjoittaminen on yksi tapa määrittellä omaa sijoitumistaan suhteessa ympäristöönsä. Siten voi merkitä sen, missä milloinkin on tai on ollut, sanoin uudelleen koettavaksi.

Menneisyys vaikuttaa siihen, mihin kiinnittää uudessa ympäristössään huomiota. Kirjoittamisen kautta voi saada kiinni siitä hetkestä, jossa menneisyys ja nykyisyys risteävät. Lukeminen voi auttaa näkemään syvemmälle omaan elinympäristöönsä, omien tottumustensa taakse.

Mazzarella mainitsee kirjoittajakurssien ohjaajana toimivan amerikkalaisen Bonnie Goldbergin harjoituksen, jossa on tarkoituksena listata 101 paikkaa, joissa henkilö on ollut (Mazzarella 2013, 69). Lyhyempikin lista voi riittää ja itse voi määrittellä, millä tarkkuudella paikkoja mainitsee. Yhdenkin kaupungin sisällä voi olla monia eri paikkoja, jotka ovat eri tavoin merkityksellisiä. Aina ei tarvitse matkustaa ympäri maailmaa ollakseen erilaisissa ympäristöissä.

Listasin 101 paikkaa, joissa olen muistini mukaan käynyt. Se auttoi ymmärtämään, miten monenlaiset eri ympäristöt liittyvät elämäni. Huomasin, että jonkin paikan muistaminen auttoi muistamaan esimerkiksi ajallisesti siihen liittyvän toisen paikan. Listassa esiintyviä ympäristöjä on mahdollista avata yksikerrallaan. Niistä voi esimerkiksi kirjoittaa nopeasti parin sanan luonnehdintoja. Lista voi myös toimia pohjana monenlaisille kirjoitusharjoituksille.

¹⁴ Jälkikolonialistisen tutkimuksen kautta voidaan esimerkiksi selvittää miten eri kulttuureista ja maista on kirjoitettu. (ks. esim. Koskela & Rojola 2000, 178–187.)

Samankaltaisia harjoituksia on varmasti monenlaisia. Esimerkiksi Heli Hulmi (2010) esittelee kirjoitusharjoituksen, jonka ensimmäisessä vaiheessa listataan kaikki asuin-osoitteet tai paikkakunnat sekä iät tai vuodet, jolloin siellä on asunut. Toisessa vaiheessa jokaisen paikan viereen kirjoitetaan esimerkiksi jokin havainto tai mielikuva, joka siitä tulee mieleen. (Hulmi 2010, 157–158.)

Elämäkertaan voi liittyä todellisten paikkojen lisäksi myös fiktiivisiä paikkoja esimerkiksi kirjallisuudesta, jotka ovat jääneet mieleen. Samankaltaisen listan voi tehdä niistäkin. Omasta listastani löytyisi ainakin Anni Swanin teosten maisemia, Åsa Larssonin Rebecka Martinssonista kertovien rikosromaanien Kiiruna, Astrid Lindgrenin teosten, kuten *Ronja, ryövärintyttären* (1981), ympäristöjä sekä Mika Waltarin komisario Palmun Helsinki.

5.3.2 Paikkapäiväkirja

Georges Gusdorf on maininnut kaksi erilaista päiväkirjamallia, henkilökohtaisemman ja ulkoisia tapahtumia raportoivamman. Jälkimmäinen on objektiivisempi. Siihen on tarkoituksena tallentaa tietoa tapahtumista tulevaa varten. Kyseessä voi olla esimerkiksi kuvaus matkasta. ”Raportoivien päiväkirjojen ryhmään luetaan myös taiteilijoiden kaulokirjallisen työn aineistona käyttämät luonnosvihkot.” (Norkola 1996, 38.)¹⁵

Steven E. Kaglen käyttämässä jaottelussa on tilannekohtainen päiväkirja ja elämän päiväkirja. Perustana on tekstin ajallinen pituus. Ensin mainittuun kuuluu esimerkiksi matkapäiväkirja. (Norkola 1996, 47.)¹⁶

Päiväkirjoja on monenlaisia. Matkapäiväkirja on yksi mahdollisuus, jonka myötä voi sisäistää asioita ja johon voi laittaa ylös kokemuksiaan tai huomioitaan. Lomalla ollessaan voi kirjoittaa ylös esimerkiksi tapahtumia, kuvailla säätä ja merkitä muistiin paikkojen nimiäkin. Lomalla tällaiselle voi olla enemmän tilaa, mutta turistina oloa voi kokeilla kotimaassaan ja sen kautta merkitä ylös esimerkiksi huomioita ympäristöstään. (Pietiläinen 2005, 104.) Samalla tavoin kuin matkalla kirjoittaminen on mahdollista, voi pitää paikkapäiväkirjaakin. Siihen voi laittaa muistiin samankaltaisia havaintoja kuin mitä matkoilla ollessaan tekisi, tai sitten voi valita jonkin muun tavan. Se riippuu siitä, mistä itse on kiinnostunut. Joku haluaa pitää kirjaa säästä ja vuodenaikojen tuomista vaihteluista luonnossa, joku taas voi olla kiinnostuneempi arkkitehtuurista ja sen kuvai-

¹⁵ Tero Norkolan lähteenä on Gusdorf Georges (1948) *La découverte de soi*. Paris: Presses Universitaires de France. s.39–42.

¹⁶ Norkolan lähteenä on Kagle Stewen (1986) *Early Nineteenth-Century American Diary Literature*. Boston: Twayne Publishers.

lusta. Toisaalta itseään voi myös haastaa kirjoittamaan sellaisista asioista, joihin ei yleensä kiinnitä erityisesti huomiota

Paikkapäiväkirja voi olla sekä henkilökohtainen että erityisesti henkilön elinympäristöön suuntautuva tekstikokonaisuus. Paikkapäiväkirjan voi ajatella olevan eräänlainen muistikirja tai luonnoskirjakin. Jotain, minne kerää huomioitaan. Kuitenkin sen merkitys on laajempi, koska sen pohja ja merkitys rakentuu paikan kokemisesta ja näkemisestä. Se on kiinni yhtä aikaa todellisuudessa kuin unelmoinnissakin. Bachelard toteaa unelmoinnista:

Uneksinnalla on lisäksi se erityisasema, että se antaa arvoa itselleen. Se nauttii suoraan omasta olemisestaan. Siksi paikat, joissa ihminen on elänyt uneksien, rakentuvat itsestään uudelleen uudessa uneksinnassa. Koska muistot entisistä asumuksista voidaan elää uudelleen uneksinnassa, menneisyyden asumukset elävät meissä katoamattomina. (Bachelard 2003, 79.)

Uneksinta ja siten myös laajemmin kirjoittaminen ja lukeminen voidaan liittää paikkojen rakentumiseen ja niistä syntyneiden mielikuvien muodostumiseen. Erilaisia paikkoja muistelemalla ja muistojaan ylös kirjaamalla säilöö paikan olemaan olemassa tekstin sisällä. Siten siihen on mahdollista palata myöhemmin, kun muistot alkavat haihtua mielestä.

Oletan, että pysyvyyden tunteen luomisessa ja erityisesti uuden paikan omaksumisessa aktiivisella uneksinnalla eli eri paikkojen yhteyksien löytämisellä on merkitystä. Bachelard (2003, 77) kirjoittaa siitä, miten kuvittelu lähtee liikkeelle turvapaikan löytyttyä sekä miten menneisyys seuraa mukana uuteenkin paikkaan, taloon, uneksinnassa. Liitän sen siihen, miten uudesta paikasta voi etsiä itselleen menneisyyden elinympäristöjen kautta tuttuja asioita. Itse olen tehnyt tätä uuteen paikkaan muutettuani. Esimerkiksi jos paikan lähistöllä on ollut vesistöjä jokena, järvenä tai merenä, olen suunnannut hyvin nopeasti niiden luo. Tämän asian tiedostin vasta sitten, kun kirjoitin Kaisa Mäki-Petäjän pitämälle kurssille esseetä paikkakokemuksestani.

Päiväkirjan avulla on mahdollista päästää irti menneestä ja suunnata elämässään eteenpäin, muuttaa omaa toimintaansa, nähdä kehittyvänsä ja lisätä luovuuttaan (Pietiläinen 2005, 114). Paikkapäiväkirja voi auttaa samalla tavalla hahmottamaan, minkälaisia erilaisia koteja, asuttuja ympäristöjä itsellään on ollut sekä mistä eri tekijöistä luovina seinämiä tilan ja oman paikan välille. Kysymys on merkityksellistämisestä sekä siitä, mistä merkitykset muodostuvat.

Kokeilin paikkapäiväkirjan pitämistä. Huomasin, että tekstin voi kirjoittaa joko heti jonkin paikkahavainnon jälkeen tai myöhemmin, kun paikan kokemus on jo etääntynyt. Silloin teksteistä tulee erilaisia. Huomiot saattoivat olla vain yhden lauseen tai parin sanan mittaisia tai pitempiä kuvauksia. Tekstit olivat tajunnanvirtamaisia. Huomasin, että minulle toimivin lähestymistapa paikkoihin oli luovan vapauden kautta. Kun vapautin itseni realistisen ja tarkan paikan kopioinnin taakasta, oli tekstiä helpompi tuottaa. Syntyi mahdollisuus liikkua muistojen, kokemusten, todellisuuden ja fiktion välillä. Samalla kirjoitus todellisesta paikasta syntyi epäsuorasti.

Mazzarella mainitsee juuri nyt – kirjoitusharjoituksen, jolla hän aloittaa pitämiään kirjoituskursseja. Teksti on itselle. Siinä kirjoitetaan niitä ajatuksia, joita kirjoittamishetkellä päässä risteilee, eikä kirjoituksiaan tarvitse antaa luettavaksi kenellekään tai lukea itse muille. (Mazzarella 2013, 51–52.) Tavoittelen samaa vapautta myös paikan kuvaukseen. Jos haluaa, voi myöhemmin muokatun tai hetkessä syntyneen tekstinsä näyttää muille tai käyttää aineistona johonkin muuhun kokonaisuuteen, mutta ensisijaisesti se mitä kirjoittaa, on itseään varten.

Paikkapäiväkirjan kirjoittaminen oli yllättävän haastavaa. Erityisesti usein huomasin ajattelevani, että kirjoitan jonkin asian myöhemmin ylös, mutta se saattoi helposti unohtua ja jäädä tekemättä. Siksi tekstejä syntyi lyhyellä kokeiluajalla valitettavan vähän. Oletan, että jos olisin ottanut tavaksi kirjoittaa huomioita ylös vaikkapa aina iltaisin, tekstejä olisi syntynyt enemmän. Huomioiden ylös kirjaamisesta olisi tullut tapa.

Huomasin myös, että oli vaikeaa kirjoittaa itselle läheisestä, todella tutusta paikasta kuten lapsuudenympäristöstä. Ehkä syynä oli, että tuttuun paikkaan liittyvät asiat ovat osaksi tiedostamattomia, osa arkea. Tottumuksen vuoksi joutuu ihmettelemään enemmän. Tuan (2006, 19) kirjoittaa, miten kotiin liittyviä merkityksiä ja tunnetta voi olla vaikeampaa ilmaista verrattuna muihin käymiinsä paikkoihin. Kokemukseni mukaan tämä pitää paikkaansa. Oli helpompaa havainnoida paikkaa, johon ei liittynyt samalla tavoin menneisyyden muistoja kuin esimerkiksi kotiseutuuni, josta olen lähtöisin.

Toisaalta samanaikaisesti voi olla helpompaa kirjoittaa, jos on poissa jostakin paikasta. Silloin siihen saa tarvitsemansa etäisyyden. Menneisyyttä ja juuriaan kohti voi kurottaa kuten Peura (2012, 19) kuvailee tekevänsä. Ehkä asiaan vaikuttaa se, kuinka kauan on ollut jostakin poissa tai se, miten paljon on kirjoittanut aiheesta ja siten työstänyt sitä.

Paikkapäiväkirjassani pohdin esimerkiksi eri paikkojen luonteita. Jokin paikka voi tuntua enemmän rikoskirjallisuudelta, toinen scifiltä ja kolmanteen yhdistyy kokemus rajalla olemisesta. Tämän voi ajatella liittyvän paikan henkeen, tunnelmaan, joka siellä itselle välittyy. Samalla se on myös valittu näkökulma kohteeseen.

Pro graduni lopussa on teksti¹⁷, jonka kirjoitin keväällä 2015 Jyväskylän kiertämisen jälkeen. Pohjana on siellä havaittuja asioita sekä matkan aikana paikkapäiväkirjaani kirjoittamani lyhyt merkintä:

Appelsiinin kuoria. Kuollut hiiri. Aaltojen pulpahtelu. Ristikkopenkki. Valo kuvaajan takana. Sormissa kylmyys eikä kynä pysy kädessä. Ylistönrinteen hirviölabra. Laivassa asuva peikko. Taivaalla lentäjien jäljet. Tuoksahdus savuista, poltettua ruokaa. Veneitä jotka eivät lähde. Jaettu kaupunki. Kaupunki jolla on 2 puolta, tai enemmän. Pilvet kiinni katulampuissa. Tämä kaupunki on satua. Todellista vain kerrottuna.

Teksti *Maa voi koskettaa taivasta* syntyi nopeasti, tajunnanvirtamaisesti. En tiedä, tunnistaisiko joku tekstistä Jyväskylän, mutta minä tiedän sen olevan siellä taustalla, sisällä uudessa maailmassa. Tekstini alkaa seuraavasti:

Maassa oli kuollut hiiri. Toivottavasti joku eläin oli päättänyt sen päivät. Se oli armollisempi vaihtoehto kuin se oletettavampi kuva, joka käväisi Viljan mielessä.

Hän katsoi järven ylitse. Hiiri oli jälleen yksi muistutus siitä, että hänen oli päästävä toiselle puolen. Kohti jäisiä rakennuksia, jotka loistivat hiljalleen hiipuvassa ilta-auringossa. Taivas oli kirkkaan sininen. Vain joitakin pilvien haituvia näkyi. Ehkä ne olivat unohtuneet tuulelta ja jääneet paikoilleen, odottamaan, että jokin suurempi pilvilautta kokoaisi ne mukaansa ja pakottaisi eteenpäin.

Kun luin paikkapäiväkirjaani uudelleen lävitse, huomasin kirjoittaneeni sinne jo aiemmin huomioitani paikasta, jotka nyt soluttautuivat mukaan uuteen tekstiin. Olin esimerkiksi kirjoittanut tammikuussa 2015:

Kaukana, järven takana valvoo yksi korkea talo kaikkea. Sen pinta on jäätä, joka leviää ympärilleen ja talot, pienemmät, kiipeävät mäkien päälle turvaan. Ylemmäksi mäntyjen katveeseen.

Bachelardin mukaan talon kuvittelemiseen liittyvät toistensa vastakkaisuuksina irrationaalinen kellari ja rationaalinen ullakko ja katto (Bachelard 2003, 98–100). Tekstissäni tulee ilmi samankaltainen vastakkainasettelu. On maanalainen luola ja korkeuksiin kohoavat tornit sekä avonainen taivas. Vastakkainasettelut ovat mahdollisuus kirjoittamiselle. Vertailemalla eri elinympäristöjään sekä todellisuuden paikkoihin että fiktion voi hahmottaa jotain uutta. Samalla voi miettiä, mitä havaitsee ympäristöstään. Kuinka

¹⁷ Liite 1.

usein esimerkiksi tulee katsottua korkeiden rakennusten kattoja ja sitä, miten ne vaikuttavat maiseman näkemiseen?

Paikkapäiväkirja vaikutti siihen tapaan, miten ympäristöään katsoi. Kun liikuin ulkona, saatoin miettiä, miten jotakin asiaa voisin kuvailla tekstissäni. Vaikka ajatus saattoi kadota ennen kuin olin ehtinyt paperin tai koneen äärelle kirjoittamaan, pidän tärkeänä jo pelkästään tekstin ajattelemista. Se herättää aisteja havaitsemaan yksityiskohtia ja merkityksiä sanojen kautta. Kun miettii, miten jonkin asian ilmaisisi, käy samalla mielikuvissaan lävitse kirjoittamisen prosessia. Huomiosta jää muistijälki, joka voi tulla esille myöhemmin kirjoittaessa.

Kirjoittaminen on henkilökohtaista. Se vaatii uppoutumista omaan käsitykseensä elinympäristöstään. Samalla tulee avattua tilaa uusille ajatuksille ja muodostettua uusia mielen reittejä, joiden kautta kokea maisemaansa.

6. Aistit ja merkitykset

Lokakuun sihisevä silkkisukkasade
ja kylmä maa
höyryää
ja kahvi on kallistunut
ja Kalkkimaan pappi ylittää Hallituskadun
ja vetää
raamattua narussa
perässään

jos maailma vain kuulisi
se olisi paljon oudompi paikka

lause

(Liehu 1987, 30).

Rakel Liehun runossa on moniaistinen paikka. Sade kuuluu, on tuoksuja ja kylmän maan tunnetta. Paikka määrittyy kerrottujen asioiden kautta. Syntyy maisema, jossa on henkilöitä, säätila ja katuja. Yhteiskuntakin on läsnä. Paikka on kiinni henkilössä, mutta myös sitä ympäröivässä laajemmassa maailmassa. Samalla tavoin jokainen voi kuvailla ympäristöään. Pienien vihjeiden kautta syntyy kuva kokonaisuudesta. Sanoissa Kalkkimaan pappi ja Hallituskatu olen näkevinäni Tornion, vaikka en lukijana voi olla täysin varma siitä, millaisen maiseman Liehu¹⁸ itse on runossaan nähnyt. Minä olen lukijana runon kautta vanhalla sillalla ja katselen Torniojokea.

Tässä luvussa syvennyttään paikkaan kokemuksen ja aistien kautta. Edelleen liikutaan menneen ja tämänhetkisen paikan välillä. Aistit ja niiden kautta syntyvä kokemus vaikuttavat siihen, millaiseksi paikka muotoutuu ja miten sitä voi avata teksteissään.

6.1 Kokeminen ja havainnot

Kokeminen ja kokemus voivat olla erilaisia tutkimuskohteita. Kokemus on yksittäinen ja selkeä. Kokemisen sen sijaan ymmärrämme tarkoittavan jotain laajempaa ja jatkuvampaa, jotain joka voi lopulta johtaa unohdukseen tai muistamiseen. Koemme jatkuvasti ympäristössämme erilaisia asioita, mutta emme muodosta kaikista jokapäiväisestä kokemastamme selkeää määriteltävissä olevaa kokemusta. (Laitinen 2004, 3.)

Kokemus ja kokeminen, kuten Laitinen edellä tuo esille, eivät tarkoita samaa asiaa. Kokeminen on jotakin, joka tapahtuu koko ajan. Sen sijaan kokemus on jotakin rajatumpaa, se on tietty kokemus, joka voidaan selittää. Siten kirjoittaessaan paikasta kirjoittaa

¹⁸ Rakel Liehu on asunut Torniossa ja teos *Joki sepittää minulle*, josta runo on, liittyy sinne (Carlsson 2010, 178–179).

kokemisen kautta syntyneitä kokemustaan ylös. Kun omaa tekstiään lukee, syntyy jälleen uusi kokemistilanne.

Olemme osa ympäristöstämme tekemäämme merkitysten kokonaisuutta. Keinoinamme tulkinnassa ovat kielen lisäksi kokemuksemme ja tietomme. Edellä mainittu tulkitseminen sekä havainnointi ja toiminta muodostavat kokonaisuuden, joka toimii yhdessä. (Karjalainen 2004, 52.) Tällöin kokemuksen kautta saadut kokemukset vaikuttavat taustalla olevana tietona uuden kokemiseen. Syntyy jatkumo. Kysymyksessä on siten se tieto, mikä meillä itsellemme on kertynyt elämämme aikana.

Ihmisten kokemuksia omasta elämästään ja siihen liittyvistä paikoista voidaan tutkia. Silloin paikka ilmenee kerrottuna ja kokemus sanallistuu. Kokemusta voidaan lähestyä narratiivisuuden kautta:

Inhimillisten kokemusten tutkiminen sinänsä on ongelmallista, koska toisen ihmisen kokemuksia ei voi tavoittaa sellaisenaan, vaan erilaisten kuvausten kautta, jotka sisältävät jo koetun tulkintaa. Narratiivisessa ja elämäkerrallisessa tutkimuksessa tutkimuskohteeksi tulevat kertomukset. Kokemuksen kuvauksina ne eivät ole fiktiota tai satuja. Niihin suhtaudutaan kuten esimerkiksi fenomenologisessa tutkimuksessa suhtaudutaan ihmisen kokemuksiin; ne ovat kertojalle tosia. (Erkkilä 2005, 201.)

Narratiivisesta ja elämäkerrallisesta lähestymistavasta löytyy myös eroja verrattuna fenomenologiseen tutkimukseen. Esimerkiksi ensin mainitussa tutkimustavassa kokemuksen reflektointi on olennaista. (Erkkilä 2005, 201–202.) Tähän voi jälleen liittää kajahtelun ja vastakaiun väliset erot (Bachelard 2003, 42–43). Niistä edellä mainittu on reflektoitomampaa ja jälkimmäisessä on mukana analysoivampi ote kokemukseen.

Tärkeintä edellisestä on huomioida, että kerrottua kokemusta lähestytään totena. Esimerkiksi kirjoittamisessa ja lukemisessa se voi tarkoittaa erilaisten ilmaisumuotojen hyväksymistä, kun kerrotaan omaa kokemusta elinympäristöstä. Fiktio-kieli voi auttaa ilmaisemaan jotain, mitä realistinen kuvaus ei tavoita, esimerkiksi metaforien avulla.

Eri ihmisten kuvaukset samasta paikasta voivat erota toisistaan eli kokemuksellisuus tuo lisää ulottuvuuksia paikan käsitteeseen (Erkkilä 2005, 202). Seuraavassa sitaatissa tulee esille se, miten esimerkiksi kaupunkiympäristöä voi havainnoida:

Gerry on vannoutunut kaupunkieläjä. Maaseutuun tutustuminen on hänelle kukkaruukkujen ja puutarhojen tutkimista. Hän on oppinut, että ”kaupungissa ihmiset ovat maisema”. Hän on myös oppinut katsomaan ylös katutasosta ja ihailemaan rakennuksia, jotka ovat ylhäällä huomattavasti koristeellisempia kuin alhaalla. Liikkuessaan kaupungin kanjoneissa hän on löytänyt kokonaisen gallerian nähtävyyksiä: oranssin kissan, joka istuu ikkunalaudalla atsalea-ruukkujen välis-

sä. Hän on löytänyt kuparisen kirkon katon, joka on ruostunut sammaleenvihreäksi ja joka loistaa hopeisena sateella. [--] Porttikäytäviä, kivettyjä katuja – Gerry kerää kaupungin visuaalisia ilonlähteitä niin kuin hänen esi-isänsä keräsivät pähkinöitä ja marjoja. He keräsivät ruokaa. Hän kerää ajatuksen aiheita, ravintoa ajatuksille. (Cameron 2002, 191–192.)

Cameronin esimerkissä näyttäytyy, miten tuttu arkinen ympäristö on siellä kulkevan henkilön aktiivisen havainnoinnin kohteena. Havaitseminen ei ole vain jotain joka tapahtuu. Mazzarella mainitsee, että ”se mitä kutsumme oivallukseksi tarkoittaa usein, että pystyy ottamaan askelen taaksepäin ja pohtimaan itsestäänselvyyksiä” (Mazzarella 2013, 53). Tämä huomio kuvaa hyvin myös aistimista ja havaintojen tekoa. Se voi vaatia tietoista pysähtymistä tavallisten asioiden eteen.

Esimerkiksi minä ajattelin aluksi Jyväskylän olevan enemmän rakennettua ympäristöä luonnon sijaan. Vasta kun joku huomautti, miten paljon puita ja vihreää kaupungissa oli, aloin nähdä ne paremmin. Kun ympäristöään alkoi katsoa hieman tarkemmin, siitä tuli esille uusia puolia. Samalla paikkakokemus kehittyi ja muuttui. Otin vastuuta omasta havaitsemisestani.

Tani mainitsee muiden luomien mielikuvien vaikuttavan siihen, miten ymmärrämme maailmaamme. Muistikuvat tai kokemukset ovat voineet syntyä television tai elokuvien kautta. Havahdumme näkemään asioita toisin, kun joudumme tilanteeseen, jossa uskomuksemme ovat ristiriitaisessa suhteessa kokemuksiimme. (Tani 1997, 215, 225.) Samalla tavoin voivat kokemukset ja muistikuvat rakentua kirjallisuudenkin pohjalta.

Häkli nostaakin kirjallisuuden elokuvien ja television rinnalle. Ne ja ympäristöön liittyvät kokemuksemme vaikuttavat toisiinsa. Hän mainitsee esimerkkinä Lauri Viidan tekstit ja Tampereen Pispalan. (Häkli 2004, 89.) Itselläni tämä voi ilmetä liittyen Tornionlaaksoon. Olen lukenut Mikael Niemen sekä Maria Peuran teoksia. Åsa Larssonin teoksissa kuvataan Kiirunaa ja sen aluetta. Milla Ollikaisen (2013) romaanissa *Veripailakat* tapahtumien taustalla on Kolarin ja Ylläksen alue. Teokset vaikuttavat Tornionlaaksosta syntyviin mielikuviini, mutta samanaikaisesti kaikki kokemukseni kyseisestä alueesta vaikuttavat myös siihen, miten luen. Nämä kokemukset ovat yhtä aikaa tiedostamattomia ja tiedostettuja.

Calvinolla (2007, 69–70) Marco Polo kuvailee Kublaille tämänkaltaista elettyä sekä kerrottua kaupunkia:

Jos siis haluaisin kuvailla sinulle Aglauran pysyttäytyen siinä minkä olen henkilökohtaisesti nähnyt ja kokenut, minun täytyisi sanoa sinulle että se on haalistunut, luonteeton kaupunki joka on rakennettu miten sattuu. Mutta sekään ei olisi totta: tiettyinä tunteina tietyillä kadunpätkillä näet edessäsi avautuvan häivän jos-

takin vuorenvarmasta, harvinaisesta, ehkä suurenmoisesta, haluaisit sanoa mitä se on, mutta kaikki mitä on sanottu Aglaurasta tähän asti, vangitsee sanat ja pakottaa sinut toistamaan puhumisen asemesta. (Calvino 2007, 69–70.)

Kokemus ja kuultu sekoittuvat toisiinsa ja silloin aistittuja asioita ei välttämättä kykene ilmaisemaan totutusta konventiosta eroavalla tavalla. Siksi voidaan pohtia, millaiset ympäristöön liittyvät tavat ilmaista omaa kokemustaan ovat yleisesti hyväksytyjä.

Kirjoittamisen aiheena voi olla haju ja siihen liittyvä muisto (Mazzarella 2013, 53–59). Virpi Kaukio (2014, 202–218) on kirjoittanut hajuaistista otsikolla ”Tuoksussa ympäristön tarina”. Kaukio (2014, 203–204) pohtii muun muassa haistamisen suotavuutta, sitä, miten haistamiseen suhtaudutaan tai mitä sävyjä esimerkiksi sanoihin haju tai tuoksu liitetään.

Sopiiko ympäristöä ylipäättään haistella? Sopiiko hajuista puhua? Pitkään kuvittelin, että totta kai – onhan hajuaisti mitä luontevin väline havainnoida ympäröivää maailmaa. [–] Kummastelin kummastuneita katseita, kun satamarantaan tullessani totesin, että täällä tuoksuu järvelle. Vähän hitaasti oivalsin, ettei haistelemisen olekaan kaikille niin keskeinen läsnä olemisen tapa kuin minulle, saati aiheesta puhuminen. (Kaukio 2014, 203–204.)

Aistikokemuksistaan on mahdollista puhua rehellisesti kirjoittamisen kautta. Varsinkin, jos kirjoittaa vain itselleen. Kaukion pohdinta siitä, mikä on sopivaa, tuntuu ymmärrettävältä, koska joskus voi olla vaikeaa selittää toiselle, miten omat aistikokemukset muodostuvat.

Esimerkiksi tein huhtikuussa seuraavan havainnon:

Rekka. Lavalla hiekkaa tai jotain muuta. Tuoksuu maa ja koneet. Ajatus siirtyi traktoreihin tuoksun ja äänienkin myötä. Maaseutua ei saa siirrettyä pois itsestä, ei edes kaupungissa, vaan se seuraa mukana. Usein on pakko hymyillä, jos keskellä kaupunkia näkee traktorin. Tulee heti oudosti kotoisampi olotila.

Havainnot voivat olla niin henkilökohtaiseen historiaan pohjautuvia, ettei niistä toinen saa kiinni. Liitämme eri asioita havaintojemme yhteyteen. Taustana ovat oma menneisyytemme ja siellä muistissa tallessa olevat kokemukset. Kirjoittamalla voi pohtia, mitkä kaikki tekijät, esimerkiksi hajut, liittyvät tiettyyn paikkamuistoon.

Kertominen, tapahtui se sanoin tai muun taiteen avulla, on tapahtuma, jossa aistittu ja koettu kulkee henkilön mielen ja kehon lävitse muuttuen uudeksi kohteeksi, joka voidaan jälleen aistia ja kokea. Runossa kaikkeus ja talo voivat olla sisäkkäin, jopa niin, että kaikkeus on talossa (Bachelard 2003, 155). Siten kaikki on yhteydessä toisiinsa ja tekstit voivat sisältää koetun kerroksellisena kuvana.

6.2 Aistittavat muutokset

Aistit ovat monipuolinen asia. Eri aistien aktivoinnin kautta sekä niiden avulla voi luoda moniulotteisempaa kuvaa paikasta. Näköaisti on usein se, mitä on helpointa käyttää esimerkiksi kirjoittamisessa. Muiden aistien kuvailu voi jäädä vähemmälle, jos niihin ei kiinnitä erityistä huomiota.

Aihetta voi lähestyä kuvittelemalla, että omaa elinympäristöään tarkkailee kuin sälekaihtimen takaa. Joskus havaitsee enemmän ja joskus vähemmän. Oma tarkkailutaapaansa on säädettävä, mutta samalla myös kohteessa tapahtuvat muutokset vaikuttavat siihen, mitä aistii. Maailma on liikettä, jossa on itse koko ajan myös liikkeessä. Keho ja mieli yrittävät sopeutua tähän yhtäaikaiseen liikkeeseen. Silloin taide, kuten kirjallisuus, on yksi keino yrittää saada liike raameihin, jotta hetken voi kuvitella pysähtyneeksi. Silloin ajasta ja paikasta tulee lähes hallittavia. Tuan toteaaakin, että ”me tarvitsemme paikan, jossa aika näyttää pysähtyvän; paikan johon voimme palata; paikan, jonka eheys ja rikkumattomuus lujittavat omaa eheyttämme ja rikkumattomuuttamme” (Tuan 2006, 19).

Vakiintuneeseen paikan tajuun liittyy ajatus pysyvyydestä ja muuttumattomuudesta. Vakauden vaade voi kohdistua erityisesti kotiin ja kotikaupunkiin. Se liittyy siihen, että jokin on eheä sekä kokonainen ja siten pysyvä. Kotiin liittyy pysyvyyden odotus, silloinkin, kun on ollut poissa ja saapuu takaisin kotiinsa. (Tuan 2006, 16, 18.) Ajatus pysyvyydestä sopii yhteen ruumiin muistin kanssa. Jos jokin on muuttunut, voi hetken aikaa olla kenties eksynyt olo. Esimerkiksi jos talo, jossa on itse kasvanut, puretaan pois, voi tulla tunne, että jotain on kadonnut itsestäkin sen mukana (Tuan 2006, 18). Muutokset voivat olla myös sellaisia, ettei niitä osaa ensin sanallistaa. Tietää, että jotakin on eri tavalla, mutta mitä. Itse on ehkä muuttunut poissa ollessaan ja samoin paikasta aistein havaittavat asiat ovat muuttuneet. Se voi tapahtua parinkin päivän aikana, koska pelkästään vuodenaajat ja sään vaihtelu vaikuttavat siihen, että paikka pysyy liikkeessä.

Muutosta tapahtuu myös silloin, kun itse vaihtaa paikkaa. Silloin muutoksessa ovat niin oma itse, havainnointi ja kokemus ympäristöstään kuin paikatkin. Se, josta on lähtenyt ja se, johon saapuu.

Kajava mainitsee, miten vieras paikka ja maisema voivat vaikuttaa positiivisesti kirjoittamiseen. Hän hakeutuu tietoisesti vieraisiin, uusiin ympäristöihin. (Kajava 2013, 33–34.)

Matkustamisen tärkein motiivi lienee hetkellinen tavallisuudesta ja tutusta irrottautuminen, joka myös johtaa arjen – oman ja toisten – näkemiseen outona ja tuoreena, herkistyneesti. [--] Matkustaminen on keino säilyttää esteettisen tarkastelun vireyden kotonakin, tutuissa yhteyksissä, palauttaa vieraan näkemisen kautta koto-Suomen [--] ja kotipuolen arvo. (Sepänmaa 1998, 19.)

Sepänmaan kuvaama matkustaminen on itse aiheutettua muutoksen paikkasuhteeseen. Matkustamisen ei tarvitse suuntautua kauas. Luultavasti riittää, että liikahtaa edes pienen hetken sivuun totutusta.

Karjalainen on kuvannut kodin sekä muunkin elinympäristön muutosta tutuksi, osaksi totuttua elämää. Se että ympäristö on tuttu, liittyy siihen, että elämä siellä sujuu ilman suuria häiriöitä, toimivasti. Jos jotain tavallisesta poikkeavaa tapahtuu, jotain mikä muuttaa rutiineja, ympäristö tulee näkyville. (Karjalainen 2003, 12–13, ks. myös Karjalainen 2004, 54.)

Kaisa Mäki-Petäjän luennoimalla Eletty ja esitetty ympäristö – kurssilla keväällä 2014 oli tehtävänä merkitä karttaan viikon aikana kuljetut reitit. Karttaan muodostuneet viivat auttoivat minua hahmottamaan kaupungin paremmin. Yhtäkkiä oli olemassa kuva siitä, mitä näen ja mitä jää näkemättä. Kartta loi mielelle ja ajatuksille reittejä, joita käyttää. Samalla huomasin, miten olin asettanut paikalle rajoja ja määritellyt elinympäristöäni liikkumisen kautta.

Kirjoittaminen ja lukeminen ovat yksi tapa luoda häiriötä oman mielen sisältöön ja samalla herätellä katsomaan uudella tavalla. Jokin tekstissä tapahtunut asia voi muuttaa käsityksen paikasta, jossa on.

Sepänmaa viittaa Arnold Berleantin¹⁹ termiin ”*embodiment*, yhdeksi ruumiiksi tuleminen. Tällä hän²⁰ tarkoittaa välitöntä kosketusta; ympäristö tulee fyysisesti iholle uudessa, kanootilla meloessa, mutta myös henkisesti.” (Sepänmaa 2014b, 7.)

Myös Karjalainen (2003, 15) on maininnut ruumiillisuuden, aistien ja paikkojen yhteen liittymisen ja Bachelard (2003, 93–94) toteaa, kuinka syntymäkotona on läsnä ruumiissamme tottumusten kautta, eivätkä ne unohdu.

Aisteihin voidaan liittää myös ruumiin muisti, johon Marja Saarenheimo (2012, 51) Proustista kirjoittaessaan viittaa. *Kadonnutta aikaa etsimässä* – sarjan ensimmäisessä osassa Proust kuvaa, miten keho yrittää hahmottaa, missä henkilö on heräämisen hetkel-

¹⁹ Sepänmaa mainitsee kirjallisuusluettelossaan kaksi Berleantin nimellä olevaa lähdetä: *The Environment as an Aesthetic Paradigm. Dialectics and Humanism* 1–2: 95–106. (1988) ja *Art and Engagement*. Temple University Press, Philadelphia. (1991).

²⁰ eli Berleant

lään. Tällöin henkilö käy läpi erilaisten huoneiden muistoja. (Proust 2008, 8-9, ks. myös Saarenheimo 2012, 51–52.)

Maku voi vaikuttaa asialta, joka ei liity paikkaan. Kuitenkin yleisesti käytetty esimerkki tähän liittyen on myös Proustilta. Kyseisessä kohtauksessa madeleineleivoksen maku herättää kertojassa muistikuvan menneestä (Proust 2008, 55–58). (ks. myös esim. Saarenheimo 2012, 48–78, Karjalainen 1997, 233–234, Vartiainen 2009, 784–786.)

Ulkopuolinen kappale (tässä tapauksessa teehen kastettu madeleineleivos) synnyttää aistimuksen (maun), joka aktivoi mielen uumeniin hautautuneen muiston hetkellä, jolloin mieli ei ole keskittynyt mihinkään erityiseen vaan liikkuu vapaana. Totuus ei siten ole missään näistä tekijöistä yksistään, vaan kaikista kolmesta yhdessä. (Saarenheimo 2012, 57–58.)

Kirjoittaessa voi lähteä aistimuksien kuvauksessa liikkeelle juuri sen kaltaisesta tilanteesta, kuin mitä Saarenheimo (2012, 57–58) madeleineleivokseen liittyen tiivistää. Voi valita yhden kohteen, aistimuksen ja siirtyä siitä kohti paikkamuistoja. Kirjoittamisen osuuden novellissani *Näkymättömään ei voi kadota* päähenkilö pystyy makujen kautta aistimaan erilaisia tunnelmia ja paikkojakin.

Saarenheimo (2012, 49, 52–54) mainitsee kirjallisuuteen liittyen proustilaisen tahattoman muistin. Sekin voi olla yksi keino, jolla lähestyä sitä, miten muistikuvat syntyvät aistien herättäminä. Toisaalta Saarenheimo (2012, 60–68) tuo esille, ettei ajatus proustilaisesta muistista välttämättä vastaa muistin todellista toimintaa.

Koska pro gradussani on kyse paikan kirjoittamisesta, Proustin ja aistien herättämien muistikuvien mukaan ottaminen tuo lisänsä aiheeseen. Kysymys ei ole siitä, mitä todellisuudessa tutkimusten mukaan ihmisessä tapahtuu, vaan siitä, miten esimerkiksi aistimuksia ja kokemuksia voidaan jälkeenpäin kuvata kaunokirjallisella tyylillä. Kirjoittaminen voi olla yksi tapa, jolla voi luoda yhteyksiä eri aistimusten ja muistojen välille ja siten luoda paikkakokemusten verkoston.

Ympäristömyytteihin liittyy ajatus niiden aistimisesta. Myyttinen tieto ei toimi samalla tavalla kuin esimerkiksi tieteellinen tieto. Mielikuvituksen voidaan ajatella toimivan yhdessä havainnon kanssa. (Knuutila & Piela 2014, 10–12.) Kokemusten alue laajenee todellisen ulkopuolelle.

Myyttien ”epälogiikka” perustuu pikemmin ajatukseen, että mieli prosessoi samanaikaisesti useita erilaisia otaksumia ja kuvitelmiä, mikä ei ole nykyaikaiselle ihmiselle mitenkään vieras asia. Me havaitsemme päivittäin satoja asioita, jotka tuovat mieleemme tuhansia muita asioita. (Knuutila & Piela 2014, 11.)

Aistittujen asioiden prosessointi liittyy mielestäni siihen, miten elinympäristöään hahmottaa. Kirjoittaminen voi auttaa näkemään prosessoidun tiedon materiaalina, joka muotoutuu sanoiksi ja havainnoiksi. Kirjoittamisen voi ajatella olevan prosessoinnin yksi osa-alue. Kaiken ei tarvitse olla selitettävissä loogisesti ja järkipäisesti, vaan myyttisyydelle ja epäselvyydelle voi antaa tilaa. Esimerkiksi paikan hengen kuvaileminen voi vaatia, että hyväksyy sellaisetkin paikan piirteet, joita ei voi suoraan havaita tai joiden havaitsemista ei voi kiinnittää konkreettisesti mihinkään yhteen yksityiskohtaan.

Käsitys siitä, että todellisuus olisi jotain, minkä voi havaita aistein, voidaan kyseenalaistaa. Sama koskee myös keinoja, joita käytetään tieteessä. Todellisuutta voidaan kuvata, mutta kyse on silloinkin sen tulkinnoista. Näiden tulkintojen taustalta löytyy niin kulttuurisia kuin henkilökohtaisiakin tekijöitä. (Tani 1997, 213.) Tämän seurauksena voi kysyä, miten todellisen kuvan aistit antavat ympäristöstämme? Sitä kriittisestikin pohtimalla voi löytää sävyjä sekä kirjoittamiseensa että paikkakokemukseensa.

Havaitsemista, kokemisen muuttamista kokemukseksi ja muistamista aistimusten kautta voi ajatella aktiivisena prosessina. Kirjoittamisen avulla voi työstää niitä asioita, jotka henkilö valitsee kohteekseen.

Esimerkiksi *Sata suomalaista äänimaisemaa* – teos liittyy vuosina 2004–2006 toteutettuun äänimaiseman tallennus-, suojele- ja tutkimusprojektiin. Yleisökilpailussa pyydettiin ihmisiä kirjoittamaan ääniympäristöistä, joita he pitivät merkittävänä. Merkittävyyttä sai lähestyä niin yhteisöllisestä kuin henkilökohtaisestakin näkökulmasta. (Järviluoma & Koivumäki & Kytö & Uimonen 2006, 6.)

Äänimaisemaa ei ole olemassa ilman yksilöä tai yhteisöä. Ihmiset kuulevat ja tuottavat ympäristöään paitsi omilla toimillaan, myös puhumalla ja kirjoittamalla kokemastaan. (Järviluoma ym. 2006, 6.)

Jälleen on kyse toimimisesta sekä muistamisesta, aivan kuin geobiografiassakin voi olla. Noora Vikman (2006, 12–22) pohtii artikkelissaan ”Suomalaisuuden sydänääniä luonnon helmassa” edellä mainitun äänimaisema-projektin tekstien luonnon kuvausta. Kirjoittamisen merkitys tulee myös esille:

Kirjoitushetkellä kirjoittaja on sisällä omassa muistossaan ja mielenmaisemassaan. Kuunteleva kirjoittaja lähtee ulos miellyttävästä muistosta, etsii kohtausta, johon tekee mieli matkustaa uudestaan. (Vikman 2006, 16.)

Mahdollisuus kirjoittaa äänimaisemasta on voinut aktivoida henkilöitä luonnon kokemiseen tekstiään varten (Vikman 2006, 17). ”Kun yksittäiset äänet ja äänimaisemat muut-

tuvat, myös ympäristön äänten merkitykset kuulijalleen ja siten ympäristön tulkitsemisen perusteet muuttuvat” (Uimonen 2014, 325).

Maaseudulta kaupunkiin muuttaminen tarkoitti minulle sitä, että piti tottua kuuntelemaan liikenteen melua. Varsinkin alussa erityisesti ambulanssien äänet saivat hätkähtämään. Ennen siihen liittyi huoli siitä, että jollekin tutulle olisi tapahtunut jotakin. Vähi-tellen ääni on muuttunut yhä enemmän osaksi kaupungin muuta melua ja kohinaa.

Jotkut äänet voivat olla myös sellaisia, ettei niitä ole enää mahdollista kuulla. Siitä yksinkertaisin esimerkki on vaikkapa jonkun edesmenneen henkilön tapa puhua. Unohduksiin jääneitä, kadotetuiksi luultuja äänimuistojaan voi pyrkiä kirjoittamaan, vaikka se ei olekaan sama asia kuin itse äänen kuuleminen jälleen. Sata suomalaista äänimaisemaa – projektiin tulleissa teksteissä kuvattiin esimerkiksi muistinvaraisia ääniä (Järvi-luoma ym. 2006, 6–7).

Seuraavaksi käyn lävitse muutamia esimerkkejä siitä, miten aistit ovat kerronnallisia ja miten ne kuvaavat paikkaa.

6.3 Kokemus ja aistit kirjoittamisessa ja kirjallisuudessa

Kirjallisuudessa paikka rakentuu kerronnan kautta. Teoksessa voidaan esimerkiksi kertoa, millainen kokemus henkilöllä on omasta elinympäristöstään. Tarinan edetessä kokemuksessa voi tapahtua muutoksia ja totuttu rutiini rikkoutua. Aistittu maailma ei olekaan sellainen, kuin sen alussa kerrottiin olevan. Tällainen tilanne on *Harjukaupungin salakäytävissä*.

Pariisin ja Budapestin kaltaisissa kaupungeissa aistit avautuivat keräämään elämyksiä, mutta Jyväskylä tuuditti turtumukseen. Olli oli viettänyt lapsuutensa parhaat kesät Jyväskylässä, mutta muistoissa kaupunki oli kauniimpi, suurempi ja maagisempi. (Jääskeläinen 2010, 19.)

Jääskeläisen romaanin päähenkilö on turtunut kotikaupunkiinsa. Hän ei tavoita aistiensa kautta sitä lapsuuden ja nuoruuden paikkaa, mikä kaupunki joskus on ollut. Hän ei enää näe ympärilleen muun kuin tottumuksen kautta ja on siten sokea eri näkökulmille. Ollin aivot ovat tottuneet käsittelemään ympäristöstä aistien kautta saatua informaatiota tietyllä tavalla, joten tulkinnat ovat pysähtyneet. Kun Olli kohtaa Kertun ja tutustuu maagiin ympäristöihin, hän alkaa nähdä Jyväskylän eri tavalla. Toisen henkilön on osoitettava hänelle kiinnostavat yksityiskohdat, jotka hän on aiemmin ohittanut.

Kuvittelu todellakin terävöittää kaikki aistimme. Kuvitteleva tarkkaavaisuus valmistaa aistit hetkellisyydelle. (Bachelard 2003, 214.)

Aistien aktivoimisen kautta voi huomata jotain, joka on aiemmin jäänyt tiedostamattomaksi. Silloin kokemus muuttuu. Kysymys on läsnäolosta. Tähän viittaa myös Goldberg (2011, 42) todetessaan, että ”[a]jistimuistot ankkuroivat nykyhetkeen ja avaavat menneisyyttä, luovat vivahteikkaan kontaktin fyysiseen todellisuuteen”. Kun kirjoittaja on kuvannut tekstissään havaintojaan, lukijan on mahdollista verrata niihin omiaan (Rentola 2002, 38). Silloin lukija voi itse oivaltaa ja kokea, sen sijaan, että kaikki annettaisiin hänelle valmiina.

Johanna Sinisalonen (2012) teoksessa *Salattuja voimia, opas valoisille ja pimeille puolille* yhdistyvät erilaisten paikkojen kokeminen sekä kaunokirjallisuus. Teos koostuu Sinisalonen vaellusretkikokemuksista ja ohjeista retkiä varten sekä yhdestä pienoisoromaanista ja lyhytproosateksteistä. Kertomuksissa vaellusympäristöt ovat tärkeässä osassa. Sinisalonen teos osoittaa, miten kirjailija voi saada inspiraatiota teksteihinsä kohtaamistaan paikoista.

Bachelard (2003, 116–117) kuvaa, miten kaupungin häiritsevät äänet voi muuttaa toiseksi, meren ääniksi, uneksinnan kautta. Olen huomannut itsekkin tekeväni samaa. Liikenteen huminasta syntyy kosken ääni. Kirjoitin tästä omaelämäkerrallisuuden kurssilla:

Alhaalla humisee autojen liikenne, se on kuin koski, jonka ääni ei milloinkaan vaikene. Autot lainehtivat, pujahtelevat karikkojen ohitse. Tiet ohjaavat suunnan minne niiden pitää mennä, niin kuin joen uomakin tekee vedelle, tikuille, kaloille ja kaikelle, mikä siellä ikinä mukana kelluukaan, virran vietävänä.

Suurkaupungin kerrostaloista voi puuttua elementtejä, jotka ovat yhteydessä kotoisuuteen ja luontoon (Bachelard 2003, 114–115). Novellissani *Jätät sen minkä päätät* päähenkilön tilanne on samankaltainen. Hänelle kerrostalo ei edusta ajatusta kodista. Oletan, ettei tilanne ole todellisuudessa niin jyrkkä. Kerrostalot ja kaupunki voivat tarjota samankaltaisia elementtejä uneksinnan mahdollistamiseen kuin muutkin asuinympäristöt. Kysymys on siitä, millaiseen elinympäristöön on itse kiinnittynyt.

Bachelard kuvailee unitaloa. Se rakentuisi ullakosta, kellarista ja pohjakerroksesta sekä mahdollisesti vielä yhdestä välikerroksesta. Kerroksia yhdistäisivät portaikot. (Bachelard 2003, 112.) Samalla tavoin kuin talon arkkitehtuuria voi lähestyä mielessään erilaisten kerrosten luomisen kautta, myös omaan elinympäristöön liittyvät erilaiset kerrokset, ja niitä voi kirjoittamisella tuoda aistittavaksi. Niin taivas, talojen eri korkeudet, tunturien, mäkien, vaarojen laet, katutasot ja maan alla olevat metrot sekä luolastot ja kellarit, kaikki eri ulottuvuudet, ovat paikassa yhtä aikaa läsnä luoden kokonaisuuden.

Vainonen kuvaa fyysistä ja psyykkistä todellisuuttamme siten, että ensimmäisessä painottuu sen yhteisesti jaettu samankaltaisuus ja jälkimmäisessä ainutlaatuisuus ja erilaisuus muiden kokemuksiin verrattuna (Vainonen 2003, 31). Omista kokemuksistaan kirjoittaa oikein, sillä niiden suhteen jokainen on itse auktoriteetti (Ihanus & Bolton 2009, 113). Jokainen aistii ympäristöään omista lähtökohdistaan. Kirjoittamisessa on mahdollisuus tavoitella omaa rehellistä kokemustaan.

Aistinen maailma sekä tunteet ja ajatuksetkin on kuviteltava ja kuvattava totuudenmukaisesti (Ahti 2002, 8). Tämä oman aidon kokemuksen ilmaisemisen vaade tuntuu yhtä aikaa raskaalta ja helpottavalta. On olemassa jotain, joka peittää todellisen kokemuksemme alleen. Sen voi ajatella olevan esimerkiksi konventiot ja tottumukset. Tai, kuten Goldberg toteaa, ne itselle kerrotut näkemykset, jotka vähitellen ovat peittäneet alleen totuuden (Goldberg 2011, 42). Kirjoittamisella voi päästä niiden ohitse, jos vain tarttuu haasteeseen.

6.3.1 Inspiraatioretket

Mazzarella kertoo teoksessaan *Elämä sanoiksi*, miten hänen isänsä pyysi apua kirjoittaessaan puheitaan, mutta saatuaan tyttäreltään tai vaimoltaan neuvoja, hän hylkäsi ne ja sai samalla itse idean. ”Jos tämä kirja inspiroi, se voi inspiroida nimenomaan kiertoteitse”, Mazzarella toteaa. (Mazzarella 2013, 14–15, 17.) Suhtaudun samaan tapaan maisemaan ja paikkoihin tehtäviin retkiin. Ne voivat olla joko inspiraatiota suoraan tai sitten epäsuorasti. Nähty asia voi herättää muiston toisesta paikasta ja tilanteesta. Jos inspiraatioretken jälkeen kirjoittaa, ei tekstin tarvitse kertoa siitä paikasta, minne retki on tehty, vaan niistä mielikuvista, jotka siellä syntyivät.

Olen ollut mukana Kortepohjan vapaa-aikatoimikunnan kirjoittajapiiri KorteScriberumin toiminnassa vuodesta 2011. Kirjoittajapiirissä kokoonnutaan keskustelemaan kirjoittamisesta, tehdään kirjoitusharjoituksia ja annetaan palautetta toistemme teksteistä. Vuonna 2014 aloitettiin inspiraatioretket. Tarkoituksena on mahdollisuuksien ja kiinnostuksen mukaan käydä jossakin paikassa ja ehkä kirjoittaa jotain joko heti paikan päällä tai retken jälkeen. Retket ovat olleet erilaisia. Vuoden 2014 loppuun mennessä inspiraatioretkiä on tehty Tourujoelle, Kankaan tehtaan ympäristöön, Laajavuoren läheiseen metsään ja luolaan, Harjulle sekä Mänttään. Tämänkaltaiset retket ovat olleet minulle yksi mahdollisuus testata, miten paikkakokemukset vaikuttavat omaan kirjoittamiseen.

Tourujoen retkeen liittyen kirjoitin ensin muistikirjaani tajunnanvirtamaisen tekstin, jota myöhemmin muokkasin selkeämmäksi kokonaisuudeksi²¹. Se on pääasiassa kuvaus tunnelmasta ja luonnosta. Teksti on kirjoitettu puiden näkökulmasta niiden omaan ympäristöönsä sekä siellä kulkevaan henkilöön.

Oli yllättävää huomata, miten reitin varrella olleet yksityiskohdat vähitellen sulautuivat osaksi omaa tekstiään. Siinä on joki, puut, äänimaisemaa, läheinen vanha hautausmaa sekä jo matkalla Tourujoelle kohdatut asiat, kuten sillat, pajunkissat ja vedessä lojunut kangas.

Harjukaupungin salakäytävissä liikutaan myös Tourujoen ympäristössä. Seuraavaksi on esimerkkinä kohta, jossa Jääskeläinen kuvaa tuota paikkaa:

Olli ylitti sillan. Tourujoki virtasi sen alla sameana. Laaksomaisema olisi sopinut sellaisenaan matkailumainokseen: joesta heijastuvia puita, pikantti rantatie ja silmää miellyttäviä korkeuseroja.

Näkymä mainittiin käsikirjoituksessa. Maalauksellisuudessaan maisema oli epäkeskisuomalainen. Sitä katsellessa oli helppo kuvitella olevansa ulkomailla, tai ehkä jopa elokuvassa.

Olli tunsikin maisemaa katsoessaan vaikeasti määriteltävää kaipuuta. Samalta tuntui kiehtovan unen tai koskettavan elokuvan jälkeen. [--]

Hän jatkoi matkaa, laskeutui puisia portaita kävelytielle ja käveli maisemaan, jota oli äsken katsellut sillalta. Talvella sorsat parveilivat sillan tuntumassa ruokkijoita odottaen. Nyt ne olivat jossain toisaalla. (Jääskeläinen 2010, 99.)

En ollut lukenut teosta ennen kuin kirjoitin oman tekstini Tourujoesta. Nyt kun luen tuota kohtaa, näen Jääskeläisen tekstin lävitse minun oman tekstini sekä todellisen Tourujoen. Vaikka kirjoitin eri tyylillä inspiraatiotekstini, on siinä läsnä maisemasta jotakin samaa, kuten ajatus paikan maalauksellisuudesta sekä irrallisuus ja erilaisuus suhteessa muuhun ympäristöön.

Harjukaupungin salakäytävissä päähenkilö on menettänyt kykynsä nähdä kaupunkinsa elävänä, kunnes hän herää näkemään sen uudelleen. Peuran *Valon reunalla* taas kuvaa tilannetta, jossa erityisesti päähenkilön ja luonnon välinen suhde on voimakas. Ne peilaavat toisiaan. Goldberg kirjoittaa intiimiydestä ja läheisyydestä sekä niiden pelosta (Goldberg 2011, 104).

Jos löydämme jotakin, mikä saa meidät reagoimaan, meidän pitää lukea sitä uudelleen ja uudelleen, niin että se tulee osaksi meitä. Näin teksti ei tuhoa meitä vaan tekee meistä entistä suurempia. Kun kirjoitamme, meidän pitää vain tiedostaa, milloin olemme liikkeessä jotakin kohti ja jäädä sinne. (Goldberg 2011, 104.)

²¹ Liite 2.

Peuran kuvaus luonnosta ja joen vaikutuksesta elämään on voimakas. Hänen käyttämänsä kieli upottaa mukaansa. Joskus omassa kirjoittamisessa voi olla tilanteita, jolloin alkaa perääntyä. Silloin voi muistaa omista lukemiskokemuksistaan, että joku on uskaltanut kirjoittaa rohkeasti kohti vaikeitakin asioita tai käyttänyt arjesta erillisiä kuvaustapoja pyrkiessään ilmaisemaan aistitun, koetun hetken sanojen kautta. Tämänkaltaisista teksteistä voi hakea itselleen sekä turvaa että inspiraatiota. Silloin kyseessä on jaettu kokemus siitä, miten eri tavoin havaintoja voi kuvata.

Kun omaa tekstiään lukee yhtä aikaa Jääskeläisen romaanin kanssa, paikan kerroksellisuus korostuu. Inspiraatiotekstissäni on esimerkiksi seuraava kohta:

Olet jähmettynyt paikoillesi. Katsot jokea, sen virtaa, joka jatkaa matkaansa niin helposti kuin sille ei koskaan olisi tapahtunut mitään pahaa.

Mutta me tiedämme, ettei jokemme koskaan kerro kaikkea. Sen virta on raskasta ja tukahdutettua, aika on pakottanut sen kulkemaan reittejä, joita se ei ole tuntenut omakseen. Vieraat rannat ja rakennukset ovat repineet sen pintaa ja vaimentaneet entisen hyräilyn kuulumaan paksujen kiviseinien lävitse. Se ei ole yhtään sen vapaampi kuin sinä, vaikka kuvittelet muuta.

Menneisyydestään huolimatta jokemme on aina lopulta saanut sen, minkä on halunnut. Se on osannut jäädyttää meidätkin paikoillemme, vain katsomaan sen kulkua. Se on jatkanut liikettään ja me olemme jääneet tähän, myötäilemään sen välkähdyksiä, sen jokaista mielenliikettä. Me varjelemme sitä, olemme sen ainoat kumppanit matkallaan. Palkkionamme joki kastelee jalkamme keväisin, ja talvisin tuuli lennättää jään pinnalta ohutta huurretta koristukseksemme. Silloin oksamme peittyvät hennoin kukkasin, ja me voimme vihdoinkin loistaa yhtä kirkkaina kuin kesäisin rinteiden huntuna olevat pikkuiset valkovuokkomme.

Näkymä on erilainen, mutta silti samasta paikasta, mistä Jääskeläisenkin kuvaama ympäristö on. Kuvaukseni joesta on lähempänä *Valon reunalla* teoksen maailmaa. Molemmissa on oleellista luonnon ja henkilön välinen yhteys. Peura kirjoittaa esimerkiksi seuraavasti:

Minäkin istuin pilkillä. Nojasin poskeni vasten isän pehmoista lammasturkkia ja tunsin suussani kiristyksen, jonka myös joki tunsu, kun kylmyys puristi kasaan veden muistin ja pakotti sen pysymään jähmeänä koko pitkän talven. Purin hampaat yhteen ja toivoin, että tulisi pian kevät ja aurinko hyväilisi jääpeitteen hauraaksi. Joen todellinen pinta sijaitti ohuen jääriitteen alla, ja kesällä, kun jää näytti sulaneen kokonaan, saattoi vedenpinnalla nähdä kuulakkaan kalvon, joen lempeästi hehkuvan auran. (Peura 2005, 29.)

Eriaiset kuvaukset joesta kulkevat mukanani ja niihin myös Peuran teksti vie. Minulla on Torniojoen ja Kemijoen lisäksi mukanani nyt myös Tourujoki. Jokainen joen kuva keskustelee keskenään ja mukautuu sisäkkäin kirjoittamieni ja lukemieni jokien kanssa. Minulla ei ole vain talon muotoista paikkaa mieleni muistissa, vaan myös muita paikkoja, ehkäpä juuri niitä mielenmaisemia, joiden kautta hahmotan elinympäristöäni.

Jos välttää, kuten Bachelard (2003, 32–34, 44, 47–49) ehdottaa, kriittistä lukutapaa tai syiden ja seurausten etsintää sekä analysointia kirjoittamiensa kuvien lukemisessa, voi inspiraatioteksteihin, sekä myös paikkapäiväkirjaan, suhtautua hyväksyvämmiin ja antaa niiden kajahdella. Ne ovat kuvia, tekstejä, jotka saavat olla sellaisia kuin ovat. Niiden ei tarvitse edustaa mitään suurta arvostettavaa kaunokirjallisuutta, vaan ne ovat arvokkaita sellaisenaan, koska niiden kautta on päässyt yhteyteen omaan kokemukseensa ja aistimuksiinsa elinympäristöstään. Omiin teksteihinsä voi siksi astua sisään ja katsoa sitä maisemaa, jonka niissä on itselleen kuvannut. Samalla aistien yksityiskohtaisten kuvauksen kautta voi tavoittaa paikan muiston. Ja vaikka tuo muisto on nyt kääriytynyt kerrottuun tarinaan, ei se tarkoita, etteikö sitä voisi muuttaa ja muokata. Oman paikan uudelleen kirjoittamisen ei tarvitse perustua kriittiseen arvioon siitä, mikä olisi hyvää tekstiä, vaan siihen, mitä itse haluaa tekstinsä kautta etsiä ja löytää.

Muistan, millaista on ollut käydä Tourujoella ja muissakin inspiraatioretki paikoissa, mutta muistan myös ne tekstit, jotka olen kirjoittanut. Lyhyetkin merkinnät riittävät siihen, että minulla on olemassa materiaalia, joiden kautta palauttaa mieleeni kyseiset paikat. Näistä teksteistä voi hakea inspiraatiota myös muuta kirjoittamistaan varten.

Inspiraatioretkiä voi tehdä myös ilman kirjoittajapiirin kaltaista ryhmää. Julia Cameron (2002, 33–35) kuvailee teoksessaan *Tie luovuuteen* ideaa taiteilijatreffeistä, jossa tarkoituksena on viettää aikaa oman sisäisen taiteilijansa kanssa ja ruokkia luovuutta. Inspiraatioretkiä voi ajatella samankaltaisena toimintana eli pyrkimyksenä lisätä tietoista aistien käyttöä elinympäristössään ja sen ulkopuolella sekä herätellä mieltä tekemään huomioita arjesta.

Inspiraatioretkille osallistuminen on saanut minut silloin tällöin lähtemään liikkeelle ympäristööni päätöksellä, että nyt annan itselleni luvan ihmetellä ja tehdä havaintoja kaikessa rauhassa. Kuvittelemalla voi täyttää nekin maisemat, jonne ei suoraan näe. Kerrostalot peittävät aina taaksensa jotakin ja korkeiden vaarojen tai tunturien taakse on vaikeaa kurkottaa. Jotakin siellä täytyy kuitenkin olla piilossa. Mielikuvituksensa voi päästä valloilleen ja laittaa arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun uusiksi. Kirjoittamalla voi tehdä näkyväksi kaiken sen, mitä en juuri tästä kohtaa havaitse.

Inspiraatiota voi hakea myös niistä ympäristöistä, joissa unissaan on. Unessa nähty, eletty paikka on mahdollista kirjoittaa ylös niin kummallisena ja sumuisena kuin se olikin. Siten saadaan aikaiseksi jälleen ehkä hieman nyrjähtänyt, mutta itselle tuttu ympäristökuvaukset, jota on mahdollista kehittää eteenpäin. Kirjoittamisen osuuden novelleis-

tani *Riittävän arvokas palautettavaksi* syntyi unessa näkemäni kaupan pohjalta. Paikka jäi mieleeni kummallisuutensa vuoksi. *Saadakseen vastauksia on pysähdyttävä* on kuvaus hyvin unimaisesta paikasta, jossa mikään ei ole niin kuin pitäisi. Unenkaltaisuus on antanut minulle mahdollisuuden leikkiä paikan monilla eri ulottuvuuksilla.

Antti Hyryn (1981, 37–38) novelli *Maantieltä hän lähti* kiteyttää sisäänsä paikan liikkuvuuden silloinkin, kun pysyisi yhdessä kohtaa. Siinä kuvittelu on kuin liikettä jotakin kohti ja takaisin. Tuon tekstin kaltaisia matkoja, kurkotuksia elinympäristöönsä voi itsekin tehdä tekstinsä kautta.

7. Lopetus

Kotona kaikkialla, aloillaan ei missään – siinä asumusuneksijan motto. Asumista koskeva uneksinta häiriintyy sekä lopullisessa että todellisessa talossa. On aina pidettävä avoimena mahdollisuutta uneksia paikasta jossakin toisaalla. (Bachelard 2003, 172.)

Erilaisista paikoista kirjoittaminen ja lukeminen ovat hyödyllisiä keinoja tavoittaa nykyhetken, menneen ja tulevan sekä mahdollisten ja mahdottomien olemisten alueita. Silloin sukeltaan uneksinnan alueelle, jossa erilaiset paikat asettuvat toistensa lomaan ja muodostavat jokaiselle oman henkilökohtaisen kokonaisuuden, jossa voi kulkea mielensä polkuja pitkin.

Paikka ulottuu aiheena laajalla. Se on olemassa tässä ja nyt todellisena ympäristönäni muuttuen sen mukaan, minne ikinä menenkin. Se on mukanani mielikuvana ja mielenmaisemana, vaikuttamassa siihen, miten havaitsen ja koen asioita. Se voi olla juurieni kautta muistojen alueella, jonne voin ajatuksissani palata, tai se voi olla odottamassa tulevaisuudessa kuvana, jota kohti voin pyrkiä.

Oman paikkansa voi sanallistaa. Kirjoittamisen ja lukemisen kautta voi itse osallistua merkitysten luomisen prosesseihin ja tiedostaa, miten mielikuvat syntyvät. Fiktio ja fakta, todellisuus ja taide ovat vuorovaikutuksessa keskenään.

Pro gradussani olen näyttänyt, miten monitahoisesti kirjoittaminen, kirjallisuuden lukeminen ja oma elinympäristö voivat kietoutua toisiinsa. Niiden välisiä rajoja voi olla jopa vaikeaa hahmottaa, sillä ne toimivat ihmisen mielen sisäisillä tasoilla. Ympäristömme sisältää valmiiksi kertomuksia, esimerkiksi paikan hengen, yhteisön tarinoiden, historiaan liittyvien muistojen ja myyttisten merkitysten kautta. Niitä ei välttämättä tule arjessa vain tiedostettua. Tarvitaan jotain, joka havahduttaa näkemään oman paikan uudella tavalla. Kirjoittaminen voi olla tämänkaltainen keino, jolla voi herättää itsensä havaitsemaan ja aistimaan aktiivisesti.

Luovuus on osa tätä prosessia. Luovan kirjoittamisen keinot kuten vieraannuttaminen voi auttaa muuttamaan omaa kokemustaan. Teksteissään voi leikkiä, ympäristönsä voi nähdä kummallisiltakin tuntuvista näkökulmista ja paikat voivat saada aivan uusia merkityksiä. Vaikka omaa elinympäristöään, varsinkaan sitä kaikkien yhteistä, avointa julkista tilaa, ei voisi todella muuttaa, voi sen kirjoittamisen kautta rakentaa mielessään uusiksi.

Kirjallisuudesta voi hakea itselleen inspiraatiota ja uusia näkökulmia elinympäristöönsä. Luetut paikkakuvaukset voivat herättää kirjoittamaan. Omia kokemuksiaan voi

pohtia sekä tallettaa paikkapäiväkirjan sivuille. Inspiraatioretkiltä voi etsiä materiaaleja kirjoittamiseensa. Kirjoittamalla voi oppia jotain itsestään, mutta samalla myös kehittää omaa tapaansa nähdä asioita. Yhteisesti jaetun, julkisen tilan kokemukset muuttuvat kirjoittaessa yksityisiksi, mutta lukiessaan niiden voi havaita olevan osa ihmisen ja paikan välistä vuorovaikutusta, joka sisältää myös yhteisen jaetun kokemuksen.

Pro gradun tekeminen on ollut paikkaan sidottu prosessi. Kun aloitin työni suunnittelun, ideanani oli tutustua kirjoittamisen kautta omaan synnyinseutuuni. Kuitenkin huomasin aika pian, että tämän hetkinen elinympäristöni veti huomion itseensä. Aivan kuin muusakin paikan kirjoittamisessa, myös pro graduun liittyen voin todeta, että on vaikeaa sanoa, kumpi oli ensin, paikka vai siitä syntynyt teksti. Ne molemmat ovat kietoutuneet toisiinsa. Pro graduni kirjoittaminen on vaikuttanut siihen, miten näen paikkahistoriani ja ympäristöni, mutta samalla edellä mainitut asiat ovat myös olleet osa tämän tekstin syntymistä ja muotoutumista.

Paikan, kirjoittamisen ja kirjallisuuden yhteys toisiinsa on kerroksellinen. Jos aloittaisin pro graduni tekemisen nyt, rajaisin sitä koskemaan tarkemmin jotakin tiettyä aihealuetta. Toisaalta pro graduni toimii laajempänä pohdiskelevana katsauksena aiheeseen. Siitä on mahdollista ottaa yksittäisiä teemoja uudelleen tarkastelun kohteeksi. Paljon jäi eri osa-alueita työni ulkopuolelle, joihin olisi ollut kiinnostavaa syventyä.

Aihetta voi tarkastella esimerkiksi kirjoittamisterapeuttisten menetelmien näkökulmasta tai yhteisöllisesti kirjoitettujen paikkatarinoiden kautta. Voitaisiin selvittää, onko ihmisillä tarvetta kirjoittaa kohdennetusti juuri omasta paikastaan niin, ettei se esimerkiksi olisi vain osa omaelämäkerrallista tekstiä tai jotakin hanketta, jossa kerätään talteen paikkamuistoja. Kysymyksenä voisi esimerkiksi olla, auttaako kirjoittaminen sopeutumaan nopeammin johonkin uuteen paikkaan. Samalla voitaisiin selvittää, millaisia paikan kirjoittamisen tapoja on olemassa esimerkiksi Internetissä. Kirjailijoiden omat käsitykset paikan merkityksestä kirjoittamiselle sekä heidän teostensa vaikutus ja merkitys paikan muodostumiselle ovat myös kiinnostavia aiheita.

Kirjoittaminen ja lukeminen eivät ole ensisijaisia tapoja, joilla rakentaa omaa paikkasuhdettaan. Kuitenkin olen pro gradukseni pyrkinyt osoittamaan, että ne ovat mahdollisuus, joka kannattaa ottaa huomioon. Erityisesti silloin, jos haluaa syventää ja laajentaa omaa näkemystään niistä kaikista mahdollisista elinympäristöistä, jotka ovat olemassa. Oman paikkansa voi kirjoittaa uudelleen.

Lähdeluettelo

Ahti Risto (2002) *RunoAapinen: aistisen, tunteellisen ja älyllisen kirjoittamisen alkeet*. Tampere: Sanasato Oy.

Ainiala Terhi, Saarelma Minna & Sjöblom Paula (2008) *Nimistötutkimuksen perusteet*. Tietolipas 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Anttonen Veikko (2014) Kotona maisemassa. Mytologian spatiaalinen rakentuminen. Teoksessa Seppo Knuuttila & Ulla Piela (toim.) *Ympäristömytologia*. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 74–88.

Bachelard Gaston (2003) *Tilan poetiikka*. Suom. ja esipuheen kirjoittanut Tarja Roinila. (*Le poétique de l'espace* 1957) Helsinki: Nemo.

Bradbury Malcolm (1996) Introduction. Teoksessa Malcolm Bradbury, general editor. *The Atlas of Literature*. London: De Agostini Editions. 8–9.

Cameron Julia (2002) *Tie luovuuteen. Henkinen polku syvempään luovuuteen*. Suom. Pekka Pakkala. (*The Artist's Way* 1992) 4. painos. Helsinki: Like.

Carlsson Sinikka (2010) Rakel Liehun pohjoiset runot. Teoksessa Sinikka Carlsson & Liisi Huhtala & Sanna Karkulehto & Ilmari Leppihalme & Jaana Märsynaho (toim.) *Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1261, Tiede. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 178–181.

Coles Katharine (2013) Forward, Wayward: the Writer in the World's Text, at Large. Teoksessa Jeri Kroll & Graeme Harper (edit.) *Research Methods in Creative Writing*. Houndmills: Palgrave Macmillan. 155–174.

Cresswell Tim (2007) *Place. a short introduction*. Short introductions to geography. First published 2004. Malden, MA: Blackwell Publishing.

Enges Pasi (2014) Myyttisiä maisemia ja uskomuksellisia ympäristöjä. Kansanuskon-tutkimuksen näkökulmia ympäristömytologiaan. Teoksessa Seppo Knuuttila & Ulla Piela (toim.) *Ympäristömytologia*. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 89–106.

- Erkkilä Raija (2005) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. 1. painos. Helsinki: Dialogia. 195–226.
- Frog (2014) Mytologia on katsojan silmässä. Miten myytit merkityksellistävät maailmaa. Teoksessa Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.) *Ympäristömytologia*. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 59–73
- Goldberg Natalie (2011) *Lukeva mieli. Tekstin arkkitehtuuria etsimässä*. Suom. Niina Hakalahti & Jyrki Tuulari. (*Thunder and Lightning. Cracking open the Writer's Craft* 2000) 2. painos. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Haapala Arto & Lehtinen Markku (toim.) (2000) *Elämys, taide, totuus. Kirjoituksia fenomenologisesta estetiikasta*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hakkarainen Marja-Leena (2009) Babylon vai Ateena? Nykyromaanin monikulttuuriset suurkaupungit. Teoksessa Seija Ridell & Päivi Kymäläinen & Timo Nyssönen (toim.) *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa. Tieteidenvälisiä otteita vallasta kaupunki-, media- ja virtuaalituloissa*. Tampere: Tampere University Press. 210–239.
- Harper Graeme (2013) The Generations of Creative Writing Research. Teoksessa Jeri Kroll & Graeme Harper (edit.) *Research Methods in Creative Writing*. Houndmills: Palgrave Macmillan. 133–154.
- Heinänen Seija & von Bonsdorff Pauline & Kaukio Virpi (toim.) (2011) *Tunne maise-ma*. Jyväskylän taidemuseo ja Maaseudun sivistysliitto. Jyväskylän taidemuseon julkaisu 1. Helsinki: Maahenki Oy.
- Hosiaislouma Yrjö (2003) *Kirjallisuuden sanakirja*. WSOY sanakirjat. Helsinki: WSOY.
- Hulmi Heli (2010) *Saattaen vaihdettava. Vapaudu kirjoittamalla*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Hustvedt Siri (2011) *Vapiseva nainen. Hermojeni tarina*. Suom. Kaisa Sivenius. (*The Shaking Woman or A History of My Nerves* 2009) Helsinki: Otava.
- Häkli Jouni (2004) *Meta hodos. Johdatus ihmismaantieseen*. 2. painos. Tampere: Vas-tapaino.

Ihanus Juhani & Bolton Gillie (2009) Kirjoittamiskäytäntö ja itsen kehittäminen. Suom. Terhikki Linnainmaa. Teoksessa Juhani Ihanus (toim.) *Sanat että hoitaisimme. Terauttinen kirjoittaminen*. Helsinki: Duodecim. 110–135.

Järviluoma Helmi & Koivumäki Ari & Kytö Meri & Uimonen Heikki (toim.) (2006) *Sata suomalaista äänimaisemaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1100. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja, Sarja A, Tutkimuksia 7. Helsinki: [Tampere]: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; [Tampereen ammattikorkeakoulu].

Järviluoma Helmi & Koivumäki Ari & Kytö Meri & Uimonen Heikki (2006) Esipuhe. Teoksessa Helmi Järviluoma & Ari Koivumäki & Meri Kytö & Heikki Uimonen (toim.) *Sata suomalaista äänimaisemaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1100. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja, Sarja A, Tutkimuksia 7. Helsinki: [Tampere]: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; [Tampereen ammattikorkeakoulu]. 6-9.

Kajannes Katriina (2005) Henri Bromsin *Paikan henki* ja Eero Tarastin *Professori Amfortasin salaisuus* utopioina. Teoksessa Anna Helle & Katriina Kajannes (toim.) *PoMontila. Kirjoituksia kirjallisuuden postmodernismista*. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan julkaisusarja numero 74. Jyväskylä: Kampus Kustannus. 92–117.

Karjalainen Pauli Tapani (1997) Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Tuukka Haarni & Marko Karvinen & Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maise-ma. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino. 227–241.

Karjalainen Pauli Tapani (2003) Geobiografinen kysymys: paikat ja elämämme kertomukset. *Synteesi* 3/2003. 11–19.

Karjalainen Pauli Tapani (2004) Ympäristö ulkoa ja sisältä: Geografiasta geobiografiaan. Teoksessa Raine Mäntysalo (toim.) *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. Ympäristöalan julkaisuja. Oulun yliopisto. Jyväskylä: [Oulu]: Atena; Oulun yliopisto. 49–68.

Karjalainen Pauli Tapani (2006) Topobiografinen paikan tulkinta. Teoksessa Seppo Knuuttila & Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 83–92.

Kaukio Virpi (2013) *Sateenkaari lätäkössä. Kuvitellun ja kerrotun ympäristöestetiikka*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 48. Joensuu: University of Eastern Finland.

Kaukio Virpi (2014) Tuoksussa ympäristön tarina. Teoksessa Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.) *Ympäristömytologia*. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 202–218.

Kinnunen Arne (1985) *Draaman maailma. Villiintynyt puutarha*. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Knuutila Seppo & Piela Ulla (toim.) (2014) *Ympäristömytologia*. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Knuutila Seppo & Piela Ulla (2014) Ympäristömytologia – havainto ja tulkinta. Teoksessa Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.) *Ympäristömytologia*. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 7-17.

Koho Satu (2008) *Minun tuuleni, minun mereni. Koettu ja eletty paikka Joni Skiftesvikin martinniemiäisteoksissa*. Diss. Oulun yliopisto. Haukipudas: Satu Koho.

Koskela Lasse & Rojola Lea (2000) *Lukijan ABC-kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin*. Tietolipas 150. 2.painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kurikka Kaisa (1998) Opaskartaksi antologiaan. Teoksessa Kaisa Kurikka (toim.) *Paikkoja ja tiloja suomalaisessa kirjallisuudessa*. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja A. N:o 37. Turku: Turun yliopisto. 7–11.

Kymäläinen Päivi (2005) *Geographies in Writing. Re-imagining Place*. Nordia Geographical Publications. Volume 34:3. Publications of the Geographical Society of Northern Finland and the Department of Geography, Diss. Oulun yliopisto, maantieteen laitos. Oulu: Oulun yliopisto.

Laitinen Riitta (2004) Johdanto tilan kokemisen kulttuurihistoriaan. Teoksessa Riitta Laitinen (toim.) *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Cultural History – Kulttuurihistoriaa 4. Turku: Turun yliopisto. 1–13.

Lehtonen Mikko (1996) *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.

Martinheimo Asko (2000) *Parempi lause. Uusia vir(i)kkeitä luovaan kirjoittamiseen*. 1. painos. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Mazzarella Merete (2013) *Elämä sanoiksi*. Suom. Raija Rintamäki (*Att berätta sig själv* 2013) Helsinki: Tammi.

Mäkelä Matti (1994) Mätämunia ja surrealistejä. Kaupunkiromantiikka ja urbaani dekadenssi Mika Waltarin Palmu -teoksissa. Teoksessa Johanna Matero & H.K. Riikonen (toim.) *Murhaava miljöö. Tutkielmia dekkarikirjallisuuden ympäristökuvauksista*. Turun Yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja A, N:O 30. Turku: Turun yliopisto. 101–118.

Niemi Marjaana toim. (2008) *Lontoo. Kirjailijan kaupunki*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1139, Tieto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Norkola Tero (1996) Kirjoituksia sydänten kammioista. Henkilökohtaisen päiväkirjan poetiikkaa. Teoksessa Tero Norkola & Eila Rikkinen (toim.) *Sivupolkuja. Tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille*. Tietolipas 148. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 37–50.

Nyman Kaj (2003) ”Kun on tunteet” Kaupungin estetiikka ja kaupunkilaisten hyvinvointi. *Synteesi* 3/2003. 20–27.

Paulaharju Marjut (toim.) (2009) *Oulu. Kirjailijan kaupunki*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1205, Tieto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Peura Maria (2012) *Antaumuksella keskeneräinen. Kirjailijan korkeakoulu*. Helsinki: Teos.

Pietiläinen Katri (2005) Päiväkirja mielen avaajana ja persoonallisen kasvun välineenä. Teoksessa Silja Mäki & Terhikki Linnainmaa (toim.) *Hoitavat sanat. Opas kirjallisuusterapiaan*. 1. painos. Helsinki: Duodecim. 99–114.

Raivo Petri J. (2004) Historialliset maisemat ja maantieteellinen muisti. Näkökulmia sotahistorian sijainnilliseen representaatioon. Teoksessa Raine Mäntysalo (toim.) *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. Ympä-

ristöalan julkaisuja. Oulun yliopisto. Jyväskylä: [Oulu]: Atena; Oulun yliopisto. 141–163.

Rentola Marketta (2002) *Kirjoita hyvin. Ilmaise itseäsi, tavoita lukijasi*. 2. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Ridell Seija & Kymäläinen Päivi & Nyysönen Timo (2009) Julkinen tila tänään - kuhi-
naa lomittuvilla rajapinnoilla. Teoksessa Seija Ridell & Päivi Kymäläinen & Timo
Nyysönen (toim.) *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa. Tieteidenvälisiä otteita val-
lasta kaupunki-, media- ja virtuaalituloissa*. Tampere: Tampere University Press. 7–38.

Riikonen Heikki (1997) Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisössä. Sukupolvet ja
muistinvaraiset alueet. Teoksessa Tuukka Haarni & Marko Karvinen & Hille Koskela &
Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*.
Tampere: Vastapaino. 179–189.

Rimmon-Kenan Shlomith (1999) *Kertomuksen poetiikka*. Suom. Auli Viikari. (*Narra-
tive Fiction: Contemporary Poetics* 1983) 2. painos. Tietolipas 123. Helsinki: Suoma-
laisen Kirjallisuuden Seura.

Roinila Tarja (2003) Gaston Bachelard, tilan ja poetiikan filosofi. Teoksessa Gaston
Bachelard. *Tilan poetiikka*. Suom. ja esipuheen kirjoittanut Tarja Roinila. (*Le poétique
de l'espace* 1957) Helsinki: Nemo. 7–30.

Russ Sandra W. (2009) Pretend Play, Emotional Processes, and Developing Narratives.
Teoksessa Scott Barry Kaufman & James C. Kaufman (edit.) *The Psychology of Crea-
tive Writing*. New York: Cambridge University Press. 247–263.

Saarenheimo Marja (2012) *Muistamisen vimma. Kirjoituksia muistista ja unohtamises-
ta*. Tampere: Vastapaino.

Saarikangas Kirsi (2011) Asuinmaiseman moniaistiset muistot. Teoksessa Seija Heinä-
nen & Pauline von Bonsdorff & Virpi Kaukio (toim.) *Tunne maisema*. Jyväskylän tai-
demuseo ja Maaseudun sivistysliitto. Jyväskylän taidemuseon julkaisuja 1. Helsinki:
Maahenki Oy. 177–185.

Salmi, Ulla (2003) Vuohihirven laidunmailla. Kaunokirjallisesta paikasta ja paikan ku-
vauksesta. Teoksessa Vesa Haapala (toim.) *Kuvien kehässä. Tutkielmia kirjallisuudesta*,

poetiikasta ja retoriikasta. Tietolipas 191. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 216–263.

Sepänmaa Yrjö (1998) *Matkan estetiikka*. Matka koettuna ja kokemus teoksena. Teoksessa Marja-Leena Hakkarainen & Tero Koistinen (toim.) *Matkakirja. Artikkeleita kirjallisista matkoista mieleen ja maailmaan*. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia. N:o 9. Joensuu: Joensuun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. 13–23.

Sepänmaa Yrjö (2014a) Ihminen luontona, luonto ihmisenä. Teoksessa Seppo Knuuttila & Ulla Piela (toim.) *Ympäristömytologia*. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 21–33.

Sepänmaa Yrjö (2014b) Ympäristöestetiikan tulevaisuus. *Synteesi* 1/2014. 2-19.

Steinby Liisa (2013) Kertomakirjallisuus. Teoksessa Aino Mäkikalli ja Liisa Steinby (toim.) *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Tietolipas 238. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 57–153.

Tani Sirpa (1997) Maantiede ja kuvien todellisuudet. Teoksessa Tuukka Haarni & Marko Karvinen & Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino. 211–226.

Tuan Yi-Fu (2006) Paikan taju: aika, paikka ja minuus. Suom. Liisa Kaski. (Sense of Place: Its relationship to Self and Time. Teoksessa Tom Mels (toim.) 2004. *Reanimating Places. A Geography of Rhythms*. Aldershot: Ashgate.) Teoksessa Seppo Knuuttila & Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 15–30.

Tuan Yi-Fu (2011) *Space and Place. The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Uimonen Heikki (2014) Hiljaisuuden ja melun tekstit – äänimaiseman kulttuurinen rakentuminen. Teoksessa Outi Ampuja & Miikka Peltomaa (toim.) *Huutoja hiljaisuuteen. Ihminen ääniympäristössä*. Helsinki: Gaudeamus. 303–327.

Vainonen Jyrki (2003) Rajankävijän päiväkirja: kirjoittamisesta, lukemisesta, kokemisesta. Teoksessa Reijo Virtanen (toim.) *Oriveden uudet opit*. 2. painos. Helsinki: Kansanvalistusseura. 22–33.

Vartiainen Pekka (2009) *Länsimaisen kirjallisuuden historia*. Helsinki: BTJ Kustannus.

Varpio Yrjö (1997) *Matkalla moderniin Suomeen. 1800-luvun suomalainen matkakirjallisuus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 681. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vikman Noora (2006) *Suomalaisuuden sydänääniä luonnon helmassa*. Teoksessa Helmi Järviluoma & Ari Koivumäki & Meri Kytö & Heikki Uimonen (toim.) *Sata suomalaista äänimaisemaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1100. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja, Sarja A, Tutkimuksia 7. Helsinki: [Tampere]: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; [Tampereen ammattikorkeakoulu]. 12–22.

von Bonsdorff Pauline (2011) Johdanto. Teoksessa Seija Heinänen & Pauline von Bonsdorff & Virpi Kaukio (toim.) *Tunne maisema*. Jyväskylän taidemuseo ja Maaseudun sivistysliitto. Jyväskylän taidemuseon julkaisuja 1. Helsinki: Maahenki Oy. 17–19.

Wellek René & Warren Austin (1969) *Kirjallisuus ja sen teoria*. Suom. Vilho Viksten ja Matti Suurpää. (*Theory of Literature* 1942, 1947, 1949, 1956.) Otavan korkeakoulukirjasto. Helsinki: Otava.

Luentomuistiinpanot

Kosonen Päivi (2014) KIKS214. Kulttuuri ja hyvinvointi. Omaelämäkerta-kurssi. (korvaa myös TAIS601) Kirjallisuus, Kirjoittaminen, Taidekasvatus (TAIKU). kevätlukukausi 2014. Jyväskylän yliopisto.

Mäki-Petäjä Kaisa (2014) TKAS122. Taiteen ja kulttuurin teoria II. Eletty ja esitetty ympäristö. Taidekasvatus (TAIKU). kevätlukukausi 2014. Jyväskylän yliopisto.

Kaunokirjallisuus

Calvino Italo (2007) *Näkymättömät kaupungit*. Suom. Jorma Kapari (*Le città invisibili* 1972) 3. painos. Helsinki: Tammi.

Hyry Antti (1981) *Novellit*. Helsinki: Otava.

Jääskeläinen Pasi Ilmari (2010) *Harjukaupungin salakäytävät*. Jyväskylä: Atena.

Kivi Aleksis (2004) *Seitsemän veljestä*. Helsinki: Gummerus.

Kivikk'aho Eila (1998) *Kootut runot*. Runot ja lyriikan suomennoksia 1942–1998. Toim. Eila Kivikk'aho ja Eila Kostamo. 3. laajennettu painos. Helsinki: WSOY.

Liehu Rakel (1987) *Joki sepittää minulle*. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Lindgren Astrid (1981) *Ronja, ryövärintytär*. Suom. Tuula Taanila. (*Ronja Rövardotter* 1981) Helsinki: WSOY.

Niemi Mikael (2002) *Populäärimusiikkia Vittulajänkältä*. Suom. Outi Menna. (*Populärmusik från Vittula* 2000) 6. painos. Like-pokkari. Helsinki: Like.

Niemi Mikael (2008) *Mies joka kuoli kuin lohi*. Suom. Outi Menna. (*Mannen som dog som en lax* 2006) Like-pokkari. Helsinki: Like.

Ollikainen Milla (2013) *Veripailakat*. Rikos kannattaa. Helsinki: Like.

Peura Maria (2005) *Valon reunalla*. Helsinki: Teos.

Proust Marcel (2007) *Kadonnutta aikaa etsimässä (2)*. *Swannin tie*. ”Swannin rakkaus” ”Paikannimet: nimi”. Suom. Inkeri Tuomikoski. (*A la recherche du temps perdu. Du côté de chez Swann. Deuxième partie. Un amour de Swann. Troisième partie. Noms de pays: le nom.*) 3. painos. Helsinki: Otava.

Proust Marcel (2008) *Kadonnutta aikaa etsimässä (1)*. *Swannin tie*. ”Combray”. Suom. Pirkko Peltonen & Helvi Nurminen. (*À la recherche du temps perdu. Du côté de chez Swann. Première partie. Combray.*) 6. painos. Helsinki: Otava.

Sinisalo Johanna (2012) *Salattuja voimia. Opas valoisille ja pimeille poluille*. Helsinki: Teos.

Tikkanen Henrik (1976) *Kulosaarentie 8 Kulosaari Puh. 35*. Suom. Elvi Sinervo. (*Brändövägen 8 Brändö Tel. 35* 1976) 2. painos. Helsinki: WSOY.

Tuuri Antti (1985) *Pohjanmaa*. 4. painos. Helsinki: Otava.

Waugh Evelyn (1997) *Mennyt maailma. Kapteeni Charles Ryderin hengelliset ja maalliset muistelmat*. Suom. Pentti Lehtinen. (*Brideshead Revisited. The Sacred and Profane Memories of Captain Charles Ryder* 1945) 2. painos. Helsinki: Otava.

Westö Kjell (2006) *Missä kuljimme kerran. Romaani eräästä kaupungista ja tahdotamme tulla ruohoa korkeammaksi*. Suom. käsikirjoituksesta Katriina Savolainen (*Där vi en gång gått* 2006) Helsinki: Otava.

Sähköiset lähteet

Kajava Marie (2013) *Mielen maisemia. Näytelmäkirjailijan yksilöllistä poetiikkaa hahmottamassa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Taiteiden ja kulttuurintutkimuksen laitos, kirjoittaminen. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/41663> (linkki tarkastettu: toukokuu 2015.)

Liite 1.

Maa voi koskettaa taivasta

Eli mitä tapahtuu, kun kulkee järven ympäri ja tekee huomioita paikkapäiväkirjaan.

Maassa oli kuollut hiiri. Toivottavasti joku eläin oli päättänyt sen päivät. Se oli armollisempi vaihtoehto kuin se oletettavampi kuva, joka käväisi Viljan mielessä.

Hän katsoi järven ylitse. Hiiri oli jälleen yksi muistutus siitä, että hänen oli päästävä toiselle puolen. Kohti jäisiä rakennuksia, jotka loistivat hiljalleen hiipuvassa iltauringossa. Taivas oli kirkkaan sininen. Vain joitakin pilvien haituvia näkyi. Ehkä ne olivat unohtuneet tuulelta ja jääneet paikoilleen, odottamaan, että jokin suurempi pilvilautta kokoaisi ne mukaansa ja pakottaisi eteenpäin.

Lokit ja tiirat kirkuivat ja päästelivät kumiankkamaisia vingahduksia. Kuin jokin olisi jatkuvasti kävellyt niiden ylitse. Linnut syöksähtelivät ympäriinsä, suojelivat järveään, oikeuttaan olla siellä. Siivet olivat niiden turva maata vastaan.

Vilja päätti lähteä. Tie olisi pitkä. Hän ei voisi kulkea suoraan siltoja pitkin, vaan olisi mentävä metsien reunojen kautta, piilouduttava rannan kaisloihin. Oli seurattava tietä. Metsässä olevat hälyttimet oli piilotettu niin, ettei niitä huomannut ennen kuin liian myöhään. Puissa ei ollut lehtiä. Pajuisinkin vain ylikasvaneita pajunkissoja, sen näköisinä, että joku oli säikäyttänyt ne todella pahasti. Turkki pörrössä.

Silti ne olivat merkki paremmasta. Menneestä, jolloin kaikkialla oli ollut värejä. Vihreyttä. Keltaisena, punaisena, kirkkaina hohtavia maisemia.

Hän tarkisti, että repussa oli kaikki tarvittava. Kiikarit, Tuomen varastamat avaimet ja kätkeytymistä varten maastoon sulautuva viitta. He olivat tehneet suunnitelman tarkasti, laskeneet etäisyyksiä ja vahtivuorojen pituuksia. Sijoittaneet ihmisten liikkeet karttaan. Tai kartan kopioon, siihen johon kaikki paikat oli merkitty muistin mukaan. Kukaan ei ollut uuden vapauden aikana päässyt kulkemaan koko järveä ympäri. Jokaisen oli pysyttävä sillä alueella, joka hänelle oli kaupungista annettu.

Jostain kuului kolahdus. Vilja varoi vilkaisemasta ympärilleen ja sulki reppunsa. Jos joku oli nähnyt, mitä siellä oli, hän saisi tietää siitä katsomattakin.

Koskaan ei voinut tietää varmasti, näkikö joku. Heitä valvottiin tornista, pidettiin huolta. Valvottiin, että kaikki oli hyvin.

Vilja muisti viime vuoden retken hylätylle junaradalle. Osa heistä oli itkenyt silloin, vaikka Tuomi oli käskenyt olemaan hiljaa. Vartijat saattoivat liikkua siellä. Varsinkin, jos he olivat varmistamassa eläimistä tehtyjä havaintoja. Vilja oli pyyhkinyt paljaalla kädellä lunta pois junasillan kaiteilta, vaikka kylmyys poltti sormia. Sen alla oli ollut

tekstiä vanhalla kielellä ja kuva tulenlieskoista, jotka nousivat maasta. Tuomi oli nähnyt kuvan, kiiruhtanut paikalle ja peittänyt merkit lumella. Viljan hän oli komentanut takaisin riviin, muiden ryhmän jäsenten luokse.

Erehdyksestään huolimatta Vilja oli valittu suorittamaan tehtävää. Tai heitä oli ollut neljä, jotka olivat harjoitelleet sitä varten. Ihan vain siltä varalta, että joku epäonnistuisi. Tuomen mukaan olisi mennyt liian paljon aikaa hukkaan aloittaa kaikki alusta. Parempi oli pitää varalta muita.

”Kyllä me sinuun luotamme, olet nopea. Pärjääät hyvin maalla, toisin kuin monet meistä, varsinkaan vanhoista sukupolvista”, Tuomi oli sanonut.

Kehuhan se oli ollut, mutta silti Viljan oli ollut vaikea hymyillä. Hän ei olisi halunnut olla samanlainen kuin vapauttajat, vaan muistuttaa enemmän omaa kansaansa, niitä, joille kaupunki oli aiemmin rajattomasti kuulunut.

Hän katsoi kohdettaan kiikareilla. Siellä valkoiset rakennukset edelleen olivat. Ne, jotka hohkasivat kylmyyttä ympärilleen. Pieniä kasoja lunta oli siellä täällä, edellisenä yönä oli jälleen satanut. Johtajien täytyi olla huolissaan auringosta, kun he uhrasivat energiaa ja ihmisten voimia jään aikaan saamiseksi. Vaikka ei se ollut mikään ihme, kun tiesi, minkä voiman he pelkäsivät vapauttavansa, jos kaupunki ei pysyisi tarpeeksi kylmänä.

Vaikka vapauttajat olivat saaneet suljettua pelkonsa kohteet kätköihinsä, eivät he olleet voineet niitä tuhota. Ja mikä jäi vähänkin eloon pinnan alle, voitiin aina herättää. Niin ainakin Tuomi ja hänen kokoamansa ryhmä uskoivat. Sitä Viljakin nyt toisti mielessään, vaikka tunsikin, miten torni häilyi tarkkailijoineen jossain taustalla.

Valkoiset rakennukset näyttivät siltä kuin ne olisivat jo alkaneet valua kohti rantaa ja vettä. Vilja hymähti ja vilkaisi kelloaan. Vielä pari minuuttia ja sitten täytyisi lähteä. Tuomi oli sanonut suoraan, ettei häntä pelastettaisi, jos kaikki menisi pieleen.

Vain muutamia ihmisiä näkyi leveällä puuttomalla rantakadulla. Kaikki muut olivat kodeissaan katsomassa lähettimistä jokavuotisia juhlia. Sitä hetkeä, kun kaupunki oli vapautettu taakastaan, joka erotti sen väen muista, ja tilalle oli tuotu vapaus ja rauha. Niin heille ainakin opetettiin.

Oli hyvä, että ihmisiä liikkui ulkona niin vähän. Oli helpompaa pysyä varjoissa, kun kukaan lapsi ei osoitellut sormellaan tai tuttu erehtynyt tervehtimään. Kaikki sellainen olisi voinut ilmiantaa hänet hetkessä.

Katuja reunustavat ja metsiin piilotetut valonheittimet eivät olleet vielä päällä. Jos hän ajoittaisi kulkunsa oikein, hän olisi jo linnoituksen luona, kun valot alkaisivat syttyä.

”Täällä ei saa olla”, kuului hiljainen ääni.

Vilja vilkaisi ympärilleen. Hän näki ikkunassa hahmon.

”Mene kotiisi”, se vielä toisti ja verhot vedettiin kiinni.

Varoitus. Vilja kirosi mielessään ja päätti kiertää harmaat asuinkolossit vielä kauempaa, vaikka se tarkoittaisikin ylimääräistä kierrosta. Tuomi oli ollut oikeassa. Hänen olisi kuljettava eteenpäin ja lopetettava liika ajattelu. Tehtävä vaatisi toteuttamista, ei miettimistä.

Vapauden aika oli alkanut, koska he olivat liian kauan miettineet, mikä olisi paras tapa taistella vastaan. Pian heidät oli kahlehdittu kiinni maahan, koska se oli vapauttajien mukaan ainoa tapa pysyä turvassa.

Vilja kulki talojen laitoja pitkin. Kiviseinät varastoivat kylmyyden. Tuulikoneiden synnyttämä viima tunki ikkunoiden raoista sisään asuntoihin. He olivat itse rakentaneet suurimman osan vanhimmista kivitaloista. Ennen se oli ollut vain varokeino. Puu syttyi liian helposti tuleen. Vaikkei kukaan olisi polttanut rakennuksia tahallaan, olisi vahinkoja saattanut silti tapahtua. Erityisesti pikkuisille olennoille, jotka eivät osanneet vielä säädellä omia voimiaan.

Asuinalue oli pian kuljettu ohitse.

Sen edessä kumpuilivat lumiset nurmikot. Valkea ohut kerros peitti kaiken. Jalanjäljet olisivat paljastaneet hänet heti. Vilja joutui sittenkin kiertämään rakennukset lähempää. Talojen portaita vartioivat valkoiset ihmispatsaat.

Vaarallisinta oli kulkea johtajien vaaleanpunaisina hohkaavien talojen ohitse. Niiden rautaiset aidat saivat katsomaan lävitseen, kurkistelemaan, mitä toisella puolen oli. Lapset he olivat yrittäneet mennä sinne, mutta onneksi vanhemmat olivat saaneet viime hetkellä kiinni takinselkämyksestä. Pyöreiden ikkunoiden takana ei katsottu hyvällä niitä, jotka eivät totelleet heille asetettuja rajoja.

Ikkunoiden taakse ei voinut nähdä, mutta niistä voitiin aina katsoa ulos. Koivun varjo heijastui ikkunaan laskeutuvassa auringossa. Aivan kuin oksat olisivat olleet säröjä lassissa.

Vilja naurahti. Hänen pikkusiskonsa oli väittänyt joskus, että varjoissa piileskeli tuntemattomia voimia. Nyt Vilja kuljeskeli varjoja pitkin ja varoi tulemasta näkyville. Voimakkaaksi hän ei itseään tuntenut odottaessaan hetkeä, jolloin voisi jatkaa matkaan.

sa. Jopa hengityksestä syntyvä ääni tuntui lennähtävän lumihiihtaleiden lailla kaikkien kuultavaksi.

Ihmispatsaiden kädet levittäytyivät kuin suojellen maan ylitse. Niiden alla oli petomainen olento, möykkynä, pää alas painuneena. Vilja pyyhkäisi nenäänsä ja sulki silmänsä hetkeksi, jotteivät kyyneleet olisi päässeet silmiin. Vaikka väsytti, ei ollut aikaa tällaiseen. Vartija kulki aidan takana juuri siihen aikaan kuin heidän tietonsa kertoi. Kun hänen selkänsä katosi aidan takaisen puutarhan toiseen päähän, Vilja juoksi rakennuksen ohitse. Voimiaan täytyi säädellä. Vain vähäiset, oikein ajoitetut pyrähdykset olivat mahdollisia.

Heidän, vanhoja aikoja kunnioittavien, pyhärakennus sijaitsi aivan lähellä. Mutta Vilja ei uskaltanut jäädä sitä katsomaan. Eikä sitä paikkaa enää kutsuttu sillä nimellä. Tuomi oli kertonut heille, miten ennen vapautusta he olivat kiivenneet pyhän laelle suorittamaan uhrimenoja. He olivat polttaneet maan antamia kasveja, koska niiden tuoksu oli kutsunut olennot luokseen. Siellä he olivat olleet lähempänä taivasta.

Vilja hidasti vauhtia. Rannassa istui penkillä kaksi tyyppiä. Joitain hylkiöitä kenties. Niitä, jotka olivat menettäneet uskonsa kaikkeen, niin johtajiin kuin lieskoihinkin. Heidät täytyi kiertää kaukaa, koska hylkiöillä ei ollut mitään menetettävänä ja Viljan reppu voisi päätyä väärin käsiin. Häntä ei ollut opetettu taistelemaan, vain pysymään piilossa.

Kaislat antoivat sopivan näkösuojan. Niiden takana vesi aaltoili, aivan kuin tuhannet näkymättömät kädet olisivat koko ajan nyppineet sitä eri kohdista ylös. Jäädystystehdas humisi ja sen piipusta nousi savua tuulen vietäväksi. Tänä vuonna oli sulaa enemmän kuin ennen, mikä oli Tuomen mukaan hyvä merkki. Samoin kuin se, että ensimmäinen leskenlehti oli nähty kukkimassa kahteenkymmeneen vuoteen. Niin ainakin kerrottiin. Vartijat olivat käyneet hakemassa sen heti pois, maahan oli jäänyt vain tyhjä kuoppa jäljelle. Nyt tiedemiehet varmaankin analysoivat laboratoriossaan sitä. Siksi Tuomen mielestä oli aika toimia. Muuten johtajat voisivat kehittää jonkun uuden keksinnön heidän kahleikseen.

Metsässä liikahti. Vilja pysähtyi ja valmistautui juoksemaan. Jälleen kahahdus.

Kauempaa kuului huudahduksia. Vartijoiden pääkartanossa olivat juhlat meneillään. Musiikki soi. Valot risteilivät vaaleanpunaisia seinämiä vastaan. Johtajien talot sekä tärkeimmät hallintorakennukset olivat kaikki sen värisiä, aivan kuin valkoiseen maaliin olisi sekoitettu tippa punaista kuin verta lumeen. Muuten vapauttajien talot olivat tietenkin valkoisia. Vanhan kansan asukkaat asuivat harmaissa, tuhkaisenlumen sävyisissä rakennuksissa.

Jälleen risahti.

Vilja otti jo ensimmäisen askeleen, kunnes näki siilin möngertävän eteenpäin.

Hän hengähti. Kaikki oli hyvin. Miksi vartijat olisivat vaivautuneet metsään, varsinkin kun heillä oli menossa ainoa juhlapäivänsä koko vuodessa.

Sulaminen oli saanut eläimet liikkeelle. Muutkin kuin linnut, sillä joku oli kertonut nähneensä myös jäniksiä. Niitä tuli rajojen takaa, vaikka muurit yrittivät pitää kaiken vapauteen kuulumattoman poissa.

Vilja muisti kuolleen hiiren ja kuiskasi:

”Piiloudu, älä jää lähelle polkuja.”

Aivan kuin siili olisi ymmärtänyt, sillä se katosi havupuiden taakse, pois vartijoiden äänten suunnalta.

Vaikeinta oli jaksaa kulkea. Jalkoihin sattui ja varpaat tuntuivat jäätyvän. Maata pidettiin kylmänä koko ajan. Jäädytysputkistot ulottuivat laajoille alueille ja kaivinkoneiden ja työmaiden perusteella niitä levitettiin ja uusittiin jälleen.

Järvellä näkyi uimassa muutama uhkarohkea lintu. Niitä sentään ei pystytty pitämään poissa, vaikka vartijoilla oli lupa ampua muurilta kaikkea, mikä yritti ylittää sen.

Valkoiset linnut pystyivät kuitenkin kätkeytymään lumen ja jään sekaan kaupunkiin päästyään. Ne painautuivat kerälle. Niiden jäinen kauneus saattoi olla syy siihen, että ne olivat ainoita lintuja, jotka johtajat olivat hiljaa hyväksyneet. Lumijoutsenet. Jääntuojat.

Eivät nekään kestäneet kylmyyttä. Vilja oli nähnyt, miten jähmettynyttä lintua oli irrotettu järven jäältä sen jälkeen, kun pakkasen oli annettu nousta ja kylmä sumu oli kääriinnyt kaupungin viikoiksi kätköihinsä.

Vielä oli matkaa jäljellä. Vilja tarkisti suunnan. Kaukana siinsi tarkkailutorni. Se oli juuri siinä kohtaa, josta nähtiin kaikkialle. Tornikin oli ollut ennen heidän, vanhan kansan oma paikka. Torvet olivat soineet siellä iltaisin merkiksi, että oli aika palata takaisin koteihin. Aurinkoa täytyi kunnioittaa ja kun se laskeutui, täytyi heidänkin keskeyttää matkansa.

Vilja toivoi, että hän edes kerran saisi nousta torniin ja nähdä korkealta koko maan.

Hän puhalteli sormiinsa ja kaivoi taskustaan lapaset käsiensä turvaksi.

Risahdus. Rannan varjoissa näkyi liikettä.

Joku otti kuvia rannassa. Tumma hahmo oli jäänyt piiloon puiden kätköihin ja nyt oli liian myöhäistä piiloutua itse. Vilja yritti kävellä polkua pitkin lyhyin vakain askelin. Kuvaajia oli kaikkialla. Niitä, joiden tarkoituksena oli tallentaa kaikki tutkittavaksi ja tarkistettavaksi. Koskaan ei voinut tietää, milloin saattoi joutua säilötyksi arkistoon.

”Oletko nähnyt mitään epätavallista?” kuvaaja huusi.

Vilja pysähtyi. Lihakset jännittyivät.

”Jokin eläin hiippaili metsässä, ehkä jänis”, hän sai sanottua.

”Tuletko juhlista?” nainen kysyi ja lähti kävelemään kohti.

Vilja suoristi selkensä, painoi hartiat alas ja kohotti leukaansa.

”Vapaus on jäädytetty ikuisiksi”, hän sanoi kuuluvalla äänellä.

”Vain kylmä pelastaa”, kuului vastaus. ”Vieläköhän siellä on ruokaa jäljellä?”

”Varmasti. Olisin jäänyt sinne itsekin, jos ei olisi ollut työvuoroa”, Vilja sanoi ja yritti pitää äänensä vakaana.

”Mitkä ovat kolme käskyämme?” nainen kysyi yhtäkkiä ja kohotti kameransa ylös, valmiina ottamaan kuvan Viljasta.

Vilja nielaisi. Hänen täytyi tietää ne. Tuomi oli saanut tiedot uusista käskyistä juuri ennen kuin Vilja oli aloittanut matkansa vanhojen rapistuneiden lentoasemien takaa. Sieltä mistä ennenkin oli lähdetty maailmalle, kohti taivaan ja maan rajoja.

Kamera veti katsetta puoleensa, tuntui kuin siihen olisi jäänyt jo kiinni, vaikei kuvaa oltu vielä otettukaan.

”Niin?” nainen kysyi uudelleen.

”Kylmyys on lämpöämme, maa ei anna omiaan taivaalle ja lumi ei polta”, Vilja sanoi ja katsoi suoraan eteensä.

Nainen laski kameransa alas.

”Vaihtuivat äsken, kuten varmasti tiedät”, Vilja lisäsi.

Nainen nyökkäsi hyvästiksi ja lähti kulkemaan kohti juhlien ääntä.

Vilja yritti olla juoksematta, vaikka aivot käskivät pakenemaan niin lujaa kuin hän pystyisi. Ehkä kuvaaja ei ollut uskonut, ehkä hän meni vain hakemaan vartijoita avukseen, ehkä hän tarkkaili selän takana jokaista askelta. Vilja keskittyi hengittämiseen ja katsoi eteensä, vaikka hänestä tuntui, ettei nähnyt kunnolla mitään. Jokainen askel veisi lähemmäksi päämäärää, vaikka hän kulkisi hitaammin.

Puiden välistä näkyvä aurinko värjäsi taivaan oranssiksi. Punainen, oranssi, keltainen. Vilja toisti kolmea väriä mielessään. Ennen niiden näkeminen oli ilahduttanut kaikkia, nyt ne merkitsivät, että valkoiset rakennukset alkaisivat hohkata yhä enemmän pakkasta.

Jos hän selviytyisi matkastaan, he saisivat herätettyä vanhan ajan takaisin. Kaiken sen, mistä Vilja oli nähnyt vain kuvia liityttyään Tuomen ryhmään. Mutta kävi miten kävi, enää hän ei palaisi töihin tehtaan jäisiin oloihin, joissa hengitys huurtui ja käsien pinta halkeili.

Vilja käveli, käveli ja käveli. Kantapäässä tuntui olevan rakko. Hän ei katsonut enää kelloa, seurasi vain, miten värit muuttuivat taivaalla. Mikä vapaus olikaan katsoa aukeaa maisemaa. Vilja mietti vanhempiaan ja sisaruksiaan, jotka kaikki asuivat omilla alueillaan, eri puolilla kaupunkia, uusien käskyjen mukaisesti toisistaan erotettuina. Vanhemmat olivat nuorina ehtineet nähdä maan sellaisena kuin se oli. Silti vanhemmat eivät olleet uskaltaneet muistella tuota aikaa.

Sillat. Niitä pitkin hän olisi ollut jo perillä kohteessaan. Mutta vain vapauttajat saivat kulkea niitä pitkin. Siltoja valaistiin koko ajan, niiden kirkkaus piirtyi veden suliin kohtiin kiinni.

Kohdevalot alkoivat syttyä hiljalleen. Vaaleanpunertavaa valoa. Vilja siirtyi lähemmäksi metsän reunaa. Hän oli ajoissa, valkoiset rakennukset näkyivät puiden takaa. Polun reunalla oli suuria kivilohkareita. Ne olivat vanhojen olentojen viimeisten lepopaikkojen merkkejä, jotka oli revitty irti oikeista kohdistaan ja viskattu sinne kuin osoitukseksi, ettei mitään ollut jätetty jäljelle. Vilja kumarsi kiville. Muistot säilyisivät aina, vaikka kaikki muu vietäisiinkin pois.

Tuomi oli antanut tarkat ohjeet. He olivat keränneet vuosien aikana yhteen kaikki vanhat tiedot ja yhdistäneet ne. Vapauttajat eivät tienneet kaikkea olennoista, vaikka olivat niin kuvitelleet. Jos he olisivat, he eivät olisi säilyttäneet mitään merkinä voitostaan, vaan tuhonneet kaiken. Heidän linnoituksensa sijaitisi siellä, missä olisi heidän tuhonsa ja vanhan kansan pelastus.

”Pysähdy”, joku huusi.

Vilja juoksi. Hän ei välittänyt, vaikka puiden oksat löivät kasvoja. Hänen olisi päästävä tarpeeksi kauas vartijoista, tarpeeksi lähelle kallioon kätkeytyjä reittejä. Takaa kuului huutoja. Vielä muutama askel. Hengitys tuntui salpautuvan. Aukon pitäisi olla tässä lähellä, sen täytyisi olla.

”Et pääse pakoon.”

Oksat riipivät vaatteita. Vilja vilkuili ympärilleen. Hän heitti viitan ylleen, vaikka tiesi, ettei se pitäisi häntä piilossa kauaa, kun vartijat tiesivät, mitä etsiä.

Maa katosi jalkojen alta.

Hän putosi. Seuraavaksi tuntui kipua.

Luihin sattui. Rintakehä oli tärähtänyt maahan osumisesta. Hengittäminen viilsi.

Vilja yritti olla oksentamatta. Suussa maistui veri.

Kun hengitys oli tasaantunut ja valonpisteet eivät enää pyörineet silmissä, Vilja vilkaisi ylös. Aukon päällä ollut suojaluukku oli takaisin ylhäällä, mutta sittenkään ei ollut pimeä. Kivet hohkasivat sinistä valoa.

Taskulamppu ei ollut sentään tippunut, kun hän oli tempaissut viittansa repustaan.

Vilja lähti lamppunsa valossa kulkemaan käytäviä pitkin ja kuunteli räsähdyksiä. Jos hän oli pystynyt putoamaan luukusta, saattaisi joku vartijoistakin astua sen päälle vahingossa. Onneksi reppu oli tallessa.

Tuomi oli todennut, ettei luolia ollut käytetty vuosikymmeniin edes heidän isoisovanhempien aikana. Niitä ei ollut tarvittu ja siksi tieto niistä oli melkein kokonaan kadonnut. Siellä oli kuitenkin kätkössä se, mikä poistaisi kylmyyden ja palauttaisi vapauttajien pelkäämät olennot takaisin.

Kivien pinta tuntui lämpimältä. Aivan kuin ne olisivat tienneet, mitä kätkivät taakseen.

”Kukaan ei löydä minua täältä”, Vilja kuiskasi.

Ääni kimpoili seinästä toiseen ja palasi takaisin. Käytävää tuntui jatkuvan loputtomasti eteenpäin.

”Minä löydän”, hän sanoi uudestaan. ”Minä löydän sen, minkä menetimme, koska vapauttajat pelkäsivät.”

Harhailtuaan tuntikausia Vilja löysi vihdoin oven. Se oli lukossa.

Hän nojasi hetken seinää vasten ja avasi sitten reppunsa. Kädet tapailivat pohjaa, yrittivät löytää tutun metallisen muodon. Vilja kaatoi reppunsa sisällön luolan lattialle. Kihahdusta ei kuulunut.

Hymy katosi. Kyyneleet polttivat silmiä.

Hän heitti reppunsa maahan. Vilja tutki taskujaan, tarkisti reppunsa uudelleen, tapaili käsillään maata, suuntasi taskulamppunsa valon sinne tänne luolan kivistä pohjaa.

Mikään ei kimmeltänyt. Avain oli poissa.

Vilja istui maahan. Hän nojasi otsansa vasten ovea, joka melkein oli auennut.

”Anteeksi.”

Keho tärisi. Kaikki oli ollut turhaa.

Piilopaikassa kaverit odottaisivat. He, jotka olivat käyneet yhdessä lävitse saman koulutuksen. He, jotka olivat saaneet tietää menneisyyden todelliset tarinat, eivätkä vapauttajien valheita.

Vilja kääri viittansa ympärilleen tiukemmin ja nojasi seinää vasten. Jokin painoi olkapäätä. Hän levitti kankaan eteensä.

Avain roikkui siellä, pienessä reiässä, muutamilla langansäkeillä kiinni.

Kädet vapisivat. Hän aukaisi lukon. Rahiseva ääni. Raskas ovi, joka ei millään mennut liikkua.

Oven taakse kiviseen seinämään oli hakattu syvennyksiä. Vanhat tuohiset torvet olivat siellä niin kuin oli kerrottu. Niitä johtajat eivät olleet pystyneet heiltä takavarikoimaan pois.

Vilja kosketti torven pintaa. Se oli kuin paperia ja silti kestävästi oloista.

Enää oli yksi tehtävä jäljellä. Vilja puhalsi löytämänsä torveen. Kumea ääni kaikui luolastossa. Siihen oli puhallettava neljä kertaa, kaikkien vuodenaikojen mukaisesti.

Hän oli tehnyt sen, minkä oli luvannut. Nyt oli mahdollista vain odottaa. Toivoa, että Tuomen kertomat tarinat entisaikojen olennoista olisivat totta. Ehkä ne nyt, äänen kuuluaan vihdoon heräisivät ja auttaisivat heidät pääsemään irti vapauttajistaan.

Jostain päin luolaa kuului askeleita. Etsijöitä? Operaatio oli edennyt helposti.

Ehkä liiankin helposti.

Vilja sammutti taskulamppunsa ja perääntyi paikkaan, josta oli löytänyt torven.

Hän muisti harmaan talonsa rinteiden reunalla. Kotinsa, jossa hän sai elää ilman pelkoa, jos vain suostui aina samana toistuvaan arkeen.

Tuomi oli luvannut, että pian he pääsisivät takaisin parempiin taloihin. Niihin vaaleanpunaisiin, joissa oli valkoiset pylväsparvekkeet. Vilja kietoi viittansa ympärilleen ja yritti käpertyä luolan lattialle niin pieneksi kuin pystyi. Kuin olennoiksi, jonka oli nähnyt aiemmin ihmispatsaiden jalkojen juuressa johtajien talon luona.

Miksi kukaan ei ollut estänyt häntä tehtävässään?

”Minä onnistuin, minä onnistuin”, Vilja hoki mielessään. Muut olivat tulossa hakemaan häntä pimeästä ja seuraavaksi alkaisivat juhlat. Hän olisi sankari. Heidän tarujensa lentävät, luoliin suljetut olennot olisi jälleen herätetty, eivätkä vapauttajat pystyisi niitä enää vangitsemaan. Kylmyys olisi pian poissa.

Liite 2.

Puiden varjeluksessa

Tourujoen inspiraatioretken tulos

Joki halkaisee meidät aina uudelleen. Kaatuneet, haavoitetut ja juuri siksi niin vahvat katsomaan jokaista ohikulkijaa. Juuremme tavoittelevat vettä, laskeutuvat mäen rinnettä alas kuin matkalaiset, jotka viimeisillä voimillaan raahautuvat kohti keidasta. Meidän keitaamme on kalliotakin syvämpi. Sen harmaa pinta on kuin peili, josta ei voi koskaan nähdä omaa kuvaansa sellaisena kuin tahtoisi, vaan sellaisena kuin se on.

Vasten peiliä näet oksamme. Ne ovat meidän kirjaimemme, jotka painamme taivaalle. Mutta sinä et vielä osaa niitä lukea. Vaikka kuinka kuuntelet, miten oksamme kahahtelevat toisiaan vasten, miten jostakin korkeuksista tavoitat rahinaa, höyhenkynän kosketusta paperille, et näe, kuka siellä kirjoittaa tarinaansa.

Yrität liukua jokeen, olet katsonut sen pakkasessa virkattua pintaa ja haluat vain nukahtaa. Olet valvonut liian kauan, kävellyt öisiä katuja niin, että kadotit ne kokonaan ja luulet, ettei aamuja enää ole. Silti et ole ollut silloinkaan yksin. Sinulla on ollut hän, josta pitää huolta, vaikka et ole häntä enää sokeudessa nähnyt.

Nyt olet yksin. Tai ainakin luulet niin. Routainen maa ei kuitenkaan anna myöten. Se ei päästä sinua kulkemaan tulessa väreilevää polkua sinne, missä joki on syntynyt kivi-en koloissa. Me näemme, miten maa kasvattaa lumiharson lävitse ruohonkorsia esteeksesi. Ne käpertyvät nilkkaluidesi ympärille kuin lasten pienet sormet. Kädet, jotka pyytävät: ”Älä jätä meitä, älä lähde pois”.

Sinun on pakko pysähtyä. Et ole tehnyt niin pitkään aikaan. Olet kulkenut ovien lävitse katsomatta taaksesi. Nytkin katsot jalkojasi, luotat niihin. Ne tietävät, minne kannattaa kulkea, mitä tietä edetä niin, ettei koskaan tarvitse kääntyä takaisin. Olet vain pelkkä matkustaja, joka ei halua katsoa karttaa. Se kertoisi liikaa siitä, mistä olet tullut ja minne et ole menossa.

Olet jähmettynyt paikoillesi. Katsot jokea, sen virtaa, joka jatkaa matkaansa niin helposti kuin sille ei koskaan olisi tapahtunut mitään pahaa.

Mutta me tiedämme, ettei jokemme koskaan kerro kaikkea. Sen virta on raskasta ja tukahdutettua, aika on pakottanut sen kulkemaan reittejä, joita se ei ole tuntenut omakseen. Vieraat rannat ja rakennukset ovat repineet sen pintaa ja vaimentaneet entisen hyräilyn kuulumaan paksujen kiviseinien lävitse. Se ei ole yhtään sen vapaampi kuin sinä, vaikka kuvittelet muuta.

Menneisyydestään huolimatta jokemme on aina lopulta saanut sen, minkä on halunnut. Se on osannut jäädyttää meidätkin paikoillemme, vain katsomaan sen kulkua. Se on jatkanut liikettään ja me olemme jääneet tähän, myötäilemään sen välkähdyksiä, sen jokaista mielenliikettä. Me varjelemme sitä, olemme sen ainoat kumppanit matkallaan. Palkkionamme joki kastelee jalkamme keväisin, ja talvisin tuuli lennättää jään pinnalta ohutta huurretta koristukseksemme. Silloin oksamme peittyvät hennoin kukkasin, ja me voimme vihdoinkin loistaa yhtä kirkkaina kuin kesäisin rinteiden huntuna olevat pikkuiset valkovuokkomme.

Yhtäkkiä kuulet takaasi lasten ääniä.

He leikkivät rinteillä ja lumihiutaleet muodostavat sepeleitä heidän hiuksilleen. Kuulet, miten he laulavat itse keksimiään lorujaan. Yksi heistä, pikkuihin poika, jolla on polvista repeytyneet housut, laskee kovaan ääneen kymmeneen ja muut juoksevat piiloon. Noin seitsemänvuotias tyttö kiipeä oksia pitkin korkealle kuin orava. Hän jää roikkumaan oksasta jaloillaan ja käsillään, roikottaa päätään alas ja hänen hiuksensa lainehtii oksien ylle kuin ohut seitti.

Lasket hiljaa mielessäsi, kuinka monta eri ääntä kuulet. Tiedän sen siitä, miten liikuttat yhtä aikaa suutasi ja sormiasi, laskit kai jo samalla tapaa ensimmäisellä luokalla ollessasi.

Pidättelikö silloinkin kyneleitä varmana siitä, etteivät isot milloinkaan itke?

Jos kääntyisit, kertoisin, että lapsia on enemmän kuin kuulet. Osa heistä on niin hiljaa, ettei heidän liikkeitään aina huomaa. Hiljaisimmat hiipivä muiden mukana, ja jos tahtoisivat, he voittaisivat jokaisen piiloleikin. Mutta aina ennen kuin kaikki on löydetty, he nostavat päänsä sopivasti kiven takaa tai heilauttavat kättään kuin vahingossa ja jäävät kiinni. Me tiedämme heidän pelkäävän sitä, ettei heitä kukaan koskaan enää löytäisi.

Kurotat käsiäsi kohti jokea. Yrität ottaa tukea pajusta ja vetää jalkojasi irti.

Ruo'ot eivät päästä. "Virta ei tahdo sinua" ne yrittävät sanoa rahinallaan. Revit teräviä korsia nilkoistasi ja et lopeta, vaikka ne viiltävät sormiesi pintaan haavoja. Et huomaa niitä, ennen kuin veri tiputtaa jälkensä lumeen. Nuolaiset haavasta veren pois ja jatkat taistelusi irti pääsemiseksi. Lapset nauravat takanasi, he hekottavat, kikattavat, höhöttävät ja räkättävät koko keuhkojensa voimalla.

Et kuitenkaan käänny katsomaan.

Hetken ajan emme tiedä, mitä voisimme tehdä.

Joki kavahtaa, sen pinnassa syntyy aaltoja, jotka kertovat sen kuulleen jotain syvältä maan alta. Katsot, miten jäästä irtoaa palanen, se törmää virran mukana kulkiessaan kiveen ja halkeaa kahtia.

Samalla hetkellä eteesi kasvaa puu. Se kasvaa nopeammin kuin ehdit silmiäsi räpäyttää ja siinä se on. Vakavana kuin tuomari, kunnes se ojentaa oksansa kohti sinua. Ne taipuvat valmiina halaukseen. Ojennat kätesi automaattisesti. Silität lepän pinnalla olevaa ohutta sammalta, se on kuin vauvan pehmeät hiukset.

Pienokaisesi hiukset ovat kuin tuo tumma joki, ne kohdat, missä meidän oksiemme varjot ovat. Painat poskesi vasten sammalta. Puu kietoo oksansa ympärillesi. Kuulet rangan sisällä sykkivän sydämen. Se on samanlainen kuin pienokaisesi heikko ääni, jota seuraisit monitorista ja toivoit ja rukoilit, ettei se ääni päättyisi. Tarvitsit häntä niin kuin nyt tarvitset tuota vahvaa leppää, joka on ottanut sinut huomaansa.

Kenenkään ei pitänyt leikata sinua ja lastasi milloinkaan erilleen. Kuitenkin olet nyt tässä. Itse valmiina irtautumaan siitä, minkä vuoksi taistelit.

Katson lapsia, taivutan itseäni heitä kohti. ”Kiivetkää korkealle”, minä humisen heille ja he ymmärtävät. Nämä lapset ovat joutuneet erilleen sieltä, missä olivat ja nyt he leikkivät luonamme unohtaen sen, missä todella ovat. He eivät tunne sitä tuskaa, jonka ovat jättäneet jälkeensä. Me kannamme heidän taakkaansa ja se on kunnia. Ei ole mitään arvokkaampaa kuin olla tumman joen ja lasten välissä, varjelemassa molempia heiltä itseltään.

Sinun ja lapsesi kuvaa kohti ei ole kukaan heittänyt kiveä. Kätesi ovat vahvat, ne jaksaisivat kannatella kokonaista puuta, jos uskoisit niin. Nytkin leppä pysyy paikallaan vain koska olet siinä, ja sinä pysyt paikallasi, koska pidät puusta kiinni.

Kunpa saisimme sinut sen ymmärtämään. Sinä pystyt pysähtymään, jäämään paikoillesi ja kantamaan lastasi kohti elämää.

Painat itsesi lähemmäksi puuta kuin haluaisit uppoutua sen kaarnaan. Kova kuori voisi peittää sinut jälleen ja kaikki se pehmeys, joka syntyi vuosi sitten, katoaisi pois. Vaikka kaarna ei ole pehmeää, se antaa myöten kosketukselle kestäen silti myrskyjä. Kun sen harmaata pintaa viiltää tarpeeksi syvälle, voi nähdä sen punertavan sisimmän. Silloin näkisit, miten haavoittuvaisia mekin olemme, miten kova pintamme ei kerrokaan totuutta.

Näen kyöneleen kimmeltävän silmissäsi. Se on vain nopea välkähdyks, jonka olet oppinut hyvin peittämään.

Ruo'ot päästävä irti nilkoistasi, mutta et pakene.

Tytöistä pienin, vain kolmevuotias, on kiivennyt isompien rakentaman lumihevosen selkään. Hän on pistänyt katkenneen oksan hevosen silmien yläpuolelle, ja nyt hän kiihtää lävitse maailman yksisarvisellaan. Tyttö kannustaa hevostaan juoksemaan kovempaa ja muille lapsille tulee kiire rakentaa omat hevosensa, jotta he voivat osallistua kilpailuun.

Pojista hiljaisin pyörittää palloja riviin, hän rakentaa lohikäärmettä. Hän kerää lunta kaatuneen ja keskeltä haljenneen puun ympärille. Se muodostaa leuat tuolle hirviölle, jonka hampaiden väliin ei kukaan vielä uskalla työntää kättään. Villeimmät leikkivät kivipaperisaksia selvittääkseen, kenen tehtäväksi tulisi asettaa sormensa vaaraan.

Kuuntelet lapsia, sitä, miten he selittävät koko ajan ääneen toisilleen tekemisiään. He puhuvat toistensa päälle ja silti kaikki tuntuvat tietävän, missä leikissä ollaan menossa. Painat silmiäsi kiinni ja pääsi vasten sammalta. Hartiasi, jotka rentoutuivat halauksesta, ovat jälleen jähmettymässä suojelemaan sinua.

Aivan kuin hartiat voisivat estää sinua kuulemasta.

Ajatuksesi ovat olleet jo pitkään samanlaista loputonta virtaa ja vaihtuvia ääniä. Et ole osannut keriä niitä auki ja todella kuunnella, mitä äänet sanovat ja ennen kaikkea miksi. Lopulta ajatuksistasi on muodostunut myrsky, jolta nyt haluaisit piiloutua.

Tärkeintä kuitenkin on, että et pakene.

Puu, johon nojaat, viestittää meille muille, ettet enää ajattele jokea. Lasten äänet estävät sinua kävelemästä jään ylitse ja katoamasta veteen, joka sulattaisi sinut osakseen. Silloin jäljelle jäisi vain tyhjä vaatemytty ja vihreä kaulahuivi, jotka kietoutuisivat sil-lanjalkoihin. Ne ongittaisiin ylös kevättulvien aikaan ja vietäisiin vanhemmillesi. Heidän sylissään lapsesi itkisi, mutta ei sinun vuoksesi. Hän ei koskaan ehtisi oppia muistamaan sitä, miltä sinun vaatteesi aina tuoksuivat. Hän tietäisi sen sävyn, mutta ei ymmärtäisi miksi, ja siksi sinä olisit kadonnut häneltä lopullisesti.

Tuuli lennättää lunta jälleen ilmaan ja lapset pyydystävät hiutaleita kielellään. Minäkin heilautan oksiani niin, että lunta putoaa verhona alas. Se saa pikkuiset kiljahtelemaan innosta. Sinä nyyhkäiset, hieraiset lunta pois poskeltasi ja painat kätesi vasten kaarnaa.

”Sinä et ole joki, sinä et ole puu. Sinä olet.” Nuo lauseet leppä yrittää nyt saada sinuun, se pyrkii varovaisesti kohti ajatuksiasi. Me saamme tehdä niin vain hätätilanteissa, vain kun on pakko. Korkeimmat henget ovat säätäneet, ettemme saa kurottaa ajatuk-sinemme teitä kohti vielä silloin, kun elätte eri maailmassa kuin me muut luodut.

”Sinä jaksat. Pikkuinen tarvitsee sinua enemmän kuin uskotkaan”, hyräilemme yhdessä oksiemme ja juurien kautta, jotta tuntisit meidät koko kehosi lävitse. Jotta et voisi enää sulkea itsesi avulta, jota ovat muutkin sinulle tarjonneet jo ennen meitä.

Tiedämme, että sinussa on samaa toiveikkuutta kuin pajussa, joka syystalven lämpimien keskellä jaksaa kurottaa kohti parempaa ja siksi päästää valkoiset kukintonsa ihmettelemään maailmaa. Se ei silloin pelkää tulevaa kylmää vaan nauttii siitä auringosta, joka sille on hetkeksi suotu.

”Minua väsyttää”, sanot ja suljet silmäsi, nyt rauhallisemmin kuin aiemmin.

Tunnet, miten lapset kerääntyvä luoksesi, vaikka et näekään heitä kunnolla. He nykäisevät hihasta, pujottavat pajunkissan taskuusi ja peittävät kenkäsi lumella. Kun liikautat jalkaasi ja lumi putoaa pois, he peittävät kengät jälleen. Leikki toistuu uudelleen ja uudelleen, saaden pienimmät lapsista puhaltelemaan kuplapalloja ja odottamaan yhä keskittyneemmin sitä hetkeä, kun varistat lumipeitteen pois.

Kuvittelet pikkuisesi, miten hänkin nauttii siitä leikistä, jossa piiloudutaan tyynyn taakse ja ilmestytään taianomaisesti takaisin. Pikkuisesi silmät nauravat ja suu nutristuu aina yhä uuteen hämmästykseen. Mietit, muistitko laittaa hänelle lempipehmolelua, pientä vihreää kurnuttavaa sammakkoa vierelle ennen kuin lähdit.

Ilta pimenee yhtä tummaksi kuin vesi. Lasten on lähdettävä takaisin. He tietävät, että kynttilöiden valo odottaa monia heistä kivien luona. He käyvä halaamassa meitä, joku jopa uskaltautuu antamaan suikon kaarnaan ja irvistää. He taputtavat kivien pintoja, heittävät lunta ilmaan mennessään. Viimeiset, vanhimmat, kierivät rinnettä alas niin, että lumi tarttuu heidän vaatteisiinsa ja tekee heistä valkoisia kuin satukirjojen haamut.

Havahdut siihen, että äänet hiipuvat pois.

Irrotat kätesi lepästä ja käännyt ympäri. Ja koska sinä olet kuunnellut heitä, me annamme sinulle hetkeksi mahdollisuuden myös nähdä. Hitaimmat lapsista ovat vielä kiipeämässä aidan ylitse. Pienempiä nostetaan ja autetaan. He ovat haalistumassa uduksi. Ehdit silti nähdä, miten kaksi poikaa nyökkää toisilleen ja sitten he yhtä aikaa painavat kielensä vasten rauta-aidan ristikköä. He repäisevät kielensä irti ja läiskivät toisiaan selkään tehtyään jotakin kiellettyä. Pian hekin muuttuvat sumuksi lähestyessään omia kotikumpujaan.

Kirkonkellot kumahtavat jossakin kaukana. Katsot ympärillesi. Et tunnu enää näkevätkä jokea, et meitä puitakaan, etsit vain polkua ja portaita, joita pitkin pääsisit ylös tästä laaksosta. Liikutamme oksia vaivihkaa kuin tienviitoiksi ja sinä lähdet seuraamaan niitä.

Näemme, miten kuljet hautausmaan portin ohitse. Vilkaiset sinne, kivien riveihin etsien kaikkia niitä lapsia, joiden äänet kuultit. Nopeutat askeleesi ja me tiedämme, että olet matkalla takaisin kotiisi, pienokaisesi luo.